

**T.C.
SAKARYA UYGULAMALI BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**SAĞLIK TURİZMİNİN DOĞU MARMARA BÖLGESİNDEKİ
GELİŞİMİ: KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özlem ERYILMAZ

Enstitü Anabilim Dalı : TURİZM İŞLETMECİLİĞİ
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Said KINGİR

HAZİRAN 2022

T.C.
SAKARYA UYGULAMALI BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SAĞLIK TURİZMİNİN DOĞU MARMARA BÖLGESİNDEKİ
GELİŞİMİ: KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özlem ERYILMAZ

Enstitü Anabilim Dalı : TURİZM İŞLETMECİLİĞİ

Bu tez 03/06/2022 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

JÜRİ	BAŞARI DURUMU
Jüri Başkanı: Prof. Dr. Said KINGİR	BAŞARILI
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ömer SARAÇ	BAŞARILI
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ayla EREN ÖZDEMİR	BAŞARILI

BEYAN

Tez içindeki tüm verilerin akademik kurallar çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, görsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uygun şekilde sunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, tezde yer alan verilerin bu üniversite veya başka bir üniversitede herhangi bir tez çalışmasında kullanılmadığını beyan ederim.

Özlem ERYILMAZ

03/06/2022

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans öğrenimim boyunca ve tez çalışmam sürecinde bilgi ve deneyimlerini paylaşarak destek gösteren tez danışmanım sayın Prof. Dr. Said KINGİR'a ve Araş. Gör. Oğuz ÇOLAK'a teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmam süresince yanımda olarak sabır gösteren sevgili eşim Oğuzhan ve oğlum Ayaz'a sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	iv
TABLolar LİSTESİ.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vi
ÖZET.....	vii
SUMMARY	viii
BÖLÜM 1.	
GİRİŞ	1
BÖLÜM 2.	
GENEL BİLGİLER.....	3
2.1. Sağlık Turizmi Kavramı	3
2.2. Sağlık Turizmi Tarihçesi	5
2.3. Sağlık Turizmi Çeşitleri.....	6
2.3.1. Termal turizm ve SPA-wellness	6
2.3.2. Medikal turizm	8
2.3.3. İleri yaş turizmi.....	9
2.3.4. Engelli turizmi	10
BÖLÜM 3.	
DÜNYA SAĞLIK TURİZMİ.....	12
3.1. Dünya’da Sağlık Turizmi Gelişimi.....	12
3.1.1. Amerika	14
3.1.2. Avrupa	15
3.1.3. Asya/Orta Doğu.....	16
BÖLÜM 4.	
TÜRKİYE’DE SAĞLIK TURİZMİ.....	19
4.1. Türkiye’de Sağlık Turizmi Gelişimi.....	19
4.2. Sağlık Turizmi Politikaları	21
4.3. Kalkınma Planlarında Sağlık Turizmi	23
4.4. Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2019-2023)	25
4.5. Sağlık Turizmi Eylem Planı (2014-2018).....	26
4.6. Kültür Turizm Stratejisi 2023	29
4.7. T.C. Sağlık Bakanlığı Stratejik Plan 2019-2023	30
4.8. Uluslararası Sağlık Hizmetleri (USHAŞ) Stratejik Hedefler	32
4.9. Uluslararası Sağlık Hizmetleri (USHAŞ) TR Sağlık Turizmi Verileri	34

4.10. Sağlık Turizminin Gelişiminde Devlet Desteği.....	35
4.11. Kalkınma Ajansları ve Sağlık Turizmi.....	36
4.12. Türkiye’de Sağlık Turizmi Alanında Yapılan Yayınların Değerlendirilmesi	39
BÖLÜM 5.	
YÖNTEM.....	44
5.1. Araştırmanın Önemi ve Amacı.....	44
5.2. Araştırmanın Yöntemi	44
5.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	48
BÖLÜM 6.	
BULGULAR.....	49
6.1. Sağlık Turizmi Potansiyeli	49
6.2. Sağlık Turizmi İş Birlikleri.....	51
6.3. MARKA’ya İlişkin Bilgiler	53
6.4. Etkili Sağlık Turizmi Uygulamaları Hedefi	56
6.5. Sağlık Turizmi Bölgesel Planlamalar	57
6.6. Sağlık Turizmine İlişkin Sorunlar	58
6.7. Sağlık Turizminin Geliştirilmesine Yönelik Öneriler	60
6.8. Doğu Marmara Bölgesinde Sağlık Turizmi.....	63
6.9. Doğu Marmara 2014-2023 Bölge Planı.....	67
6.10. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı 2017-2021 Yılları Faaliyetleri.....	68
6.10.1. 2021 Yılı Doğu Marmara kalkınma ajansı faaliyet raporu.....	68
6.10.2. 2020 Yılı Doğu Marmara kalkınma ajansı faaliyet raporu.....	69
6.10.3. 2019 Yılı Doğu Marmara kalkınma ajansı faaliyet raporu.....	70
6.10.4. 2018 Yılı Doğu Marmara kalkınma ajansı faaliyet raporu.....	71
6.10.5. 2017 Yılı Doğu Marmara kalkınma ajansı faaliyet raporu.....	72
6.11. Sağlık Turizmi Alanında MARKA Tarafından Desteklen Proje Programları.....	72
6.12. Marka Tarafından Destek Alan Projelerden Örnekler.....	73
6.12.1. Bolu ili termal sularının sağlık turizmi açısından değerlendirilmesi	73
6.12.2. Yıldız otel termal su ile hizmet kalitesini artırıyor.....	74
6.12.3. Sağlık turizmi Bolu’ da hayat bulacak	75
6.12.4. Bolu karacasu termal bölgesi için jeo-termal kaynak dağıtım otomasyon sistemi fizibilite etüdü	75
6.13. Doğu Marmara Bölgesi GZFT Analizi.....	76
BÖLÜM 7.	
TARTIŞMA VE SONUÇ.....	80
BÖLÜM 8.	
ÖNERİLER	85
BÖLÜM 9. KAYNAKÇA	88
BÖLÜM 10. EKLER.....	98

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
DHCC	: Dubai Healthcare City
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
JCI	: Joint Comission International
MÖ	: Milattan Önce
MARKA	: Doğu Marmara Kalkınma Ajansı
MS	: Milattan Sonra
OVP	: Orta Vadeli Programlar
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
USHAŞ	: Uluslararası Sağlık Hizmetleri Anonim Şirketi

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1: Sağlık turizminde verilen hizmetler.....	4
Tablo 2.2: Ülkelerin nüfusundaki engelli birey sayısı	10
Tablo 3.1: Sağlık turizminde öne çıkan ülkeler.	13
Tablo 3.2: Malezya sağlık turizmi.	17
Tablo 4.1: Türkiye turizm gelirleri ve turist sayılarının incelenmesi.....	20
Tablo 4.2: Sağlık turizmi eylem planı bileşenleri.	27
Tablo 4.3: USHAŞ sağlık turizmi	33
Tablo 6.1: Doğu Marmara bölgesinde sağlık turizmi yetki belgeli sağlık tesisleri	64
Tablo 6.2: Doğu Marmara bölgesinde sağlık turizmi yetki belgesi bulunan sağlık tesis sayıları	65
Tablo 6.3: Türkiye geneli sağlık turizmi yetki belgesi bulunan sağlık tesis sayıları.	65
Tablo 6.4: Türkiye ve Doğu Marmara’da sağlık turizmi yetki belgeli kuruluş sayıları .	66
Tablo 6.5: Kültür ve turizm bakanlığı işletme belgeli 4 ve 5 yıldızlı oteller	66
Tablo 6.6: Bölge kültür ve turizm koruma gelişim bölgesi ve termal turizm merkezi ...	67
Tablo 6.7: 2011-2020 Dönemi sağlık turizmi alanında marka tarafından destek alan projeler	73
Tablo A 1: AB ülkelerinin toplam nüfusları ve engelli sayıları.....	99
Tablo A 2: ABD ile diğer ülkelerin sağlı	100
Tablo A 3: Global dünyada popüler sağlık turizmi uygulamaları	101
Tablo A 4: Dokuzuncu kalkınma planı stratejileri	102
Tablo A 5: Sağlık turizminde devlet desteği.....	103

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Türkiye yeraltı kaynakları.....	7
Şekil 2.2: Türkiye’de 2003 ve 2016 yılları arası medikal turizm harcamaları.....	9
Şekil 3.1: Ülkelerin gelirlerine göre sağlık harcama oranları	13
Şekil 3.2: Uluslararası sağlık turizmi hizmeti veren ülkeler	14
Şekil 3.3: Amerika sağlık sistemi.....	15
Şekil 4.1: Türkiye sağlık turizmi rekabet politikaları	22
Şekil 4.2: Türkiye sağlık turizminde turistlerin hastane tercihleri	23
Şekil 4.3: Türkiye’ye gelen sağlık turist miktarı	34
Şekil 4.4: Sağlık turizmi gelirleri (USD)	35
Şekil 4.5: Kalkınma ajanslarının sağladığı destek çeşitleri.....	37
Şekil 4.6: Türkiye kalkınma ajansları listesi	38
Şekil 6.1: Sağlık turizmi potansiyeli	49
Şekil 6.2: Sağlık turizmi iş birlikleri.....	51
Şekil 6.3: MARKA ’ya ilişkin bilgiler	53
Şekil 6.4: Etkili sağlık turizmi uygulamaları hedefi	56
Şekil 6.5: Sağlık turizmi bölgesel planlamalar	57
Şekil 6.6: Sağlık turizmine ilişkin sorunlar.....	59
Şekil 6.7: İş birliği ve sektörel öneriler	60
Şekil 6.8: Teknik öneriler.....	61
Şekil 6.9: Teknolojiye dayalı öneriler	62
Şekil 6.10: Eğitimsel öneriler.....	63

SAĞLIK TURİZMİNİN DOĞU MARMARA BÖLGESİNDEKİ GELİŞİMİ: KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ

ÖZET

Turizm, ülkeler için önemli ekonomik gelir sağlamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler turizm ve turizm çeşitleri sayesinde ekonomilerini kalkındırabilmektedir. Buna en önemli örnek olarak sağlık turizmi gösterilmektedir. Hindistan, Singapur, Malezya gibi ülkeler sağlık turizminde uyguladığı politikalar sayesinde rekabet piyasasında önemli bir konumda bulunmaktadır. Türkiye’de sağlık turizminde politikalar 2000’li yıllarda geliştirilmeye başlanmıştır. Türkiye’nin sağlık turizmi rekabet pazarında avantaj elde etmesini sağlayan unsurlar; dünya standartlarında kalite, kişiye özel hizmet, kısa bekleme süresi, uygun fiyat, zengin kültürel miras ve termal kaynaklardan oluşmaktadır.

Doğu Marmara Bölgesi Türkiye’nin sağlık turizmi potansiyelini barındıran bölgelerden biridir. Bölgenin sağlık turizmi alanında gelişiminin sağlanması potansiyelin değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir. Sağlık turizminin bölgesel gelişimine yönelik planlamalar ve destekler kalkınma ajansları tarafından sağlanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, sağlık turizmi çeşitlerinin Kocaeli, Sakarya, Bolu, Düzce ve Yalova illerini kapsayan Doğu Marmara Bölgesindeki gelişiminin incelenmesidir. Doğu Marmara Bölgesi Kalkınma Ajansı kurum yetkilileri ile gerçekleştirilen görüşmeler aracılığıyla bu alanda iller özelinde sağlamış oldukları destekler ve bölgede sağlık turizminin gelişimine yönelik olası çalışmalar hakkında görüşlerine başvurulmuştur.

Nitel veri toplama yöntemi ile gerçekleştirilen çalışmada, birincil veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanarak Doğu Marmara Kalkınma Ajansı yetkililerine uygulanmıştır. Elde edilen veriler üzerinde MAXQDA programı yardımıyla tema ve kodlar oluşturulmuştur. Kalkınma ajansı faaliyetleri ve sağlık turizmi alanında destek sunulan projeler araştırmanın ikincil veri kaynağını oluşturmaktadır. Elde edilen veriler betimsel veri analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Aynı zamanda Doğu Marmara Bölgesi’nin sağlık turizmde mevcut durumunu ortaya koymak üzere GZFT (SWOT) analizi gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sonucunda bölge genelinde potansiyelin kaynak zenginliği ve kalkınma ajansı destekleri ile termal turizm alanında yoğunlaştığı görülmektedir. Buna rağmen termal kaynakların kullanımının kısıtlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sağlık turizminin bölgede gelişimine yönelik kurumlar arası iş birliklerinin ve yeni destek mekanizmalarının geliştirilmesi katılımcıların ortak görüşü olmuştur. Yetkililerin görüşü ve kalkınma ajansı destekleri doğrultusunda yerel yönetim, sektöre, akademisyen ve girişimcilere yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Turizmi, Kalkınma Ajansı, Doğu Marmara Bölgesi, Ajans Destekleri

DEVELOPMENT OF HEALTH TOURISM IN THE EAST MARMARA REGION: THE CASE OF DEVELOPMENT AGENCY

SUMMARY

Tourism provides important economic income for countries. Especially developing countries can develop their economies thanks to tourism and tourism types. Health tourism is shown as the most important example of this. Thanks to the policies implemented by countries such as India, Singapore and Malaysia in health tourism, it has an important position in the competitive market. Policies in health tourism in Turkey were developed in the 2000s. The factors that enable Turkey to gain an advantage in the health tourism competitive market; It consists of world-class quality, personalized service, short waiting times, reasonable prices, rich cultural heritage and thermal resources.

The Eastern Marmara Region is one of the regions with the health tourism potential of Turkey. Ensuring the development of the region in the field of health tourism is important in terms of evaluating the potential. Planning and support for the regional development of health tourism are provided by development agencies. The aim of this study is to examine the development of health tourism types in the Eastern Marmara Region, which includes the provinces of Kocaeli, Sakarya, Bolu, Düzce and Yalova. Through the meetings held with the officials of the Eastern Marmara Region Development Agency, supports they have provided for the provinces in this area and their opinions on possible studies for the development of health tourism in the region were sought.

In the study, which was carried out with the qualitative data collection method, the primary data was prepared in a semi-structured interview form and applied to the officials of the East Marmara Development Agency. The themes and codes are created on the data obtained using the MAXQDA program. Development agency activities and projects supported in the field of health tourism constitute the secondary data source of the research. The obtained data were analyzed by descriptive data analysis method. At the same time, SWOT analysis was carried out to reveal the current situation of the Eastern Marmara Region in health tourism.

As a result of the research, it is seen that the potential in the region is concentrated in the field of thermal tourism with the richness of resources and the support of the development agency. Despite of this result, it has been concluded that the use of thermal resources is limited. Developing inter-institutional cooperation and new support mechanisms for the development of health tourism in the region has been the common view of the participants. In line with the opinions of the authorities and the support of the development agency, suggestions were made for the local government, the sector, academicians and entrepreneurs.

Keywords: Health Tourism, Development Agency, East Marmara Region, Agency Funds

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Ülkeler, ekonomilerinin gelişiminde önemli bir role sahip olan turizm sektöründen yararlanmaktadırlar. Tarihsel süreç içinde Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkeler ekonomilerini yeniden kalkındırabilmek için turizme yönelmişlerdir. Bu sayede uluslararası örgütler oluşturarak turizm kriterleri belirlenmiştir. Ayrıca dünyada meydana gelen küresel ısınma turizmin bütün dünyada yaygınlaşmasına etken olmuştur. 1970'li yıllarda turizm çeşitlerinde önemli bir yeri olan sağlık turizmine ağırlık verilmiştir. Gelişmiş ülkeler sağlık turizmine ilk başlarda önem vermiş ve gelişmesine öncü olmuştur. Dünya bankaları ve teşvik fonlarıyla birlikte gelişmekte olan ülkeler de sağlık turizmine giriş yapmıştır (Mcdaniel ve Chappell, 1999, s.123-124).

Sağlık turizmi, insanların kendi ülkelerinden farklı ülkelere seyahat ederek sağlık hizmetlerinden faydalanmasına olanak sağlamaktadır. Kişilerin ülkelerinde ihtiyaç duydukları sağlık hizmeti bulunmayabilir ya da çok yüksek ücretlere mal olabilmektedir. Bu nedenle insanlar kendi ülkelerinin dışında yabancı ülkelerde uygun fiyatlara kaliteli hizmet alabilmektedir.

Gelişmiş ülkelerde medikal hizmetlerin pahalı olması, sosyal güvenlik hizmetlerinin yetersiz kalması, sağlık turizminin gelişmesinde pay sahibidir. Küreselleşen dünyada sağlık turizmi üzerine çok sayıda tesis ve işletmeler kurulmuştur. Ayrıca var olan işletmelerde tüketicilerin dikkatinin çekilebilmesi adına yenilikler uygulanmıştır (Beland ve Zarzecny, 2018, s.2-3). Gelişmekte olan ülkelerde sağlık turizmi ekonomik kalkınmanın önemli aracı olarak değerlendirilmektedir. Sağlık turizminde önde gelen ülkelerle birlikte Türkiye'de bu alanda geliştirilen politikalar ve gerçekleştirilen yatırımlar ile yükselen pazar konumundadır.

Araştırmanın amacı, dünyada ve Türkiye'de önem kazanan sağlık turizminin Doğu Marmara Bölgesinde gelişiminin incelenmesi ve bölgede oluşabilecek potansiyellerin

değerlendirilmesini kapsamaktadır. Sağlık turizminin gelişimine yönelik bölgesel kalkınma çalışmalarının ve proje desteklerinin kalkınma ajansları aracılığıyla yürütülmesi bölge kalkınma ajansının çalışmaya dahil edilmesinde etkili olmuştur.

Çalışma giriş, genel bilgiler, dünya sağlık turizmi, Türkiye sağlık turizmi, yöntem, bulgular, tartışma, sonuç ve öneriler başlıkları altında gerçekleştirilmiştir. Giriş bölümünde çalışma hakkında genel hatlarıyla bilgiler sunulmaktadır. Genel bilgiler bölümünde sağlık turizmi ve çeşitleri ele alınmıştır. Dünyada sağlık turizmi bölümünde Amerika, Avrupa ve Güneydoğu Asya ülkelerinde sağlık turizminin gelişimi incelenmiştir. Türkiye’de sağlık turizmi bölümünde sağlık turizmi politikaları, kalkınma planları, sağlık turizmi eylem planları, sağlık turizmi devlet destekleri, kalkınma ajansları ve sağlık turizmi değerlendirilerek gelişimde sunulan katkıların etkisi değerlendirilmiştir. Yöntem bölümünde çalışmanın amacı ve önemi, araştırmada veri toplama teknikleri, görüşme soruları, verilerin analizi ve çalışma kapsamı hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bulgular bölümünde yarı yapılandırılmış görüşme aracılığıyla toplanan verilerin temalar halinde incelenmiş, bölge sağlık turizmi mevcudiyeti Sağlık Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı verileri aracılığıyla değerlendirilerek, kalkınma ajansının sağlık turizmi alanında gerçekleştirdiği faaliyetler ve desteklediği projeler hakkında bilgiler aktarılmıştır. Doğu Marmara Bölgesi GZFT analizi ile bulgular bölümü tamamlanmıştır. Bulgulara bağlı olarak değerlendirilmelerin yapıldığı tartışma ve sonuç bölümünde kalkınma ajansının desteklerinin ve sağlık turizminin mevcut durumu ortaya konulmuştur. Son bölüm olan öneriler bölümünde ulaşılan sonuçlara bağlı olarak yerel yönetim, sektöre, akademisyen ve girişimcilere yönelik öneriler geliştirilmiştir.

BÖLÜM 2. GENEL BİLGİLER

2.1. Sağlık Turizmi Kavramı

Sağlık turizmi bireylerin kendi ihtiyaçlarını karşılayarak toplumda daha iyi işlev görmelerinin kapasitelerini artıran fiziksel, zihinsel ya da ruhsal sağlığına katkı sağlayan turizm türlerini kapsamaktadır (UNWTO, 2018). Sağlık turizmi kavramı için yapılmış birçok tanımlama bulunmaktadır. Sağlık turizmi tanımı UNWTO tanımına göre (UNSD ve UNWTO, 2008), SPA merkezlerine yapılan ziyaretlerden cerrahi operasyonlara kadar çok çeşitli hizmetleri içermektedir (Vetitnev vd., 2012 s.50). Goodrich ve Goodrich (1987, s.217) ise sağlık turizmini şu şekilde tanımlamıştır: “bir turizm tesisi (örneğin; otel) veya destinasyon (örneğin; Baden, İsviçre) tarafından, onun düzenli olanaklarına ilave olarak sağlık hizmetlerini ve tesislerini kasıtlı olarak tanıtarak turistleri çekme girişimidir. Bu sağlık hizmetleri, tatil beldesinde veya otelde kalifiye doktor ve hemşireler tarafından yapılan tıbbi muayeneleri, özel diyetleri, akupunkturu, transvital enjeksiyonları, vitamin kompleksi alımlarını, artrit gibi çeşitli hastalıklar için özel tıbbi tedavileri ve bitkisel ilaçları içerebilir.”

Vetitnev (2012), sağlık turizmini, seyahatin ana nedeni, turistlerin kalıcı olarak ikamet ettikleri yer dışındaki alanlarda sağlanan tedavi edici, teşhis, rehabilitasyon, önleyici ve eğlence hizmetleri kompleksi elde etmeyi içeren bir turist faaliyetinin parçası ve hastalıkları önlemek veya tedavi etmek için gerekli doğal, maddi ve insan kaynaklarına sahip olmak olarak tanımlamaktadır.

Sağlık turizmi, turizm işletmeciliğinden farklı bir olguyu kapsamaktadır. Çünkü bireyler sağlıklarını ön planda tutarak seyahat yaptıkları için sağlık turizmi adı altında yer değiştirmektedir. Bu durumun gezi ve eğlence amaçlı gidilen tatillerde hastalanıp tedavi görme ile karıştırılmaması gerekmektedir. Buna göre sağlık turizmi sağlık ile ilgili bütün turistik gelişmelere denilebilmektedir (Keleş, 2019, s.13). Sağlık turizminde turistlere sunulan hizmetler Tablo 2.1’de verilmektedir.

Tablo 2.1: Sağlık turizminde verilen hizmetler (Keleş, 2019).

Sağlık Güzellik Turizmi	Tedavi	Rehabilitasyon
SPA	Elektif Cerrahi	Diyaliz
Doğal Turizm	Plastik Cerrahi	İlave Programlar
Ekoturizm	Eklem Replasmanı	Yaşlı Bakımı Programları
Kitle Turizmi	Kardiyotorassik Servisler	Bağımlılık Tedavileri
Bitkisel Tedaviler	Diagnostik Servisler	
Tamamlayıcı Turizm	Kanser Tedavisi	
	İnfertilite Tedavisi	

Sağlık turizmi, kişilere yaşam alanları dışında seyahat etme ve sorunlarının çözümlenmesi imkânı sunmaktadır. Bu yüzden sektörün hitap ettiği kişiler sağlığı bozulmuş ya da sağlıkları hakkında bilinçli ve korumacı kişiler olarak belirtilmektedir. Söz konusu sektörü; “sağlığı koruma, iyileşme amaçlarıyla belirli bir süre için (genellikle 21 gün) yer değiştiren insanların doğal kaynaklara dayalı turistik bir tesise giderek kür uygulaması, konaklama, beslenme ve eğlence gereksinimlerini karşılaması sonucu doğan hareketlerdir” (Aydın, 2012, s.92).

İnsanlar sağlıklarını düzeltmek için çeşitli yöntemlere başvurabilmektedir. Bunlardan bir tanesi de sağlık turizmi olarak gösterilebilmektedir. Kişilerin sağlıklarını kazanması, kaybetmesi kadar kolay değildir. İnsanların sağlığına kavuşabilmesi için tedavi süreci geçirmesi gerekmektedir. Tedavi süreci hastadan hastaya farklılık gösterebilmektedir. Tedavi kişiye özel uygulanmaktadır. Bu bağlamda sağlık turizmi insanların hastalıklarını tedavi ettirme amaçlı yaptığı bütün seyahatlerdir (Özsarı ve Karatana, 2013, s.137). Sağlık turizminde, insanlar tedavi alabilir ve ziyaret ettikleri bölgeler hakkında fikir sahibi olabilmektedir. Sağlık turizmi aracılığıyla bu süreç eğlenceli bir hal alabilmektedir (Lee ve Spisto, 2007, s.1-2).

Sağlık turizmi pek çok ülke için önemli gelir kaynağı olarak görülmektedir. Sağlık turizmi içeriği sayesinde turizm sektöründe fark yaratmaktadır. Bu alanda sağlıklarını iyileştirmek amacı ile farklı ülkelere seyahat eden kişilere “sağlık turisti” denilmektedir. Sağlık turizmi özellikleri aşağıdaki maddelerde özetlenmektedir (Aslanova, 2013, s.131);

- Sağlık turizmi, hizmet ve mal kalitesi açısından önem taşımaktadır,
- Sağlık turizminde hizmet veren kişilerin belirli donanımlara sahip olması gerekmektedir,
- Sağlık turizmi adı altında hizmet veren firmaların uluslararası standartlara uyması gerekmektedir,

- Sağlık turizminde yer alan çalışanların çok sayıda dil bilmesi gerekmektedir,
- Sağlık turizminde tedavi gören hastalar ve refakatçileri için yeni istihdam alanlarının oluşmasını sağlayabilmektedir,
- Sağlık turizminde devlet desteği, pazarlama ve dağıtım kanalları önem taşımaktadır,
- Turizm sektöründe yer alan dağıtım kanallarında sigorta ve sağlık donanımlarına önem verilmesi gerekmektedir.

Sağlık turizminde hastalarının durumunun stabilize olması ya da daha kötüye gitmemesi için önlemler alınması gerekmektedir. Sağlık turizmi işletmelerinin amacı hastalarının mevcut sağlığını korumak ve daha iyiye gitmesini sağlamaktır. Bu yüzden hastaların sektöre karşı güvence duymasına ihtiyaç vardır. Bu sebeple işletme çalışanlarının sürekli olarak sağlık teknolojileri hakkında eğitim alması gerekmektedir (Tütüncü, Kiremitçi ve Çalışkan, 2011, s.92).

2.2. Sağlık Turizmi Tarihçesi

Turizm alanında sağlık, tarih boyunca sürekli hizmet veren bir sektördür. Sağlık turizminin tarihi aşağıda maddeler halinde verilmektedir (Koç, 2021, s.5-6);

- Milattan Önce (MÖ) 500 yılına ait “Ayurvedic” Hindistan’da uygulanmaktadır.
- MÖ 3000 yıllarında Mısır’da kadınlar çeşitli makyaj ürünleri kullandığı görülmüştür.
- Helenistik çağda yaşayan Hipokrat’ın ifadelerine göre; su tedavi amaçlı kullanılabilmektedir.
- Antik kültüre göre İndüs nehri yakınındaki bölgelerde bulunan banyo, havuz, su kanalları bilinen en eski kanıtlardır.
- Eski Yunan kültüründe su (buz) banyosu,
- Fars kökenli uygarlıklarda çamur ve buhar banyosu,
- İbrani kökenlilerde arınma terapileri ve masaj uygulamaları yapıldığı MÖ 100’lü yıllarda olduğu belirtilmiştir.
- Osmanlı’da hamamların inşa edilmesi,
- Milattan Sonra (MS) 1000’lerde ilk saunaların inşa edildiğine rastlanılmıştır.

Sağlık turizminin tarihinde ilk olarak termallerin önem kazandığı görülmüştür. Örneğin Romalılar kaplıca ve termallerin tedavi edici olduğunu savunmaktadır. Ayrıca sıcak suların çıktığı bölgelere ulaşım imkânı sağlamışlardır. Fakat bu imkanlar toplumun sadece üst tabakasına hizmet etmektedir. Bu şekilde sağlık turizmi olduğu görülmektedir. Romalılar ulaşım ve kaplıca hizmetini para amaçlı kullanmamaktadır. Bunu diğerlerinin desteğini almak amacıyla yapmaktadır. Bunun benzeri Japonya’da “Onsen” adı verilen sıcak su kaplıcalarında yapılmıştır. İnsanlar tarih boyunca burada tedavilerine şifa bulmak için uğraş göstermiştir. Günümüzde bu bölgeler güncel olarak kullanılmaktadır. Buna ek olarak Japon halkı evlerine Onsen adı verdikleri bu kaplıcaları taşımıştır. 18. ve 19. yüzyılları arasında Avrupa sıcak su, SPA-Wellness alanında gelişim göstermiştir. Ayrıca bütün ekonomik sınıflara hitap etmesini sağlamıştır (Yirik, 2014, s.22).

2.3. Sağlık Turizmi Çeşitleri

Araştırmalara göre sağlık turizm çeşitleri kendi alanlarına göre farklılık gösterebilmektedir. Ülkemizde sağlık turizmi çeşitleri “Sağlık Bakanlığı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı’nın” gruplandırmasına göre dört başlık altında toplanmaktadır. Bunlar (Şengül ve Bulut, 2019, s.58);

- Termal Turizm ve SPA-Wellness
- Medikal Turizmi
- İleri Yaş Turizmi
- Engelli Turizmi

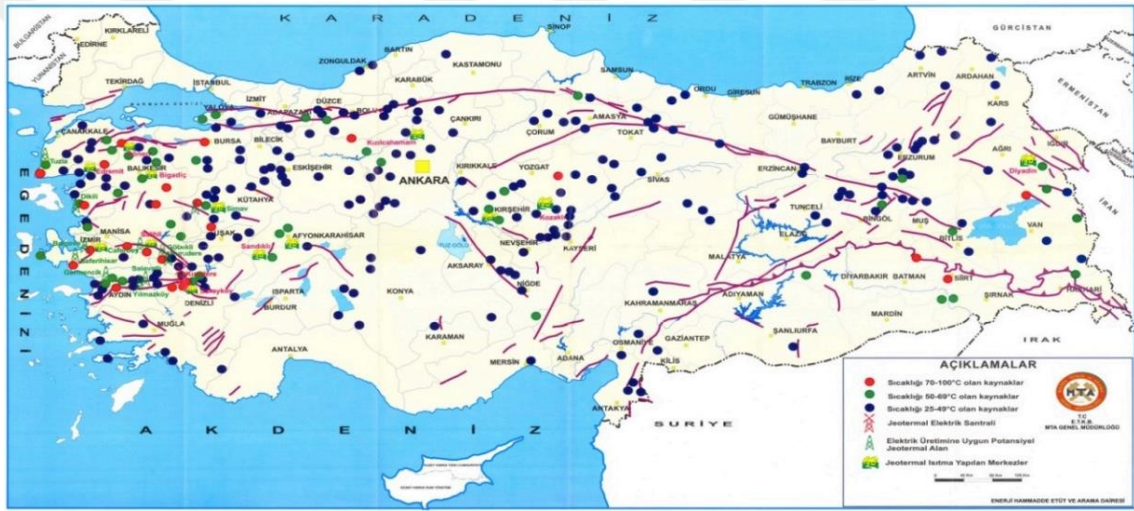
Sağlık turizmi, turizm çeşitlerine göre çok sayıda insana hitap etmektedir. Ayrıca diğer turizm endüstrilerine göre getirisinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Belirli bir bölgeyi gezme, görme, yerel lezzetlerine finansal harcama yapan turistlere göre sağlık sektörü bunun dört ya da 5 kat daha fazlasını kazanmaktadır (Akdoğan ve Hiçyorulmaz, 2018, s.124).

2.3.1. Termal turizm ve SPA-wellness

Termal ve SPA-Wellness içeriği açısından insanların ruh ve fiziklerinin rahatlamalarına yardımcı olmaktadır (Anderssen, 2016, s.32). Tarih boyunca insanlar sıcak su

kaynaklarını tedavi edici özellikleri olduğu için kullanımı yaygın görülmüştür. Ayrıca insanların yerleşkesinde önemli rol oynamıştır. 1959 yılında Halbert Luis Dunn tarafından wellness kavramının; mental ve fiziksel sağlıklarını dengede tutabilmesi ve yaşam kalitesini artırmak amacıyla kullanılan benimsenen bir felsefe olduğu söylenmektedir (Dikmetaş Yardan vd. 2014, s.31-32).

Termal kaynaklar, hastaların cilt hastalıklarını tedavi etme amaçlı kullanılabilmektedir. Kaplıcalardaki termal sular, doğal gazlar, mineralli çamurlar bunlara örnek olarak verilebilmektedir (Belber ve Turan, 2015, s.459). Ülkemiz jeotermal kaynak zenginliği bakımından ülkeler arasında üst sıralarda yer almaktadır. Türkiye’deki yer altı kaynakları Şekil 2.1’deki gibi gösterilmektedir.

Şekil 2.1: Türkiye yeraltı kaynakları (Belber ve Turan, 2015).

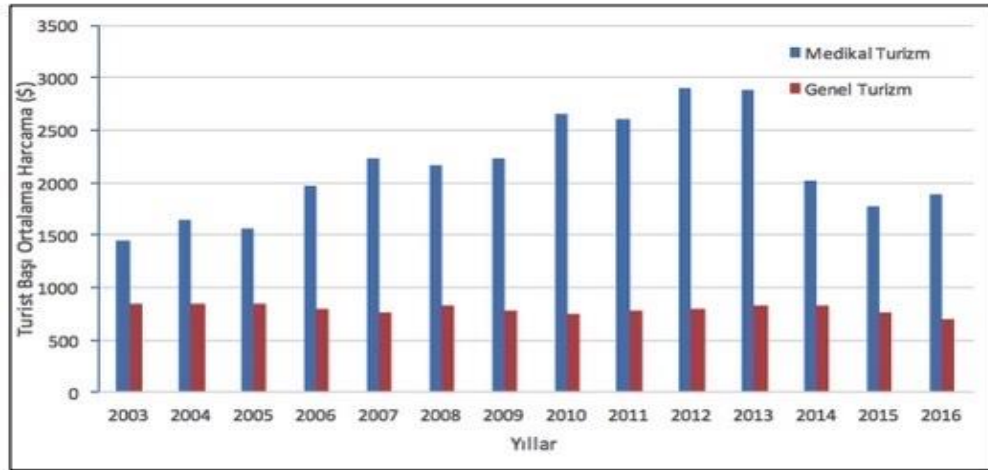
Wellness hizmeti, kaplıca turizmi içeren işletmelerin hepsinde bulunmaktadır. Wellness, kaplıca hizmetleri olmadan tüketici ile buluşturulabilmektedir. Kaplıcalarda, ürün çeşitliliğinin bulunması adına Wellness hizmeti eklenmektedir. Wellness’ın kökeni “well”; iyi, “fitness”; vücut sağlığı anlamına gelen kelimelerin birleşmesi ile oluşmuştur. Sağlık sektöründe Wellness hizmeti ABD ve Avrupa standartlarına göre farklılık göstermektedir. ABD, Wellness’ı insanların sağlıkları ile bütünleşmesini savunarak hizmet vermektedir. Avrupa’da Wellness hizmeti insanların kendilerini iyi hissetmesi ve fiziklerinin daha güzel görünmesi amacıyla verilmektedir. Bu yüzden Avrupa sağlık turizminde, Wellness hizmeti vermektedir. Avrupa anlayışına göre Wellness aşağıdaki maddelerde belirtilmektedir (Baysal ve Çimen, 2016, s.163);

- Fiziksel sağlığı sağlama ve devam ettirme,
- Ruh sağlığını iyileştirme,
- Psikolojinin gelişmesi,
- Durumlara olumlu yaklaşım şekli,
- Yaşam kalitesinin artışı,
- Sosyal uyumun sağlanmasıdır.

2.3.2. Medikal turizm

Medikal turizmi, sağlık turizminin bir şeşidi olarak s¼rekli b¼y¼me eğilimindedir. İnsanların yaşam alanları dışına cerrahi ya da tıbbi m¼dahale amaçlı seyahat etmesine medikal turizm denilmektedir (Jose ve Sachdeva, 2010, s.376). İnsanlar sağlıklarına ç¼z¼m bulabilmek için medikal turizm faaliyetlerine katılmaktadır. Ayrıca kendi ¼lkelerinde pahalı sunulan medikal hizmetleri, daha ekonomik fiyatlara medikal turizm hizmeti veren ¼lkelere giderek bu hizmetlerden faydalanabilmektedir (Vijaya, 2010, s.53).

Medikal turizm alanında T¼rkiye en çok tercih edilen ve aracı kurum seçilen b¼lgeler arasında en ¼st sıralarda gelmektedir. T¼rkiye’de sunulan medikal hizmetin, personellerin donanım ve kalitesi, fiyatların uygun olması, ulaşım kolaylığı turistlerin tercih sebepleri olmaktadır (Peters ve Sauer, 2011, s.112). Medikal turizm, turizm eşitleri içerisinde y¼ksek miktarda gelir elde eden sekt¼r¼n bir t¼r¼d¼r. (Ataman, Esen ve Vatan, 2017, s.32). T¼rkiye’de 2003 ve 2016 yılları arasındaki medikal turizm harcamaları şekil 2.2’de verilmektedir.

Şekil 2.2: Türkiye’de 2003 ve 2016 yılları arası medikal turizm harcamaları (Ataman, Esen, Vatan, 2017).

Medikal turizm ile ilgili özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir (Sayın, Yeğinboy ve Yüksel, 2017, s.292);

- Medikal turizm çalışanları ve gereçleri sağlık alanında bilgiye sahip olmalarını gerektirmektedir,
- Medikal turizmde, hizmet veren işletmelerin uluslararası belirlenmiş standartlara uyması gerekmektedir,
- Medikal hizmet veren kurumların ortak lisansı kullanabilen çalışanları olması gerekmektedir,
- Medikal turistlerin tüketimleri doğrultusunda yeni istihdam alanları oluşabilir,
- Medikal turizmde, devlet destekli hareket edilmesi gerekmektedir.

2.3.3. İleri yaş turizmi

Yaş almış kişiler, turizm sektöründe sürekli para harcama potansiyeli göstermektedir. Fakat ileri yaşlı kişilerin turizm sektöründeki seçenekleri sınırlı olmaktadır. Genç yaştaki turistlerin hedeflerine ulaşmaları daha kolay görülmektedir. Ayrıca pazarlama kanalları da sistemlerini gençlere yönelik uygulamaktadır. Bu yüzden yaşlı turizmdeki tüketicilere tam anlamıyla ulaşılamamaktadır. İleri yaş turizmde hedef kitleyi etkileyebilmek için tüketicilerin arz ve taleplerinin analiz edilip doğru stratejilerin oluşturulması gerekmektedir. Buna ek olarak ileri yaş turizmde katılımcıların sayısı sürekli olarak artmaktadır (Sniadek, 2006, s.103-104).

İleri yaşta seyahat eden kişilerin önceliklerinde gittikleri bölgelerin doğal yapısının bozulmaması yer almaktadır. İleri yaş turistleri, genel olarak sıcak bölgelere gitmeyi tercih etmektedir. Ayrıca gittikleri bölgede rahatlamayı ve dinlenmeyi tercih etmektedirler. (Koç, 2021, s.29).

Avrupa’da tedavi ücretlerinin yüksek miktarlara ulaşması ile insanlar yeni arayışlara girmiştir. İnsanlar tedavilerini yurtdışında daha uygun fiyatlara yaptırabilmektedir. Bu yüzden sosyal güvenlik kurumları bu durumu destekleyici çalışmalar yapmaktadır. Avrupa ülkelerinde ileri yaş grubunda nörolojik hastalıkların yaygınlaştığı görülmektedir. Hastalar kendi ülkelerindeki tedavilerin ücretleri yüksek maliyetlere neden olduğu için sağlık turizminden yararlanmaktadır (Kantar ve Işık, 2014, s.16-17).

2.3.4. Engelli turizmi

Bireyin engelli olması, çoğu aktiviteden bedensel ya da zihinsel sınırlılıkları yüzünden geri kalması anlamına gelmektedir. Bireyler doğuştan ya da sonradan geçirdiği olaylar sonucunda engelli olabilmektedir.

Toplum içerisinde engelli kişiler, nüfusun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Tablo 2.2’de dünya nüfusundaki engelli bireylerin ülkelere göre karşılaştırılması verilmektedir. Engelli bireylerde, diğer sağlıklı insanlar gibi seyahat etmeyi istemektedir. Fakat belirli sınırlılıkları olduğu için buna uygun koşullarda hareket edebilmektedir. Bu yüzden sadece engelliler için hizmet veren seyahat acenteleri, araba kiralama firmaları gibi işletmeler kurulmuştur. Bu işletmelerin amacı engelli bireylerin daha sağlıklı hareket etmesini sağlamaktadır (Keleş, 2019, s.31).

Tablo 2.2: Ülkelerin nüfusundaki engelli birey sayısı (Keleş, 2019).

Ülke	Toplam Nüfus	Engelli Oranı	Engelli Sayısı
Türkiye	73,722,000	%12	8.846.640
İngiltere	61,838,154	%13	8.038.960.
Avusturya	8.364.095	%21	1.748.095
İsveç	9.302.123	%12	1.125.556
Norveç	4.827.038	%17	820.596

Engelli bireylerin yaşam kalitelerini ve sağlıklarını artırabilmek için seyahat etmeye teşvik edici uygulamaların yapılması gerekmektedir (Ekinci, 2019, s.58).

Engelli bireyler dünyada azınlık olarak görölmektedir. Bu yüzden turizm pazarında farklı bir yapı meydana getirmektedir. Engelli bireylerin de normal insanlar kadar eğlenmeye ve seyahat etmeye hakları vardır. Buna ek olarak turizm sektöründe engelli bireyler için hizmet verilmeye başlanmıştır.

Engelli bireylerin normal insanlar gibi sosyal çevreleri bulunabilmektedir. Çevrelerindeki insanlar engelli ya da normal bireyler olabilmektedir. Engelli turizminin getirileri sayesinde engelli bireyler de yaşamını normal bireyler gibi devam ettirebilmektedir (Zengin ve Eryılmaz, 2013, s.55).

BÖLÜM 3. DÜNYA SAĞLIK TURİZMİ

3.1. Dünya’da Sağlık Turizmi Gelişimi

Sağlık turizmi ülkelerin ekonomilerini kalkındırmasında önemli rol oynamaktadır. İnsanlar doğası gereği yaş aldıkça çeşitli sağlık sorunları ile uğraşabilmektedir. Kişiler kendi bulundukları bölgelerde alamadıkları sağlık hizmetini seyahat ederek farklı ülkelere alabilmektedir. Bu faktörler dikkate alındığı zaman sağlık turizminin faydaları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Akdoğan ve Hiçyorulmaz, 2018, s.125);

- Sağlık turizmi gelirleri, diğerlerine kıyasla daha fazladır,
- Sağlık turizmi içeriği itibariyle, ülkenin pazarlamasını yapar,
- Ülkedeki istihdama önemli bir katkı sağlar,
- Dış borçların kapanmasına katkıda bulunur,
- Diğer turizm sektörlerinin çalışmasına yardımcı olur,
- Ekonomik getirisi olmayan doğal kaynakların ve ulaşımı zor gidilmeyen dağlık alanları sağlık tedavilerinde kullanılarak yararlı hale getirilmesini sağlamaktadır,
- Ülkeye döviz girmesini sağlar,
- Sağlık turizminin mevsimi bulunmamaktadır. Bütün yıl boyunca insanlar sağlık turizminden faydalanabilmektedir.

Dünya ülkelerinin gelişmişlik seviyelerine göre sağlık turizm harcamaları aynı doğrultuda değişiklik göstermektedir. Şekil 3.1’de gösterildiği gibi vatandaşların gelir düzeyi yüksek olan ülkelerde medikal harcama oranlarının yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda gelişmiş ülkelerde yaşayan insanlar kendi ülkelerinin dışında sağlık hizmeti almak isteyebilmektedir (Özkan Demirel, 2010, s.15).

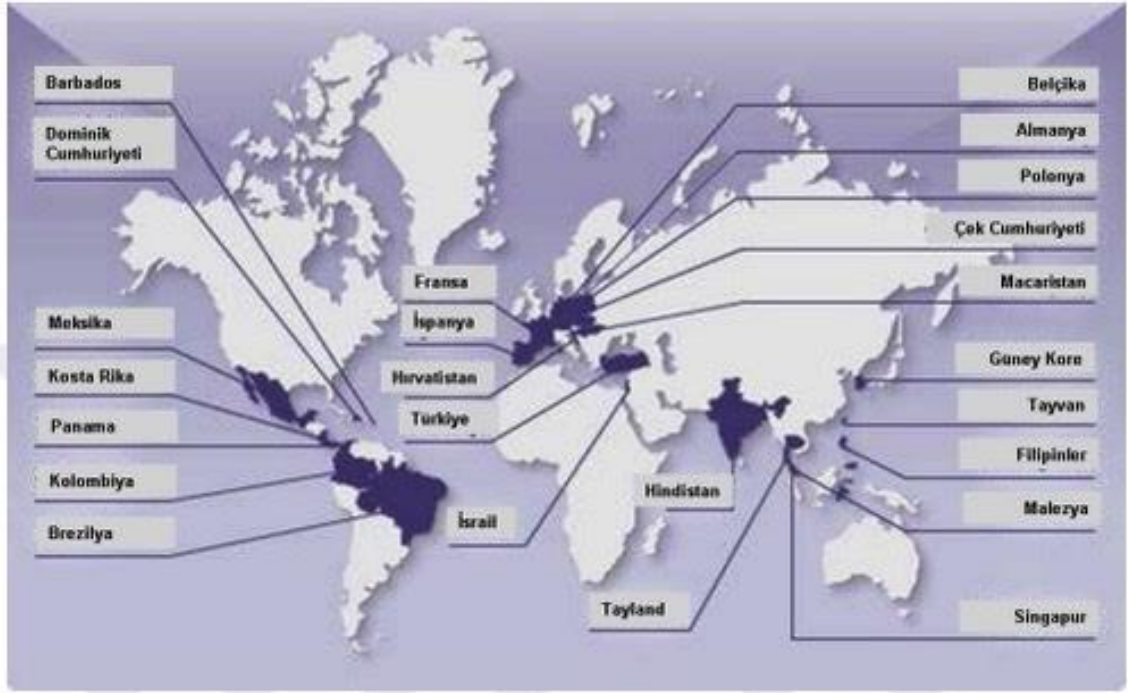

Şekil 3.1: Ülkelerin gelirlerine göre sağlık harcama oranları (Özkan Demirel, 2010).

Tablo 3.1’de sağlık turizmi üzerine gelişen ve gelişim gösteren ülkelerin örnekleri, dünya haritası üzerindeki gösterimi Şekil 3.2’de verilmektedir.

Tablo 3.1: Sağlık turizminde öne çıkan ülkeler (Ağaoğlu, Karagöz ve Zabun, 2019).

Asya/Orta Doğu	Kuzey ve Güney Amerika	Avrupa	Afrika
Birleşik Arap Emirlikleri	ABD	Almanya	Güney Afrika
Çin	Arjantin	Belçika	Tunus
Güney Kore	Brezilya	Çek Cumhuriyeti	
Hindistan	Ekvator	İspanya	
İsrail	Kanada	İsviçre	
Malezya	Kolombiya	İtalya	
Singapur	Kosta Rika	Polonya	
Suriye	Meksika	Portekiz	
Tayland			
Türkiye			

Şekil 3.2: Uluslararası sağlık turizmi hizmeti veren ülkeler (Özkan Demirer, 2010).

Aşağıda sağlık turizmi ile ilgilenen ve turistler tarafından tercih edilen ülkelerin, sağlık hizmetleri ve yapıları hakkında başlıklar altında bilgi verilmektedir.

3.1.1. Amerika

Amerika uzun yıllar boyunca sağlık turizmine önem vermiş ve geliştirilmesi adına devlet destekli uğraşlar vermektedir. Sağlık sektöründe çalışan kişilerin eğitimlerine son derece önem verilmektedir. Ayrıca Amerika’da tedavi ücretleri oldukça yüksek miktarlardadır. Bunun önemli nedenlerinden birisi ileri yaş nüfusunun artış göstermesidir. Devletin geliştirdiği sisteme göre çalışan kişiler sigortalandığında, bu ücretleri karşılayabilmektedir (Tontus, 2021). Amerika sağlık sistemi Şekil 3.3’de gösterilmektedir.

Şekil 3.3: Amerika sağlık sistemi (Tontus,2021).

Amerika, medikal hizmetler alanında Gayri Safi Milli Hasılanın (GSMH) yaklaşık %17'sini harcadığı görülmektedir. Ayrıca “Obamacare”in yürürlüğe girmesi ile bu oranın daha da artacağı görülmektedir. Fakat Amerika’nın sağlık sistemi ele alındığı zaman bazı olumsuzluklar olduğu gözlemlenmektedir. Çünkü kişilere verilen sağlık hizmetlerinin ulaşımı kolay gözükmemektedir. Örneğin hastanede MR çekirtmenin bedeli iki bin dolar olabilmektedir. Buna ek olarak hastanelerde çalışan açığı oldukça fazladır. Bu yüzden farklı ülkelerden gelen sağlık çalışanları buralarda hizmet vermektedir. Ayrıca Amerika’nın sağlık kuralları oldukça katıdır. Kurallara uymayan sağlık görevlilerine karşı ciddi yaptırımlar uygulanmaktadır (Yalçın, 2013, s.41).

3.1.2. Avrupa

Avrupa Birliği’ne üye ülkeler sağlık hizmetleri açısından vatandaşlarına çeşitli hizmetler sunmaktadır. Avrupa’da sağlık sektörü pahalı olduğu için bireyler farklı ülkelerden hizmet almak isteyebilmektedir. Fakat sağlık turizminin de farklı engelleri bulunabilmektedir. Bunlar, sağlık güvencesi, seyahat hizmetleri, maliyetler olarak gösterilebilmektedir. Bu yüzden insanların sağlıklarını ilgilendiren her konuda yasal

düzenlemeler 1980'li yıllara kadar yapılmıştır. Bu süreçten sonra farklılık gözlemlenmemektedir (Özkan Demirer, 2010, s.22).

Avrupa Birliği'ne bağlı ülkelerde de sağlık hizmetlerinin maliyeti oldukça yüksektir. Bu yüzden insanlar, farklı ülkelerde sağlık hizmeti almak isteyebilmektedir. Ayrıca kişiler seyahatin bir kısmını sigortalarından talep edebilmektedir. Avrupa'da insanların sağlık turizmi aracılığı ile seyahat etmesi olağan bir durum olarak görülmektedir. Genel turizm harcamalarının %80'i sağlık turizmine ait olduğu görülmektedir (Taş, 2010, s.6).

Avrupa ve Amerika'nın sağlık turizminde verdiği hizmetler birbiri ile benzerdir. Fakat Avrupa, Amerika'dan farklı olarak sağlık sigorta kapsamının dışında olan diğer hizmetleri de insanlara sunmaktadır (Zsarnoczky, 2018, s.67-68).

Avrupa'da sağlık sektöründe kalça çıkıklığı, solunum hastalıkları tedavilerinin ücretleri oldukça yüksek miktarlardadır. Aynı zamanda ücretsiz tedavilerde devlet hastalarına bekleme süreleri vermektedir. Fakat AB yasasına göre hastanın sağlık hizmetinde beklediği süre çok uzunsa, farklı ülkelerin sağlık hizmetlerinden faydalanabilmektedir. Avrupa Birliği üyesi olan Belçika sağlık turizminde sağlık sektörü hizmetlerinde en çok tercih edilen ülkedir (Özkan Demirer, 2010, s.25).

3.1.3. Asya/Orta Doğu

Asya bölgesinde sağlık turizmi konusunda Hindistan, Malezya ve Singapur ön plana çıkmaktadır (Çimen, 2018, s.107). Özellikle Hindistan'da yapılan çalışmalar sayesinde sağlık turizminin gelişimine ve ilerleyişine öncü olmaktadır. Hindistan her yıl düzenli bir miktarda (yaklaşık 150.000) sağlık turisti ağırlamaktadır. Bu sayede sağlık sektörünün kazancı düzenli bir şekilde artmakta ve ekonomik anlamda kalkınabilmektedir. Hindistan'ın sağlık sektöründe öncü olmasının nedeni; sağlık turizminin gelişilebilirliğini erken fark etmeleridir. Buna ek olarak sağlık turizmi pazarlama stratejilerini iyi kullanmıştır. Aynı zamanda ekonomi ve nüfusundan kaynaklı olan iş gücünün maliyeti oldukça düşüktür (Barca, Akdeve ve Gedik Balay, 2013, s.67).

Sağlık turizminin ilerlemesi ile birlikte Asya kıtasında çoğu kurum özelleşmeye gitmiştir. Bu yüzden Hindistan, Tayland gibi ülkelerde sağlık hizmeti fiyatlarında yükselme görülmüştür. Söz konusu ülkelerin vatandaşları sağlık hizmetlerinden yararlanamamaya başlamıştır. (Bayın, 2015, s.50).

Malezya’da sağlık turizmi 1980’li yılların sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Malezya hükümeti, sağlık turizminin gelişmesi için, devletin çeşitli kollarını açarak destek vermeye çalışmıştır (Khairunnisa ve Hatta, 2017, s.1).

Malezya sağlık alanında kendini sürekli geliştirerek, sağlık turizminde hizmet veren ilk on ülke içerisinde yer almaktadır. Sektörde devlet kurumlarının yanı sıra özel kurumlarının açılması desteklenmiş ve sayısı artırılmıştır. Bu durumda ülkeye gelen turist sayıları ve döviz girişinde artış meydana gelmektedir. Malezya sağlık hizmetlerinde kullanılan cihazlar son teknoloji olup, uzman kadro yenilikler ile ilgili sürekli eğitim almaktadır. Ayrıca sağlık pazarlama stratejilerini ülkelerin popölasyonları analiz edilerek yapılmaktadır. Örneğin Müslüman turistlerin ilgisini çekebilmek için ‘‘Helal Sertifikalı’’ ürün kullandıklarını belirtmesi, cami ve mescitlerin tanıtımı, domuz içerikli ilaçların kullanılmaması gösterilebilmektedir (Şahin, 2021, s.989). Malezya’nın sağlık turizminde uyguladığı prosedürler, amaçları ve vizyonları Tablo 3.2’de gösterilmektedir.

Tablo 3.2: Malezya sağlık turizmi (Şahin, 2021).

Malezya Sağlık Turizmi	
Amaç	Ziyaretçilerin sorunsuz bir sağlık hizmeti deneyimi yaşamalarını sağlamak için ülkenin sağlık hizmetleri seyahat endüstrisinin genel stratejik gelişimini kolaylaştırmayı ve aynı zamanda ülkenin sağlık hizmeti sunumu için küresel profilini yükseltmeyi amaçlamaktadır
Vizyon	Malezya’yı önde gelen küresel sağlık hizmetleri destinasyonu yapmak.
Görev ve Sorumluluk	-Sağlık turizmi sektöründeki tanıtım, iş geliştirme, regölasyon, networking ve sağlık turizmi konusundaki araştırmaların yönetimi sağlamak -Kalite iyileştirme ve standardizasyonun sağlanması ve desteklenmesi -Sağlık Turizmi Hizmetleri Partial Yönetimi (Lokasyon, tedavi alan, üye kategorisi («ordinary»- «elite»)) arama imkânı, farklı milliyetlere yönelik videolar ve hasta testimonyalları paylaşımı, Sağlık kontrolü/checkup paket satışları)
Destek/Proje	Malezya sağlık turizmini tanıtıcı faaliyetlere yönelik teşviklerde bulunmak -Sağlık turizmi altyapısını geliştirici yatırımlar çerçevesinde miktarın %100’üne kadar gelir vergisi muafiyeti -: MHTC 'ye üye dış klinikleri ve ambulans hizmetlerinin akreditasyon masraflarına yönelik çifte vergi indirim teşvikleri
Tutundurma Faaliyetleri	- Çağrı Merkezi Hizmeti: Tüm potansiyel hasta adayları ve hastalar tarafından ulaşılabilir. Hastalar tedavi, ulaşım, konaklama, gezi, tedavi imkanları vb. alanlarda bilgilendirir ve bağımsızlık ilkesi ile hareket eder. -Malezya Sağlık Ofisleri: Vietnam, Myanmar ve Endonezya’da uluslararası irtibat ofisleri işletmektedir. - INSIGHT: Her sene sağlık turizm sektörü pazar bilgi ve araştırma konferansı düzenleyerek, gelecek senenin planlarının tartışıldığı bir platform- oluşturur. Bu toplantılara ilgili paydaşların üst düzey yönetici ve temsilcileri katılırlar.

Tayland, Hindistan ve Malezya gibi ülkelerde sağlık turizminde önemli gelişmeler sağlanmıştır. Burada diğer ülkeler gibi organ nakli, ağız ve diş tedavileri, estetik cerrah gibi hizmetler verilmektedir. Ayrıca doğal yapısı nedeniyle kaplıca hizmetleri de sunmaktadır. Tayland'ın turistlere sunduğu sağlık hizmetleri oldukça avantajlıdır. Özellikle kalp ve damar hastalıkları tedavileri çok daha uygun fiyatlara yapılmaktadır (Aktepe, 2013, s.176).

Birleşik Arap Emirlikleri sağlık turizmi hizmetlerinde ileri gelen ülkelerden bir tanesi olarak görülmektedir. Birleşik Arap Emirlikleri sınırları içerisinde bulunan Dubai'de "Dubai Healthcare City" (DHCC); ilk defa yüksek kalitede sağlık hizmeti veren büyük bir kurum olarak görülmektedir. DHCC dünya üzerindeki en iyi yüksek teknolojik ürünleri ve eğitim görmüş çalışanları bulunmaktadır. DHCC'nin özellikleri aşağıda verilmektedir (Demir, 2013, s.13-14);

- Bir kuruma bağlı değildir.
- Gelir vergisi verilmez.
- Gümrük vergisi verilmez.
- Sağlık turizmi alanında kısıtlamalara tabii tutulmamaktadır.
- Uluslararası standartlarda hizmet vermektedir.

Dubai tıpkı Hindistan'daki gibi bir sağlık şehri kurmuştur. Arap emirliklerine bağlı ülkeler teknoloji ve hizmetleri ile sağlık turizmini kendilerini çekmeyi amaçlamaktadır (Uygun, 2015, s.238)

BÖLÜM 4. TÜRKİYE’DE SAĞLIK TURİZMİ

4.1. Türkiye’de Sağlık Turizmi Gelişimi

Sağlık turizmi ülkelerin ekonomilerinin kalkınabilmesi için önem taşımaktadır. Türkiye’de bu ülkeler içerisinde yer almaktadır. Coğrafi avantajlar ve dört mevsimin düzenli olarak yaşanması Türkiye’yi sağlık turizmi açısından elverişli bir hale getirmektedir. Türkiye’de bulunan yer altı kaynakları içeriği bakımından zengin bir yapıya sahiptir. Bu yüzden ülkede çok sayıda kaplıca hizmeti veren işletmeler bulunmaktadır. Ayrıca eski bir gelenek olan hamam kültürü termal turizmin pazarlamasının yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Türkiye popülasyonunun genç olması, verimli iş gücünü meydana getirmektedir. Ülkemizde 2010’lu yıllarda medikal hizmet sektörüne sürekli yatırımlar yapılması ve “sağlıkta dönüşüm programı” uygulaması sayesinde rekabet piyasası içinde yerini almıştır (Dedeoğlu, 2021, s.143-44).

Türkiye sağlık turizmi piyasasına 1970’li yıllarda giriş yapmıştır. Güçlü rakiplerine karşı piyasaya geç giriş yapmış olsa da konumu ve coğrafi özellikleri kendisine büyük avantajlar sağlamaktadır. Türkiye’de diğer ülkeler gibi sağlık sektörünün getirilerinden kalkınmayı amaçlamıştır. Avantajları sayesinde rekabet piyasasında önemli bir konuma gelmiştir. Türkiye’de sağlık sektörü hizmetleri yer almasına rağmen 1950’li yıllara kadar turizm alanında bir adım atılmamıştır. 1950’lilerden sonra Türkiye’de yaşanan ekonomik krizlerin atlatılması uğruna sağlık turizmi üzerine adımlar atılmıştır (Kadıoğlu, 2021, s.66-67).

Türkiye’de sağlık turizminde belirli kurumlar yer almaktadır. Bu kuruluşlar “Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı”, “Turizm Bakanlığı” ve “Sağlık Bakanlığı” olarak belirlenmiştir. Her bakanlığın kendi alanına göre görevleri bulunmaktadır. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı; medikal sektörün desteklenmesinden, turizm ve sağlık planlamalarından sorumludur. Turizm Bakanlığı; sağlık turizminin bütün aşamalarını belirleyici ve denetleyici kurumdur. Sağlık Bakanlığı; verilen hizmetlerin standartlarını,

çalışanların eğitimini, kamu hizmetlerini sağlama ve denetleme hizmeti sağlamaktadır. Sağlık turizminin işleyişinden verimli olunabilmesine için Turizm Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı'nın birlikte çalışılması gerekmektedir. Böylece Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı sağlık turizmi üzerine doğru yatırımlar yapabilmektedir (Gülmez, 2012, s.49).

Türkiye'de sağlık turizmine gelen turistlerin sayısı her geçen yıl artış göstermektedir. İstatistiklere göre ülkemize gelen turist sayıları ve gelirlerinin yıllara göre incelenmesi Tablo 3.3'te yer almaktadır.

Tablo 4.1: Türkiye turizm gelirleri ve turist sayılarının incelenmesi (Dedeoğlu, 2021).

Yıllar	Yabancı Ziyaretçi	Yıllık Değişim (%)	Turizm Geliri (\$)	Yıllık Değişim (%)
1998	9,752,697	0,7	7,177	2,5
1999	7,487,285	-23,2	5,203	-33,4
2000	10,428,153	39,3	7,636	46,8
2001	11,618,969	11,4	10,450	36,8
2002	13,256,028	14,1	12,420	18,8
2003	13,701,419	3,4	13,854	11,5
2004	17,202,996	25,6	17,076	23,3
2005	20,202,996	19,3	20,322	19
2006	19,275,948	-6	18,593	-8,5
2007	23,017,081	19,4	20,942	12,6
2008	26,431,124	14,8	25,415	21,4
2009	27,347,977	3,5	25,064	-1,4
2010	28,510,852	4,3	24,930	-0,5
2011	31,324,528	9,9	28,116	12,7
2012	31,782,832	1,5	29,007	3,2
2013	34,910,096	9,8	32,309	11,4
2014	36,837,900	5,5	34,306	6,2
2015	36,244,632	-1,6	31,465	-8,3
2016	25,352,213	-30	22,107	-29,7
2017	32,410,034	27,8	26,284	18,8
2018	39,488,401	21,8	29,513	12,3

2010'lu yıllardan itibaren Türkiye'de sağlık turizmi açısından yenilikler yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca bu dönemde gelen hasta sayısı yirmi sekiz milyondan, otuz dokuz milyona kadar çıkmıştır. Fakat bütün bu rakamlara rağmen ülkenin avantajları verimli kullanılamamaktadır (Daştan, 2014, s.144-145).

4.2. Sağlık Turizmi Politikaları

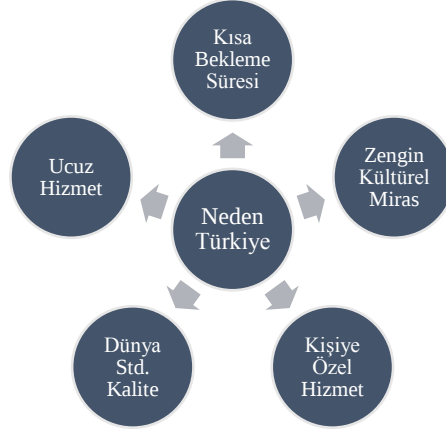
Türkiye’de sağlık turizmine tam anlamıyla yatırım 2000’li yıllarda yapılmaya başlamıştır. Sağlık turizminin getirilerinden faydalanmak için ülke sınırları içerisinde çok sayıda özel sağlık kuruluşları işletmeye sokulmuştur. Buna ek olarak Avrupa standartları ile yarışacak devlet destekli medikal işletmeler de pazarda yerini almıştır. Sağlık sektörü içeriği ve kullanılan teknolojileri yüzünden yüksek maliyetlerle karşılanabilmektedir. Medikal işletmeler dış piyasaya açılıp, reklamını yapması gerekmektedir. Sağlık turizmi ile ilgili bütün konularını ve uluslararası standartlarını denetleyen “Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı” kurulmuştur (Barca, Akdeve ve Gedik Balay, 2013, s.71).

Türkiye’de sağlık ve medikal çalışmaları yüksek oranda devlet destekli yürütülmeye devam etmiştir. Devlet destekli çalışmaların yanı sıra özel sektör işletmeler de desteklenmeye çalışılmıştır. “T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü” aracılığı ile söz konusu planlar gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır (Özkan, 2019, s.55).

Türkiye sağlık turizminden gelirini daha fazla artırmak için çeşitli prosedürler uygulamaktadır. Bunlar (Ağaoğlu, Karagöz ve Zabun, 2019, s.16);

- Diğer ülkelere kıyasla daha uygun fiyat politikası uygulanması,
- Sağlık hizmeti veren kuruluş çalışanlarının eğitimlerini doğru alması ve uzman kişilerin hizmet vermesi,
- Türkiye coğrafi konumu ile Asya ve Avrupa’yı birbirine bağlayan köprü görevini görmektedir. Bu yüzden çok sayıda ülkeye ulaşımı kolay olmaktadır. Bu durumu pazarlama stratejisi olarak kullanabilmektedir,
- Sağlık sektöründe çalışan kişilerin yabancı dil bilmesi,
- Termal kaynaklarını verimli kullanarak kaplıca tesislerinin kurulması,
- “Saç ekimi”, “tüp bebek”, “göz ameliyatları” gibi uygulamalar yer almaktadır.

Türkiye’de turizm sektörünün rekabet pazarında yer alabilmesi için uygulanan politikalar Şekil 4.1’de yer almaktadır.

Şekil 4.1: Türkiye sağlık turizmi rekabet politikaları (Ağaoğlu, Karagöz, Zabun, 2019).

Türkiye’de sağlık turizmi tam anlamı ile ilk 2005 yılında ortaya çıkmıştır. Bundan sonra da medikal turizm gibi kavramlar meydana gelmiştir. Ayrıca 2010 ve 2014 yılları arasında yapılan “stratejik eylem planı” nda yer almıştır. Buna ek olarak aynı yıllarda “Sağlık Turizmi Koordinatörlüğü” kurulmuştur. Türkiye’ye tedavi olmak amacıyla gelen hastalar “Tayland, Meksika, Amerika, Singapur, Hindistan ve Brezilya” olmak üzere yoğunluk göstermektedir. Ülkemizde sağlık turizmine hizmet verenlerin yüksek bir kısmını özel kuruluşlar sağlamaktadır. “Türkiye Medikal Turizm Değerlendirme Raporu” na göre yurt dışından gelen hastaların %80’lik kısmı özel hastanelerde tedavi olmuştur. Geri kalan kısım devlet hastanelerinde tedavilerini almıştır (Acar ve Turan, 2016, s.23). Şekil 4.2’de yabancı turistlerin, sağlık turizminde özel ve devlet hastanelerinden yararlanma oranı gösterilmektedir.

Şekil 4.2: Türkiye sağlık turizminde turistlerin hastane tercihleri (Acar ve Turan, 2016).

4.3. Kalkınma Planlarında Sağlık Turizmi

Kalkınma olgusunun, ilk Avrupa'nın batısında kullanıldığı görülmektedir. Daha sonradan diğer ülkelerde kalkınma kavramını kendi yürürlüklerine almıştır. Söz konusu olgu devlet sistemleri ile ilgi olduğu zaman, mevcut olan sistemin iyileştirilmesi anlamında kullanılmaktadır. Planlama kavramı, başarıya giden yolda yapılması gereken görevlerin, doğru bir şekilde sıraya konması, organizasyonunun yapılmasına denilmektedir. Kalkınma ve planlama kavramları bir araya geldiği zaman hükümetlerin olduğundan daha iyi bir pozisyona gelebilmesi için çalışmalar yapıldığını göstermektedir. Türkiye'de 1961'de anayasanın çıkması ile birlikte sosyokültürel, ekonomik anlamlarda kalkınma planlarının hazırlanması resmileştirilmiştir (Tuncel, 2019, s.59).

Türkiye sağlık turizminde rekabeti sağlamak için sürekli olarak çalışmalarda bulunmuştur. Fakat önceliği alternatif turizme vererek, turistlerin dikkatini çekmeye çalışmıştır. 1980'li yıllarda alternatif turizmin patlaması ile doğanın tahribatı meydana gelmiş ve kontrol edilemez hale gelmiştir. Ülkenin sahip olduğu doğal kaynakların korunması ve etkili kullanımı için yeni kalkınma planları oluşturularak turizm alanının çeşitlendirilmesi amaçlanmaktadır. Böylece kalkınma planları oluşturulmuştur (Şahbaz ve Akdu, 2012, s.270).

Türkiye'de turizm alanında yapılan kalkınma planları üçe ayrılmaktadır. Bunlar; "Planlı Dönem Öncesi" ve "Planlı Dönem" olarak belirtilmektedir. Planlı dönem öncesi 1920 ve

1960'lı yıllar, planlı dönem 1960 ve 1980 arası, 1980'den sonra "Dışa açık dönem" olarak adlandırılmaktadır. Ülkemizde planlı dönem yıllarında turizm ile ilgili doğrudan bir çalışma yapılmamıştır. Fakat turizmin 1950'li yıllarda küreselleşmesi ile turizm dünyada önemli bir ekonomik kaynağa dönüşmeye başlamıştır. Bu sayede Türkiye'de 1960'lı yıllarda "T.C. Turizm Bankası" kurularak kamu ve özel işletmelere yol gösterici görevini üstlenmiştir (Soyak, 2013, s.10).

Kalkınma planları kapsamında sağlık turizmini doğrudan kapsayan amaç, ilke ve politikalar Altıncı Kalkınma Planı ile birlikte ele alınmış ve alanın önemine dikkat çekilmiştir. Altıncı Kalkınma Planının 1990-1994 yılları arasında yürürlüğe girmesi ve uygulanması belirlenmiştir. Planın Turizm alanında ele alınan politikalarında "Sektörde kış, av ve su sporları ile festival, sağlık, gençlik, kongre, termal, golf ve 3. yaş turizmini daha cazip hale getirecek teşvik politikaları geliştirilecektir" açıklamasına yer verilmiştir (TBMM, 1989, s.281). Kalkınma planları dahilinde sağlık turizminin gelişimine yönelik hedeflerin alınmaya başlandığı görülmektedir.

Yedinci Kalkınma Planı'nda 1996-2000, Turizm başlığı altında mevcut durumda turizmin çeşitlendirilememesine bağlı sorunların devam ettiği belirtilmiştir. Planın politikalarında "Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarda değişen tüketici tercihleri de dikkate alınarak yeni potansiyel alanlar yaratmak amacı ile golf, kış, dağ, yayla, termal, sağlık, yat, karavan, kruvaziyer, kongre ve eğlence turizmini geliştirme faaliyetlerine devam edilecektir" ifadesi eklenmiştir. (TBMM, 1995, s. 162).

Sekizinci Kalkınma Planı'nda 2001-2005, "Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarlarda değişen tüketici tercihleri de dikkate alınarak yeni potansiyel alanlar yaratmak amacıyla golf, kış, dağ, termal, sağlık, yat, kongre turizmi ve ekoturizm ile ilgili yönlendirme faaliyetleri sürdürülecektir" (TBMM,2000, s.168) şeklinde açıklanmıştır. Belirlenen politikanın bir önceki planla benzer şekilde devam ettirildiği görülmektedir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda 2007-2013 belirlenen politikalar "Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek dış pazarlarda değişen tüketici tercihleri de dikkate alınarak yeni potansiyel alanlar yaratmak amacıyla varış noktası yönetimine ağırlık verilerek golf, kış, dağ, termal, yat, kongre turizmi ve ekoturizm ile ilgili yönlendirme faaliyetleri sürdürülecektir. Türkiye'nin fiyat, hizmet kalitesi ve jeotermal kaynaklar

açısından rekabet üstünlüğü göz önüne alınarak, sağlık hizmetleri turizmi desteklenecektir” (TBMM, 2006, s.82) ifadeleriyle belirtilmiştir. Ülkemizin sağlık alanında sunmuş olduğu yüksek hizmet kalitesi ve jeotermal kaynak zenginliği ile sağlık turizminin önemine vurgu yapılmıştır.

Onuncu Kalkınma Planı’nda 2014-2018, turizmin mevcut durumunun değerlendirildiği bölümde turistler üzerinde talebin artırılması için hizmet kalitesi, yenilik ve çeşitliliğin etkisi ele alınmıştır. Planın uygulanacağı dönem süresince sağlık turizminin geliştirilmesinin önemine vurgu yapılmıştır. Planda “Sağlık turizmi başta olmak üzere, kongre turizmi, kış turizmi, kruvaziyer turizmi, golf turizmi ve kültür turizmine ilişkin altyapı eksiklikleri tamamlanarak pazarın çeşitlendirilmesi sağlanacak ve alternatif turizm türlerinin gelişimi desteklenecektir” (TBMM, 2013, s.113-114). Onuncu Kalkınma Planı “ncelikli Dönüşüm Programları” kapsamında sağlık turizminin geliştirilmesi programı ele alınmıştır. Programın uygulanması ile Türkiye’nin dünya genelinde sağlık turizmi alanında sahip olduğu potansiyelin değerlendirilerek hizmet kalitesinin yükseltilmesi amaçlanmaktadır.

On Birinci Kalkınma Planı’nda 2019-2023, öncelikli gelişme alanları içerisinde yer alan turizm, turizmin çeşitlendirilmesi ile sezon sresinin yıl geneline yayılması, hizmet kalitelerinin teknolojik gelişmelere bağlı olarak yenilenmesi ve harcama eğilimi yüksek ziyaretçilerin ülkemizi tercih etmeleri ile ekonomik kalkınmaya katkı sağlaması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda belirlenen politikalarda “Ortalama konaklama süresini artıracak ve turizmin yılın tamamına yayılmasını sağlayacak sağlık turizminin geliştirilmesi için tanıtım ve yatırım faaliyetleri yürütülecektir. Daha fazla gelir bırakan turizm çeşitlerinin geliştirilmesi, konaklama sresinin uzatılması, konaklama dışı harcama alanlarının yaratılması ve harcama eğilimi yüksek ziyaretçilere ulaşılması yoluyla kişi başı harcama artırılacaktır” (TBMM, 2018, s.95) ifadelerine yer verilmiştir.

4.4. Turizm zel İhtisas Komisyonu Raporu (2019-2023)

Turizm zel İhtisas Komisyon Raporunun, On Birinci Kalkınma Planı’nda hedef, amaç, ilke ve politikalar aşağıda maddelendirilmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018, s.64-66);

- Turizm işletmelerine ve hizmetlerine çeşitlilik kazandırılması,
- Mevcut işletmelerin sürdürülebilirliği, yeni turizm çeşitlerinin desteklenmesi,

- Teknoloji ve dijitalleşmenin kullanılması,
- Yerel ürünlerin pazarlamalarının yapılması,
- Turistlerin destinasyonunun sağlanması, örgütlere bağlı çalışma şekli
- “2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu” ve “1618 Sayılı Seyahat Acenteleri Birliği Kanunu” tekrar gözden geçirilip değiştirilmesi,
- Uluslararası standartlarda hizmet verebilecek banka kurulması,
- Bütün kaynakların doğru kullanılması, kullanılmayan kaynakların avantajlı hale getirilmesi,
- Turizm alanında nitelikli çalışanların olmasının zorunlu kılınması,
- Turizmi bütün ülke sınırları içerisinde geliştirmek,
- Eski işletmelerin yenilenerek rekabet piyasasına kazandırılması,
- İleri yaş, orta yaş ve genç yaş tüketici kesime göre ürün ve hizmet belirlenmesi,
- Turizm eğitimlerinin doğru verilmesi ve öğrenim görenlerin sorunlarının belirlenmesi,
- Teknolojinin ve sosyal çevrenin sürekli gelişmesine ayak uydurulması,
- Turizm sektörlerinin çeşitlerine göre eğitimlerin sağlanması,
- Avrupa Birliği ile gerilen ilişkilerin düzenlenmesi ve Avrupa halkının dikkatinin çekilmesi,
- Reformlara destek verilmesi,
- Turizm ile ilgili yatırımcıların güvenini kazanmak ve küçük yatırımcılara destek verilmesi,
- Turizmde enerji kaynaklarını doğru kullanmaktır.

4.5. Sağlık Turizmi Eylem Planı (2014-2018)

Onuncu Kalkınma Planı kapsamında oluşturulan sağlık turizminin geliştirilmesi programı hedeflerinin gerçekleştirilmesi amacıyla sağlık turizmi eylem planı geliştirilmiştir.

Sağlık Turizmi Eylem Planı’nda bulunan bileşenler Tablo 4.2’de yer almaktadır.

Tablo 4.2: Sağlık turizmi eylem planı bileşenleri (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015).

Bileşenler	
1	Sağlık Turizmine Yönelik Kurumsal ve Hukuki Altyapının Geliştirilmesi/ Sağlık Bakanlığı
2	Sağlık Turizmi Alanında Fiziki ve Teknik Altyapının İyileştirilmesi / Sağlık Bakanlığı
3	Sağlık Turizmi Hizmet Kalitesinin Artırılması / Sağlık Bakanlığı
4	Sağlık Turizmi Alanında Etkin Tanıtım, Pazarlama Yapılması ve Uluslararası İşbirliğinin Artırılması /Kültür ve Turizm Bakanlığı

Programın amaçları Tablo 4.3'te verilmektedir.

Tablo 4.3: Sağlık turizmi eylem planı amaçları (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015).

Programın Hedefleri
Termal turizmde 100.000 yatak kapasitesine ulaşılması
Termal turizmde 1.500.000 (600.000 tedavi amaçlı) yabancı termal turiste hizmet sunulması
Termal turizmde 3 milyar dolar gelir elde edilmesi
Medikal turizmde dünyanın ilk 5 destinasyonu içerisinde olunması
750.000 medikal yabancı hastanın tedavi edilmesi
Medikal turizmde 5,6 milyar dolar gelir elde edilmesi
İleri yaş turizmde 150.000 yabancı turistini ülkemizi ziyaret etmesi
İleri yaş turizmde 750 milyon dolar gelir elde edilmesi

Sağlık Turizmi Eylem Planı'nda bulunan eylemler aşağıda verilmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015, .3-16);

- Tüketicilerin tercihleri ve harcamaları analiz edilmektedir. Analiz yapıldıktan sonra ülkenin yararına göre yeni stratejiler geliştirilerek bölgelerin üzerine planların uygulanması,
- Sağlık turizmi işletmelerinin kontrolünü sağlayacak kuruluşların oluşturulması,
- Sağlık turizmde yer alan kuruluşların yetkilerinin belirlenmesi ve uygulanması,
- Sağlık turizmi sektöründe yatırımcıları teşvik edici yaptırımların sağlanması,

- Sağlık turizminde uygulanan teşvik uygulamalarının belirli kurallarının olması,
- Sağlık turizminde yer alan ana ve aracı kuruluşların görevleri ve hizmetlerinin belirlenmesi ve aralarındaki hizmet ilişkisinin kurulması,
- Sağlık turizmine hizmet veren devlet kuruluşlarının ve personellerinin, turizm sektöründe uyguladıkları hizmet içeriğinin düzenlenmesi,
- Turizm sağlık sektöründe ekonomik düzenlemelerin yapılması için mevzuat düzenlemelerinin yapılması,
- Sağlık turizmine özel sistemlerinin geliştirilmesi,
- Sağlık turizmi hizmeti veren işletmelerin veri sistemini kullanması zorunlu hale getirilmesi,
- Sağlık hizmetleri veri sistemini kullanarak fiyatlandırma yapmak zorundadır.
- Sağlık hizmetinin daha iyi verilebilmesi için hastanın profillerine bakılması gerekmektedir. Bu yüzden ülke potansiyelinin tespit edilmesi gerekmektedir.
- Sağlık turizminin çeşidi olan termallerin kaynaklarının verimli kullanılması ve yeni kaynakların tespit edilmesi
- Termal kaynakların bulunduğu bölgelerin yapılandırılması güçlendirilecektir.
- Hükümet termal kaynakların kullanımını özel sektöre devretmektedir.
- Türkiye’de yaşlılara verilen sağlık hizmetinin içeriği belirlenecek ve içerik genişletilecektir.
- Sağlık turizminin kalitesini artırmaya yönelik çalışmalar yapılacaktır.
- Sağlık turizminin geliştirilmesi için eğitimde yenilikler uygulanacaktır.
- Ülkede verilen eğitimin düzeylerine göre sağlık turizmi içerikleri oluşturulacaktır.
- Sağlık turizmi alanında eğitim alan öğrencilerin müfredatına yabancı dil dersleri eklenecektir.
- Sağlık hizmeti alan hastaların memnuniyetinin ölçülebilmesi için memnuniyet anketleri yapılmaktadır.
- Sağlık turizminde 2023 yılına kadar yapılan yenilikler dikkate alınarak, yeniliklerin uygulanması devam edecektir.
- Sağlık turizminde yabancı ülkelere gelen turistlerin tüketici davranışları oluşturularak, pazarda büyüme hedeflenmektedir.
- Sağlık turizminde hizmet veren özel ve kamu kuruluşlarının fiyatlarının belirlendiği bir sistem kurulup tüketicilere bilgi verilecektir.

- Sağlık turizminde hizmet veren kuruluşların dijital platformlarda uygulamaları bulunacaktır.
- Pazarlama stratejileri genel anlamda geliştirilecektir.
- Devletin ilgili kurumları, sağlık turizminde ileri yaş hizmetlerinin geliştirilip, yaygınlaştırılmasına odaklanmaktadır.
- Sağlık turizminde hizmet veren kamu ve özel kuruluşların dijital platformlarda kullanımı artırılacaktır.
- Uluslararası piyasada pazarlama stratejilerinin uygulanması yapılacaktır.

4.6. Kültür Turizm Stratejisi 2023

Kültür Turizm Stratejisi, ülkenin her yerinde turizm sektörünün canlandırılmasını, konaklama seçeneklerinin geliştirilmesini, ulaşımın düzenlenmesini, turizm rotalarının belirlenmesinin yapıldığı çalışmaların düzenlenmesini amaçlamaktadır (Uygun, 2015, s.239).

Ülkelerin dış pazar rekabetinde yer alması, iç pazar rekabetinin de canlı olduğunu göstermesi gerekmektedir. Çünkü ülkedeki rekabet çeşitliliği yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir. Bu yüzden Kültür Turizm Stratejisi'ne göre iç turizm pazarının kalkına bilmesi için devlet destekli kamu ve özel işletmeler kurulacaktır. Bu işletmelerin tüketici analizine göre pazarlama stratejileri oluşturulacaktır. Bölgelerin özellikleri ön plana çıkartılarak yabancı turistlerin ilgisi çekilecektir. Bütün bunların sağlanması bölgedeki yerel halkın ekonomisinin kalkınmasına ve refaha ulaşmasına sebep olacaktır. Aynı zamanda verilen teşviklerle kültür mirasının sürdürülebilirliği sağlanacaktır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007, s.9).

Strateji planına göre turizm ile ilgili ulaşım, konaklama, personellerin eğitimi, turizm eğitimi, konaklama alanlarına ulaşım, yeni turizm alanları gibi konuları ele alınmaktadır. Strateji planına bağlı olarak doğru sonuç alınması için tüketicilerin verilerinin dikkate alınarak strateji geliştirilmesi belirtilmektedir. Planda halk ve halkla ilişkilerine dikkat edilmesine değinilmiştir. Bu yüzden kararların alımında halkın düşüncelerine de yer verilmektedir. Ayrıca insan kaynakları, müşteri hizmetleri, bilgi, iletişim gibi alanlarda müşteriye yönelik hizmet vermenin ön plana çıkarılması hedeflenmiştir. Turizm reklamları yapılırken genel anlamda tanıtım yerine bölgelerin ve turizm çeşitlerinin

özelliklerine göre tanıtım yapılması tercih edilmektedir. Çünkü turistlerin direkt ülkeyi tanınmasından ziyade tüketmek istedikleri ürüne yönlendirilmesinin daha verimli olduğu ortaya çıkmıştır. Böylece ülke tek başına markalaşmaktansa bölgeler kendi özellikleri ile ön plana çıkarak markalaşmaktadır. Türkiye'nin pazardaki yerini koruyabilmek ve güçlenmek için uluslararası araştırmalar içerisinde bulunması gerekir. Bunun için turizm sektöründe gelişmiş ve büyüyen ülkelerin uyguladıkları stratejileri dikkate alınmaktadır. Böylece ülkenin turizm sektörü genişleyip kalkınabilecektir (Demir, 2014, s.107).

Kültür Turizm Stratejisi, turizm sektörünün devlet ve özel işletmelerin bir arada çalışmasını, ilerlemesini, genişlemesini ve sürdürülebilirliğini hedeflemektedir. Kültür Turizm Stratejisi, Dokuzuncu Kalkınma Stratejisi dikkate alınarak geliştirilmiştir. Bu yüzden turizm sektöründe üretim, strateji ve bunların uygulanması ön plana çıkmaktadır. Kültür turizm stratejisinde ülkenin bütün bölgeleri kendi özelliklerine göre dikkate alınmaktadır. Bu yüzden ülkenin sahip olduğu bölgelerin ayrı bir marka olması hedeflenmektedir. Bölgelerde tek tip turizm yerine farklı turizm alanları geliştirilerek, istihdamın da artması amaçlanmıştır. Bu alanda yapılacak olan bütün yatırımlar devlet destekli ve özel yatırımcılar tarafından olabilmektedir. Ayrıca kamu turizm sektörü ile ilgili teşviklerde bulunmaktadır. Coğrafi konularına göre deniz-kum-güneş konseptine sahip, turistlerin yoğun ilgisini çeken bölgelere “Turizm Kentleri” denilmekte ve yatırımcıların dikkatinin çekilmesi için “arazi geliştirme modeli” görüşü benimsenmektedir. Söz konusu modele göre turizm alanında sadece kıyı şeritleri değil geri planda kalan kısımlarda da turistlerin ilgisi çekilebilmektedir. Turizmin farklı türlerinin ortaya çıkarılması, devam eden işletmelerin geliştirilmesine önem verilmektedir. Ayrıca bütün turizm çeşitleri genel anlamda ele alınmamakta olup, özelliklerine göre geliştirilmesi gerekmektedir (Keleş ve Pelit, 2011).

4.7. T.C. Sağlık Bakanlığı Stratejik Plan 2019-2023

Akbal ve Gökler (2020:149) araştırmasına göre “T.C. Sağlık Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Eylem Planında kendi sağlığının önemini farkında olan, sağlık sistemini etkin olarak kullanan ve sağlık okuryazarlığı yüksek bir toplum oluşturmak hedefi doğrultusunda bu sorunla mücadele çalışmalar yürütmektedir” şeklinde belirtmektedir.

T.C. Sağlık Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu stratejik planlamanın amaçları aşağıda belirtilmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2018, s.12-15.);

- Halkın sağlıklı yaşam şeklini benimsemesini sağlamak ve sürdürülebilir hale getirmek
- Sağlıklı beslenme, spor, alkol ve tütün ürünlerinin zararlarını kavrama, mental sağlık, uyuşturucu kullanımının zararları, toplum ve çevre bilinci, insan anatomisi bilgisi, eğitim
- Öncelikli olarak medikal hizmetlerin geliştirilmesi ve etkin bir rol oynaması
- Sağlık hizmetlerinde disiplin ve kalitenin bir arada hizmet vermesi
- Bütün insanlara adaletli ve eşit hizmet sağlanması
- İhtiyaçlara göre donanım sağlanması ve son teknoloji ürünlerin kullanılması
- Sağlık personellerinin hizmet içi eğitimlerinin sağlanması ve eğitimlerin güncel olması
- Medikal hizmetlerden herkesin yararlanabilmesi için doğru sunum yapılması
- Medikal hizmetlerde kalite
- Acil servis hizmetlerinde verimliliğin artırılması
- Medikal hizmetlere ulaşmak isteyen herkesin kolayca ulaşabilmesi ve bu durumun sürdürülebilirliğinin sağlanması
- Doğa hasarlarında ve acil durumlarda sağlık hizmetinin hızlı ve kaliteli olması
- Devlet hastanelerinde hastalardan alınan ek ücretlerin, hastaların ekonomik durumuna göre belirlenmesi
- Medikal hizmetlerinin bütünleşmesi ve sürdürülebilirliği
- Bireylerde meydana gelen bulaş göstermeyen hastalıkların erken teşhisi ve tedavisi
- Kadınlarda, anne sağlığının ön plana çıkarılarak olası durumlar için önlem alınması
- Çocuklarda ve bebeklerde olası önlemlerin alınması ve ölümlerin önüne geçilmesi
- Bulaşıcı hastalıkların salgın haline gelmesinin önüne geçilmesi
- Kişilerin mental sağlığının korunması
- İşçilerin sağlığının önemsenmesi
- Bağımlılık yapan zararlı maddelerin tedavilerinin sağlanması ve tedavi merkezlerine ulaşımın kolaylaşması

- Dış ülkelerden gelebilecek bulaşıcı hastalıklara karşı önlem alınması
- Çevre bilincinin sağlanması
- “Çok paydaşlı yönetim modeli”nin kullanılması
- Halk ile sağlık hizmeti veren personellerin memnuniyeti ve sürdürülebilirliği
- Halkın medikal hizmetlerden memnuniyeti
- Sağlık hizmeti veren personellerin memnuniyeti ve sürdürülebilirliği
- Sağlık hizmetlerinde dağıtım kanallarının kontrolü ve kalitesi
- Sağlık hizmetlerinde dijitalleşme ve teknolojinin kullanımı ile sürecin kolaylaştırılması
- İnsan kaynaklarının kaliteli hizmet vermesi
- İnsan kaynaklarının görevlerinin genişletilmesi ve etkin hale getirilmesi
- “Şehir hastanesi modeli” ile hizmet verilmesi
- Ekonomik kaynakların yararlı kullanılması
- Dış rekabet piyasasında güçlü bir konuma sahip olma ve sağlık sektörü sayesinde ekonomik kalkınma
- Medikal hizmetlerde kullanılan teknolojik ürünlerin, ilaçların, medikal ürünlerin ulaşımının kolay olması
- Sağlık sektöründe araştırma ve geliştirme projelerine teşvik etme ve yerli üretiminin artması
- Sağlık turizminde aranan marka haline gelinmesi
- Uluslararası sağlık politikalarının belirlenmesinde lider ülkeler arasında olmasıdır.

4.8. Uluslararası Sağlık Hizmetleri (USHAŞ) Stratejik Hedefler

Sağlık Bakanlığı ilgili kuruluşu olarak kurulan USHAŞ, uluslararası platformda Türkiye’de verilen sağlık hizmetlerinin tanıtımının yapılması, özel ve kamu sektörünü sağlık turizmi alanında faaliyetlerini desteklenmesi ve koordine edilmesi, uluslararası sağlık hizmetlerine yönelik stratejiler geliştirerek bakanlığa öneriler sunmaktadır.

USHAŞ’ ın 2023 yılındaki hedeflerine ulaşabilmesi için koyduğu stratejik hedefler aşağıda yer almaktadır;

- Ülkenin pazarlama stratejilerinin doğru uygulanmaya sokulması, doğru pazarlamalar sayesinde dış dünyada aranan isim haline gelmesi ve kendini marka haline getirme
- Sağlık turizminde belirlenen ülkelerle doğru iletişim kurulması ve burada ofis, muayenehane ve hastanelerin inşa edilmesi
- Kurumların yabancı ülkelerle anlaşması olması ve sigortadan yararlanma hizmeti sağlaması
- Ülkemizde verilen sağlık hizmetlerinin reklamlamasının yapılması ve web sitesinden online rezervasyon, bilgi verme, canlı destek gibi hizmetlerin sağlanması
- Bölgelerdeki şehir hastanesi ve kamu hastanelerinin tanıtımının yapılması
- Sağlık turizmi alanında güçlü bir konuma gelme
- Sağlık turizminde personel ve hastaların memnuniyeti, şikâyeti, düzenin yürümesi, denetlenmesi USHAŞ tarafından eşgüdümlü ilerlemesi
- Sağlık turizminden yararlanmak isteyen hastaların aldıkları hizmetten ötürü memnun ya da memnuniyetsiz olduklarının belirlenmesi
- İleri yaştaki sağlık turizmi hastalarına yönelik çalışmalar yapılması, önerilerin işleyişe geçirilmesi
- Termal turizme önem verilmesi ve bu alanda çeşitliliğin sağlanmasıdır.

USHAŞ'ın stratejilerini belirlemedeki hedef aldığı ülkeler Tablo 4.4'te gösterilmektedir.

Tablo 4.3: USHAŞ sağlık turizmi (USHAŞ, 2021).

USHAŞ Sağlık Turizmi		
İngiltere	Kazakistan	Cezayir
Almanya	Kırgızistan	Fas
Bosna Hersek	Türkmenistan	Cibuti
Bulgaristan	Özbekistan	Somali
Sırbistan	Afganistan	Sudan
Kosova	Pakistan	Senegal
Romanya	Irak	Moritanya
Rusya	Katar	Nijerya
Ukrayna	Kuveyt	
Azerbaycan	Bahreyn	
Gürcistan		

4.9. Uluslararası Sağlık Hizmetleri (USHAŞ) TR Sağlık Turizmi Verileri

USHAŞ Sağlık Turizmi Verileri:

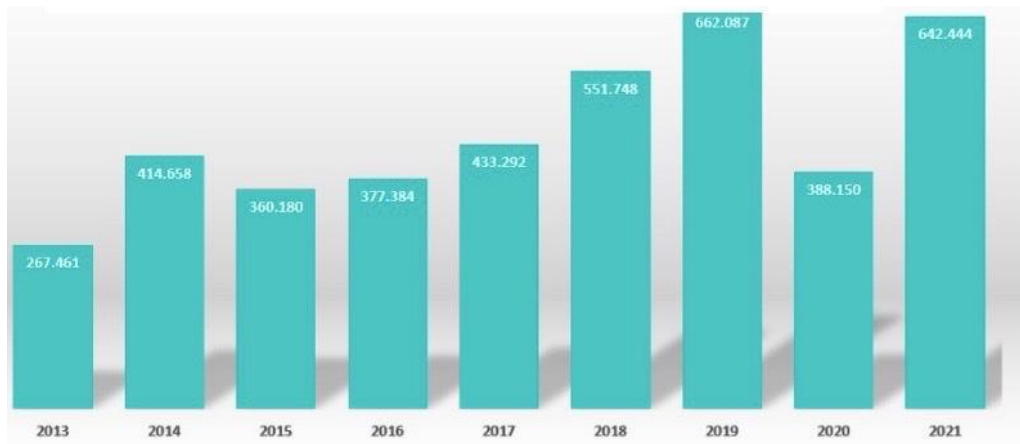
“2019 yılında sağlık turizmi ve turistiğin sağlığı kapsamında ülkemizde 662.087 hasta sağlık hizmeti almıştır. Sağlık ve tıbbi nedenlerle gelen yabancı ziyaretçi ve yurt dışında ikamet eden vatandaş ziyaretçilerden elde edilen turizm geliri 2019 yılında 1 milyar 65 milyon 105 bin ABD Doları tutarında gerçekleşmiştir.

2020 yılında yaşanan küresel salgın sebebiyle sağlık turisti sayısında gözle görülür bir azalma meydana gelmiştir. 388 bin 150 hasta, sağlık hizmeti almak için Türkiye’yi tercih etmiştir. Sağlık turizmi ve tıbbi nedenlerle gelen yabancı ziyaretçi ve yurt dışında ikamet eden vatandaş ziyaretçilerden elde edilen turizm geliri, 2020 yılında 548 milyon 882 bin dolara gerilemiştir.

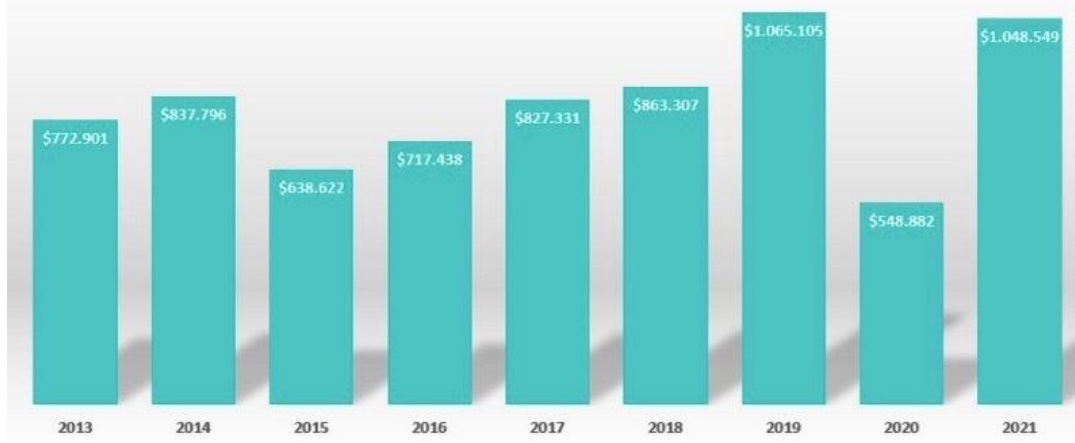
2021 yılında 642.444 kişi sağlık hizmeti almış ve buradan elde edilen gelir 1.048.549 milyon ABD doları tutarında gerçekleşmiştir.

Uluslararası hastaların en çok tercih ettiği klinik branşlar sırasıyla; Kadın hastalıkları, iç hastalıkları, göz hastalıkları, tıbbi biyokimya, genel cerrahi, diş hekimliği, ortopedi ve travmatoloji, enfeksiyon hastalıkları ve kulak-burun-boğaz, şeklindedir”.

USHAŞ Sağlık Turizmi Verilerine göre Türkiye’ye gelen yabancı turist miktarı Şekil 4.3’te, turistlerden elde edilen gelirler Şekil 4.4’te belirtilmektedir.

Şekil 4.3: Türkiye’ye gelen sağlık turist miktarı (USHAŞ, 2021).

Şekil 4.4: Sağlık turizmi gelirleri (USD) (USHAŞ, 2021).

4.10. Sağlık Turizminin Gelişiminde Devlet Desteği

Dünya ülkeleri sağlık turizmi piyasasında yerini alabilmek için çeşitli destekler sağlamaktadır. Türkiye de buna dahil olup, turizm sektörünü hareketlendirmek ve yabancı para girişini artırabilmek için turizm işletmelerine teşvik vermektedir. “Ticaret Bakanlığı” sağlık turizmi alanında ülkemizin rekabet piyasasındaki yerini güçlendirmek için işletmelere hibe verebilmektedir. Türkiye’de:

2015/8 sayılı döviz kazandırıcı hizmet ticaretinin desteklenmesi hakkındaki karar 20.05.2020 tarihli Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Covid-19 pandemisi ile birlikte ise 2641 sayılı döviz kazandırıcı hizmet sektörlerinin pazara girişte dijital faaliyetlerinin desteklenmesi hakkında karar 09.05.2020 tarihli Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Tengilimoğlu, 2021, s.6).

Türkiye’de sağlık turizmi üzerine gelişim sağlanabilmesi için devlet, özel ve kamu işletmelerine destek sağlamaktadır. Devlet desteği sayesinde Türkiye’nin uluslararası rekabet piyasasında etkin bir pozisyona gelmesi, pazarlama stratejilerini geliştirmesi gibi faktörlerin oluşması amaçlanmıştır (Akbolat ve Deniz, 2017, s.137).

Hükümetin sağlık turizminde verdiği destekler “2015/8 sayılı Döviz Kazandırıcı Hizmet Ticaretinin Desteklenmesi Tebliği” kapsamında gerçekleştiği görülmektedir. Sağlık turizmi ülkemize yabancı sermayenin girişini sağladığı rekabet piyasası içerisinde bulunan özel hastaneler, üniversite hastaneleri, sağlık turizmi işletmeleri T.C. Sağlık Bakanlığı’nın belirlediği desteklerden yararlanabilmektedir. Söz konusu işletmelere verilen destekler aşağıda maddelendirilmiştir (Tengilimoğlu, 2021, s.6-7);

- “Tescil ve Koruma Desteği,
- Rapor ve Yurtdışı Şirket Alımına Yönelik Danışmanlık Desteği,
- Belgelendirme Desteği,
- Reklam, Tanıtım ve Pazarlama Desteği,
- Yurtdışı Birim Desteği,
- Danışmanlık Desteği,
- Acente Komisyon Desteği,
- Tercümanlık Hizmetleri Desteği,
- Hasta Yol Desteği”

4.11. Kalkınma Ajansları ve Sağlık Turizmi

Kalkınma ajansları bölgelerin hedeflerinde başarılı olabilmesi adına birtakım desteklerin sağlamasında rol oynamaktadır. Desteklerin meydana gelebilmesi, işletmelerin ihtiyaçlarının içeriğine göre olabilmektedir. Kalkınma ajanslarından destek alınabilmesi için projenin içeriği ile ilgili destekler yönetim kuruluna sunularak onay alınması gerekmektedir. Proje onaylandıktan sonra kalkınma ajansı tarafından dijital ortamlarda ya da yazılı gazetelerde yayımlanabilmektedir. “Kalkınma ajansları çalışma planları” çeşitli takviyeler sağlayabilmektedir. Kalkınma ajansları bütçelerinin %80’ini acil, öncelikli kullanılması gerekenlere, %20’sini diğerk harcamalara ayırmıştır. Kalkınma ajanslarının doğrudan sunduğu Mali ve Teknik destekler ile “Cazibe Merkezleri” ve “SODES” aracılık yapılan programlar olarak geçmektedir (Aydın, 2019, s.48-50).

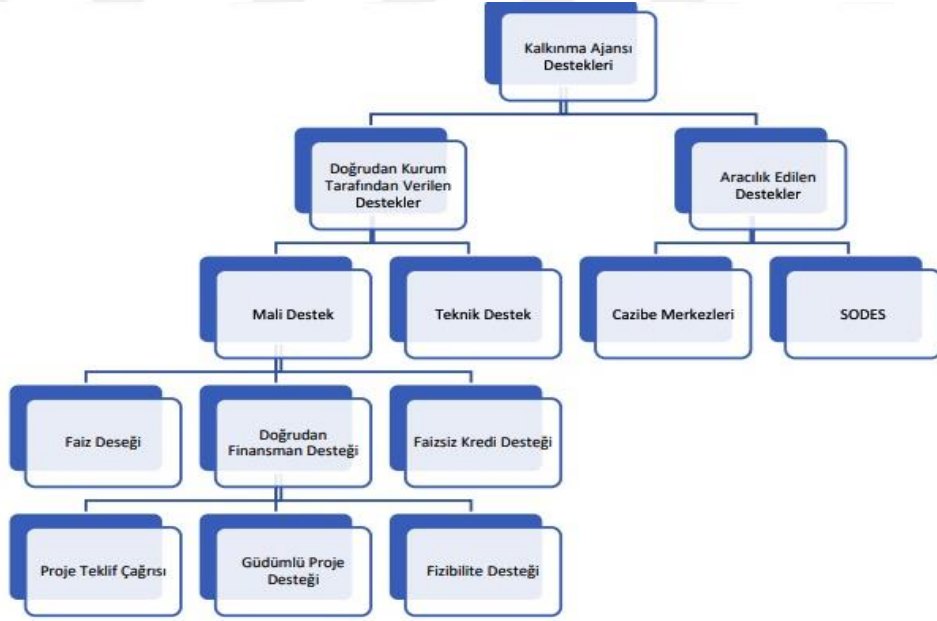
Doğrudan sunulan destekler;

- Mali destekler; kalkınma ajanslarının, kamu maliyesinin bilgilendirmesi doğrudan verdiği finansal kaynakları kapsamaktadır.
- Proje teklif çağrısı yöntemi; yürürlüğe konulacak projelerin, yeniden değerlendirilmesi ve mali kaynaklar doğrultusunda yürürlüğe sokulması
- Doğrudan faaliyet desteği; projelerin hazırlanmasında uygulanan stratejilerin geliştirilmesinde ücretsiz destek vermesi
- Fizibilite desteği;
- GÜdümlü proje desteği;

- Teknik destek; ajanslarının olduğu bölgelerdeki kurumsallığın genişletilmesi ve sürdürülebilmesi adına verilen destek çeşitleridir.

Kalkınma ajanslarının sunmuş oldukları destekler değerlendirildiğinde potansiyelin artırılması, eğitim, danışmanlık ve tanıtım konuları etkili şekilde sağlık turizminin gelişimine katkı sunmaktadır. Kalkınma ajansları eşleştirme programı kapsamında Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Güney Ege Kalkınma Ajansı, Güney Marmara Kalkınma Ajansı ve Zafer Kalkınma Ajansı arasında gerçekleştirilen iş birliği ile sağlık turizmi konularında çalışmalara başlanmıştır. Ortak çalışma konuları bölgelerin termal kaynaklarının envanter çalışması, kaynakların sürdürülebilirliği, termal kent konseptleri, kür merkezlerinin oluşturulmasıdır (Bozkurt, 2020, s.360).

Kalkınma ajanslarının kullandığı destek türleri Şekil 4.5’de verilmektedir.

Şekil 4.5: Kalkınma ajanslarının sağladığı destek çeşitleri (Aydın,2019).

Türkiye’de kalkınma ajansları 1990’lı yıllarda konuşulmaya başlanmıştır. Fakat 2000’li yıllara kadar bu konu hakkında bir harekete geçilmemiştir. Avrupa Birliği standartlarına göre sürece girilmiştir. 2006 yılında “26074 sayılı Resmî Gazetede” yayımlanmış ve uygulanmaya başlamıştır. Kalkınma ajanslarının kurulmasındaki amaçlardan bir tanesi Avrupa Birliği standartlarına uyulmaya çalışılmasıdır. Kalkınma ajansları ilk olarak “Bölgesel Kalkınma Ajansı” olarak yürürlüğe girmiş, daha sonradan “Kalkınma Ajansı” olarak kullanılmıştır. Kalkınma ajanslarının amacı; kuruldukları bölgelerde kalkınmayı

ve refah yakalamayı kendilerine görev edinmektedir (Özkul, Demirer, 2012, s.165). Kalkınma Bakanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren Kalkınma Ajansları kalkınma planları amaç ve hedeflerinin gerçekleştirilmesi üzerine bölgeler özelinde bölge planları oluşturmaktadır. Kalkınma planları hedeflerini kapsayan bölge planları faaliyetleri ajans çalışanları tarafından yıl boyunca planlanarak gerçekleştirilmektedir.

Şekil 4.6'da Kalkınma Ajanslarının listesi verilmektedir.

• TR1: İstanbul
TR10: İstanbul-İstanbul Kalkınma Ajansı
• TR2: Batı Marmara
TR21: Edirne, Kırklareli, Tekirdağ-Trakya Kalkınma Ajansı
TR22: Balıkesir, Çanakkale – Güney Marmara Kalkınma Ajansı
• TR3: Ege
TR31: İzmir – İzmir Kalkınma Ajansı
TR32: Aydın, Denizli, Muğla- Güney Ege Kalkınma Ajansı
TR33: Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak – Zafer Kalkınma Ajansı
• TR4: Doğu Marmara
TR41: Bilecik, Bursa, Eskişehir- Bilecik Kalkınma Ajansı
TR42: Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova – Doğu Marmara Kalkınma Ajansı
• TR5: Batı Anadolu
TR51: Ankara- Ankara Kalkınma Ajansı
TR52: Karaman, Konya- Mevlana Kalkınma Ajansı
• TR6: Akdeniz
TR61: Antalya, Burdur, Isparta- Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı
TR62: Adana, Mersin- Çukurova Kalkınma Ajansı
TR63: Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye- Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı
• TR7: Orta Anadolu
TR71: Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir-Ahiler Kalkınma Ajansı
TR72: Kayseri, Sivas, Yozgat- Orta Anadolu Kalkınma Ajansı
• TR 8: Batı Karadeniz
TR81: Bartın, Karabük, Zonguldak- Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı
TR82: Çankırı, Kastamonu, Sinop- Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı
TR83: Amasya, Çorum, Samsun, Tokat- Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı
• TR9: Doğu Karadeniz
TR90: Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon-Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı
• TRA: Kuzeydoğu Anadolu
TRA1: Bayburt, Erzincan, Erzurum- Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
TRA2: Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars -Serhat Kalkınma Ajansı
• TRB: Ortadoğu Anadolu
TRB1: Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli- Fırat Kalkınma Ajansı
TRB2: Bitlis, Hakkâri, Muş, Van- Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
• TRC: Güneydoğu Anadolu
TRC1: Adıyaman, Gaziantep, Kilis- İpek Yolu Kalkınma Ajansı
TRC2: Diyarbakır, Şanlıurfa- Karacadağ Kalkınma Ajansı
TRC3: Batman, Mardin, Şırnak, Siirt- Dicle Kalkınma Ajansı

Şekil 4.6: Türkiye kalkınma ajansları listesi.

4.12. Türkiye’de Sağlık Turizmi Alanında Yapılan Yayınların Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de son dönemde sağlık turizmi alanında gerçekleştirilmiş çalışmalar ele alınmaktadır. Yapılan çalışmaların, ülkede uygulanan sağlık politikaları, sağlık turizmi uygulamaları etkileri ve sezon boyunca aktif hale getirilmesi konularında olduğu görülmektedir.

Çakır (2021) gerçekleştirdiği çalışmada sağlık turizminin sezon dışında olan sürecinin, işlek bir hale gelmesi için uygulanması gereken stratejiler ele alınmıştır. Çalışmada sağlık turizmi, sağlık turizmi çeşitleri, Türkiye’de sağlık turizmi, dünyada sağlık turizmi, turizm sektörü dönemleri, sezon içi ve sezon dışı talepleri, turizm sektörü stratejileri, sezon içi ve sezon dışı stratejileri araştırmalar doğrultusunda tanımlanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda sezon dışında talebi oluşturmayı canlandırmak üzere turistik ürünleri çeşitlendirme stratejisi ile sağlık turizmi hizmetleri tüm sezonlara yayılabilen çeşitlendirmelerin etkili olacağı değerlendirilmiştir. Tatilleri zaman içine yayma stratejisi, okul tatilleri ve çalışanların tatil dönemlerinin yoğunlaşmasının yönetiminde etkili olacağı, tatilleri alan içine yayma stratejisinin ise turizm noktalarında yoğunlaşmayı engellemede etkili olacağı belirtilmiştir. Sosyal turizmi geliştirme stratejisi, sezonda ekonomik zorluk içerisindeki kişilerin yıl boyunca turizm faaliyetlerine katılabilme olanağı sağlayan stratejilerin uygulanabileceği görülmektedir.

Pektaş’ın (2021) yaptığı çalışmada İstanbul’da konaklama hizmeti veren özel hastanelerin politikaları yer almaktadır. Araştırmada katılımcılar ile yüz yüze görüşülerek nitel veriler elde edilmiştir. Katılımcılar turistlerin tercih ettiği İstanbul ilindeki özel hastane personelleridir. Katılımcılara yöneltilen sorular ile hastanelerin hizmet verdiği bölümler, kullanılan teknolojik cihazlar, medikal ürünler, pazarlama stratejileri, hizmet kaliteleri gibi uygulamaların etkisinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın sonucunda turistlerin tercihlerinde en önemli etmenlerin fiyatlandırma olduğu belirtilmiştir. Buna ek olarak hastanelerde kullanılan teknolojik ürünlerin ve cihazların turistlerin tercihleri arasında olumlu bir etki elde edildiği saptanmıştır.

Aykın (2021), Dünya ülkeleri ekonomilerini kalkındırabilmeleri için turizm ve turizm çeşitlerini değerlendirmektedir. Turizm çeşitleri tüketicilerin taleplerine göre şekillenmektedir. Bu bağlamda gelişmiş ülkeler spor turizmlerine yönelirken gelişmekte olan ülkeler sağlık turizmine ağırlık vermiştir. Bu yüzden gelişmiş ülkelerde medikal

hizmetlerin maliyetleri oldukça yüksektir. Böylece gelişmiş ülke vatandaşları yurtdışında sağlık hizmeti almayı tercih etmektedir. Sağlık turizminde ülkeler turistlerin dikkatinin çekilmesi için çeşitli pazarlama stratejileri uygulamaktadır. Bu çalışmada sağlık turizmi tüketicilerinin talepleri ve kişilere özel pazarlama stratejileri ele alınmaktadır.

Kıngır, Ağraş, Martin ve Şeyhanlıoğlu (2019) Türkiye’de faaliyet gösteren termal turizm işletmelerinin yapısal hizmet kalitesine yönelik algı ve beklentilerin değerlendirilmesi amacı ile gerçekleştirilen çalışmada müşteri memnuniyetini ölçülmüştür. Müşteri memnuniyeti sosyo-demografik özellikleri açısından ayrıca değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında ele alınan iki termal turizm işletmesi müşterilerinin görüşleri sunulan hizmetin beklentiyi karşılamadığı yönündedir. Hizmetlerin geliştirilmesi ve eksikliklerin belirlenmesi amacıyla müşteri memnuniyet anketi uygulaması önerisinde bulunulmuştur. Lisans ve lisansüstü mezunu müşterileri termal turizmin önemi bakımından sağlık açısından tedaviye artı bir fayda sağladığı görüşünde oldukları için çok tercih edilmediği sonucuna varılmıştır.

Ekinci (2019) çalışması ile T.C. Sağlık Bakanlığı’nın “6322 sayılı kanun” ile ortaya çıkan “Sağlık Turizminde Gelir” ve “Kurumlar Vergisi İndirimi” etmenlerinin sağlık turizmi üzerindeki etkisi araştırılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın analizinde “1998 ve 2017 yılları arasında bulunan sağlık turizmi verileri” kullanılmıştır. Çalışmada “Müdahale Analizi” kullanılmış olup, “Augmented Dickey-Fuller Testi” ve “Phillips-Perron Testi” yapılmıştır. Testlerin uygulanması sonucunda “ARIMA Modeli” uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda “2012 yılında yürürlüğe giren 6322 sayılı kanunun”, “sağlık turizmi gelirinin” üzerinde olumlu etki bıraktığı görülmüştür.

Keleş (2019) gerçekleştirdiği çalışmada sağlık turizmi ve getirileri, Türkiye’deki sağlık turizmi ve gelişimi incelenmektedir. Bu yüzden araştırmada turizm çalışanları ile yüz yüze görüşme sağlanmıştır. Çalışmanın analizi “mülakat ve derinlemesine görüşme” şeklinde nitel olarak yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda turizm çalışanlarının hedef ve stratejileri ortak paydada buluştuğu görülmektedir. Sağlık alanında hizmet veren turizm işletmelerinin, iç ve dış piyasada güçlü bir konuma gelmek istediği anlaşılmaktadır.

Tontus (2018), Ülkeler ekonomilerini kalkındırabilmek için turizm ile ilgili olgulara yönelmektedir. Turizm sektörü kendi içinde farklı türlere ayrılmaktadır. Bunlardan en önemlisi sağlık sektörü olarak gösterilmektedir. Genel turizm içerisinde sağlık turizmi

hükümetlere en çok ekonomik geliri sağlayan turizm çeşididir. Turizm sektöründe uygulanan işlemler, teknolojik cihazlar, personellerin tecrübesi ekonomik maliyeti belirlemektedir. Ayrıca yabancı turistlerin dikkatinin çekilebilmesi için doğru pazarlama teknikleri yapılması gerekmektedir. Bu çalışmanın kapsamında Türkiye’de sağlık sektörü üzerine yürütülen pazarlama, tanıtım organizasyonlarının incelenmesi araştırılmaktadır.

Erdoğan’ın (2018) gerçekleştirdiği çalışma ile sağlık turizmi ve hükümetin uyguladığı sağlık politikaları hakkında “Süleyman Demirel Üniversitesi Hastanelerinde” görev alan personellerin farkındalık düzeyinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Tezin literatür araştırması kısmında Türkiye’de sağlık üzerine kamu uygulamaları ve sağlık turizmi kavramları incelenmektedir. Araştırmanın örneklemini “Süleyman Demirel Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi” hekimleri oluşturmaktadır. Araştırmanın sonucunda hekimler ve kurumsal yeterlilik arasında pozitif yönde ilişkiler elde edilmiştir. Ayrıca sağlık turizmi ve hekimler arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Bülbül’ün (2015) yaptığı çalışmanın amacı doğrultusunda literatür araştırması kapsamında sağlık turizmi açıklanmaya çalışılmıştır. Sağlık turizmi dünya ülkeleri için ekonomik anlamda kalkınmayı sağlamaktadır. Bu yüzden ülkelerin iç ve dış piyasasında etkin rol oynaması gerekmektedir. Çalışmada sağlık turizmi hakkında dünya ülkeleri ve Türkiye’nin verileri incelenmiştir. Türkiye’nin sağlık turizminde önemli bir yere sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca sağlık turizminde, dünya ülkeleri arasında ilk gruba gireceği görülmüştür.

Kantar ve Işık’ın (2014) çalışmasının amacı “Sağlık Bakanlığı, Sağlık Dönüşüm Programının” sağlık turizminde, hastalar üzerindeki etkisi, hizmet, kalitesi, sektörün geliştirilmesi ve ekonomiye olan etkisinin araştırılmasıdır. Çalışmanın literatür kısmında Türkiye’nin sağlık turizmindeki konumu ve verdiği hizmetler ele alınmıştır. Sağlık hizmetleri açısından en çok öne çıkan “Ankara, İstanbul ve Antalya” illeri olmuştur. Çalışmanın verileri “Türkiye Medikal Turizm Değerlendirme Raporu 2013” isimli çalışmadan alınmıştır. Elde edilen bulgulara göre sağlık turizminde iyi bir konuma gelebilmek için personellerin eğitimini iyi alması ve kendilerini sürekli olarak geliştirmesi, pazarlama stratejilerin duru bir şekilde yapılması gerektiği ileri sürülmüştür.

Gelişmekte olan ülkeler sağlık turizmi sayesinde kendi ekonomilerini kalkındırabilmektedir. Ülkeler sağlık turizminde yabancı turistlerin dikkatini çekebilmek

için sağlık turizminin çeşitlerinden faydalanmaktadır. Aynı zamanda kendi ülkelerinden daha düşük fiyatlara kaliteli hizmetler alabilmektedir. Bu bağlamda hizmet veren şirketlerin uluslararası belirlenmiş standartlara uyması önem taşımaktadır. Dikmetaş Yardan vd. (2014) gerçekleştirdiği çalışmada sağlık turizmi ve sağlık turizmi çeşitleri hakkında bilgi verilmiş, Türkiye ve dünyada sağlık hizmetlerinin karşılaştırılması yapılmıştır. Türkiye’de sağlık turizminin daha ileriye taşınabilmesi için bölgelerin sağlık turizmine önem vermesi, aracı kurumların doğru faaliyet göstermesi, hizmet ve kalitenin uluslararası olması, kullanılan medikal malzeme ve teknolojik cihazların son teknoloji olması, yabancı ülkede yaşayan vatandaşların ilgisinin çekilmesi, yabancı turistlerin ülkeleri ile anlaşmalar sağlanması, sigorta kurumlarının desteğinin sağlanması, mevcut tesislerin güzelleştirilmesi gibi etmenler çözüm olarak gösterilmektedir.

Aslanova (2013) gerçekleştirdiği çalışma ile dünyada küreselleşen sağlık turizmi ve sağlık turizminin hukuksal boyutu anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışmada sağlık turizmi, sağlık turizmi çeşitleri, sağlık turizminin hukuki boyutları, mevzuatları, dünya ülkelerinde sağlık turizmi kavramları açıklanmıştır. Çalışmanın sonucunda sağlık turizminin altyapısını ülkede uygulanan hukuksal mevzuatlar oluşturmaktadır. Bu yüzden sağlık turizminde oluşabilecek sorunların çözümünde hukuksal mevzuatların kullanılması arasında olumlu bir ilişki elde edilmiştir.

Kök (2013) gerçekleştirdiği çalışma aracılığıyla Türkiye’nin Denizli ilinde bulunan sağlık sektöründeki termal turizmin potansiyelini ve iyileştirmesi için uygulanan stratejileri ortaya çıkartmayı hedeflemektedir. Araştırmada nitel kaynaklardan yararlanılmış olup:

Birinci bölümünde, sağlık turizminin genel özellikleri, kavramsal çerçevesi, standartları, tarihsel gelişimi, mevcut durum, potansiyel ve beklentiler ortaya koyulmuştur. İkinci bölümde, termal suların sağlık hizmetlerinde kullanılması, uygulama türleri ve özellikleri anlatılmıştır. Üçüncü bölümde, termal turizmin vizyonu, yasal mevzuat, teşvikler ve pazarlama konuları irdelenmiştir. Dördüncü bölümde, Denizli’nin termal turizmdeki potansiyelleri, termal tesislerin sundukları hizmetler, yatırım olanakları incelenmiştir.

Ongun (2013) çalışmasında Türkiye’de ve Denizli’de sağlık turizminin uygulanması ve sağlık turizmi ile kavramların açıklanması amaçlanmaktadır. Araştırmanın sonucuna göre turizm insanlar için bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Ayrıca ülkelerin kalkınabilmesi için

sağlık turizminden faydalanması gerekmektedir. Sağlık turizmi “medikal turizm, termal turizm ve ileri yaş-engelli turizmi” çeşitleri ile hizmet verilmesi gerekmektedir. Sağlık turizminde sağlanan hizmetin devlet ve özel kurumlar tarafından verilmesinin daha yararlı olduğu görülebilmektedir.

Dünya ekonomi piyasasında gelişmekte olan sağlık turizm sektörünün Türkiye’ye etkisi gösterilmektedir. Ülkelerin ekonomisinin kalkındırmasında sağlık turizminin önemli etkisi olduğu için Türkiye’de bu alanda önemli çalışmalar yapılmaktadır. Aydın (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırma nitel olup Türkiye’nin “Sağlık Turizmi” alanında yetersiz kaldığı sonucu elde edilmiştir. Sağlık turizminin geliştirilebilmesi için personellerin eğitimi, nitelikleri, hizmet kalitesi, uluslararası standartlara uygun çalışma şekli faktörlerinin benimsenmesi gerektiği savunulmaktadır.

Gülmez (2012) çalışmasında sağlık turizminin avantajları ve dezavantajları Türkiye ve diğer ülkeler arasında karşılaştırılması yapılarak değerlendirilmiştir. Ülkelerin sağlık turizmi kapsamında aldığı riskler üzerinde detaylı bilgi edinebilmekte ve yeni stratejik hareketler yapılabilir. Ayrıca geçmiş tecrübeler, yeni planlamalara kılavuz görevi görmektedir. Çalışmanın sonucunda Türkiye’nin sağlık turizmi ile ilgili uygulayabileceği stratejiler ve ülke ekonomisi ile ilgili öneriler verilmektedir.

BÖLÜM 5. YÖNTEM

5.1. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Araştırmanın amacı, dünyada ve ülkemizde önem kazanan sağlık turizminin Doğu Marmara Bölgesinde gelişiminin incelenmesi ve bölgede oluşabilecek potansiyellerin değerlendirilmesini kapsamaktadır. Doğu Marmara kalkınma ajansı tarafından sağlık turizminin gelişimine yönelik sağlanan proje programları ve destek mekanizmalarının ajans yetkilileri ile değerlendirilmesi sonucunda kurum olarak görüş ve önerileri ortaya koyulmuştur. Çalışma kapsamında aşağıda yer alan araştırma sorularına yanıt bulunması hedeflenmiştir.

1-Doğu Marmara Bölgesinde sağlık turizminin gelişiminde Kalkınma Ajansının sağladığı katkılar nelerdir?

2-Bölgede sağlık turizminin gelişimine yönelik hangi çalışmalar gerçekleştirilmelidir?

2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı'nda yer alan Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Programının amacı, Türkiye'nin yükselen Pazar konumunda olduğu medikal, termal, ileri yaş ve engelli turizmi alanında hizmet kalitelerinin yükseltilmesidir. Kültür ve Turizm Bakanlığı Go Turkey turizm portalında sağlık turizmi çeşitleri ve öne çıkan destinasyonlarda Medikal, Termal ve SPA alanında Kocaeli, Sakarya, Yalova ve Bolu illeri yer almaktadır. Bölgede faaliyetleri sürdürülen sağlık turizmi çeşitlerinin mevcut durumlarını ve olası iş birliklerini ele alan bu çalışma ile konunun değerlendirilmesi önemli bulunmaktadır.

5.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada Doğu Marmara Bölgesi'nde bulunan kalkınma ajansı yetkililerinin iller bazında sağlık turizminin gelişimi konusunda gerçekleştirmiş oldukları çalışmaları ve

illerin mevcut durumları konusunda görüş ve önerileri ortaya koymak amacı ile nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği tercih edilmiştir.

Araştırmanın Doğu Marmara Bölgesi'nin sağlık turizminde mevcut durumu ve potansiyelinin Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA) özelinde incelenmesi amacıyla bağlı olarak araştırma evrenini MARKA'nın yetkilileri oluşturmaktadır. MARKA Doğu Marmara Bölgesi'nde Kocaeli, Sakarya, Bolu, Düzce ve Yalova illerinde yatırım destek ofislerinde yetkili uzman kadrosu ile bölgesel kalkınmaya yönelik faaliyetlerini sürdürmektedir. Araştırmada olasılığa dayalı olmayan örnekleme tekniklerinden kasti örnekleme tekniği benimsenmiştir. Araştırma sorularına cevap alma konusunda emin olunan kişiler örneklem grubunu oluşturmuş ve birincil veriler toplanmıştır. Nitel veri toplama tekniklerinde kasti örnekleme tekniği sıkça kullanılmaktadır (Coşkun, Altunışık, Yıldırım 2017, s 149). MARKA Kocaeli, Sakarya, Bolu, Düzce ve Yalova illerinde faaliyet gösteren destek ofislerinin bir yönetici ve sınırlı uzman kadrosu göz önünde bulundurularak örneklem için ofis yöneticileri seçilmiştir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak görüşme ve doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın birincil verilerini oluşturan görüşmelerin yanında destekleyici nitelikte ikincil veriler de MARKA faaliyet raporları, sağlık turizmi alanında destek sağlanan projelerden oluşmaktadır.

Araştırmanın amacına ulaşmaya yönelik yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formu hazırlama sürecinde kalkınma ajansı bölge planları ve raporları incelenerek uygun sorular oluşturulmuştur. Görüşme formu etik kurul başvurusundan önce uzman görüşüne başvurulmuş ve önerileri değerlendirilerek son haline getirilmiştir. Çalışmanın gerçekleştirilebilmesi için Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Etik Kurul Başkanlığına başvuruda bulunarak 02/08/2021 tarihinde etik kurul izni alınmıştır.

MARKA yetkilileri ile gerçekleşen görüşme için hazırlanan yarı yapılandırılmış sorular;

- 1-İlin altyapı ve olanaklarına bağlı olarak sağlık turizmi hangi alanlarda öne çıkmakta ve yakın gelecekte potansiyel oluşturmaktadır?
- 2-Bölgede/ilde sağlık turizminin gelişimine katkı sağlayacak iş birlikleri hangi kurumlar arasında gerçekleşebilir? Söz konusu iş birliklerinin odaklanması gereken önemli konular nelerdir?

- 3- MARKA' nın mevcut destek programları ele alındığında başvuru sahibi kurumlara sağlık turizmi alanında hangi konularda katkı sunmaktadır?
- 4- 2018 yılında MARKA 'nın Sağlık Turizmi altyapısının iyileştirilmesi kapsamında açtığı programa kâr amacı güden kuruluşlar tarafından başvuru yoğunluğu ve sonuçlarını değerlendirebilir misiniz?
- 5- MARKA Turizm Mali Destek Programına yapılan başvurular incelendiğinde nitelik açısından ne gibi eksikliklerle karşılaşmıştır? Belirlenen eksikliklerin giderilmesine yönelik başvuru yapan kuruluşlar hangi konularda ön hazırlık çalışmaları yapmalıdır?
- 6-Dünyada başarıyla yürütülen etkili sağlık turizm uygulamalarının bölgenizde yapılması hedeflenmekte midir?
- 7- Ülkemize sağlık turizmi alanında rekabet avantajı sağlayacak bölgelerin değerlendirildiği bir planlama var mıdır? TR42 bölgesi özelinde değerlendirebilir misiniz?
- 8- Sağlık turizmi dernekleri ile ortak çalışmalar geliştirmekte misiniz? Kurumların kamu desteklerinden yararlanma konusunda dernekler ile ilişkisini değerlendirebilir misiniz?
- 9- Sağlık turizminin geliştirilmesi kapsamında kurum olarak görüş ve önerileriniz nelerdir?

Araştırmada görüşme yapılacak MARKA yetkilileri ile ön görüşme yapılarak çalışma hakkında bilgilendirilmiş ve uygun görüşme tarihleri belirlenmiştir. Araştırmanın veri toplama süreci ilk görüşmenin gerçekleştiği 22 Ekim tarihinde başlayarak 4 Kasım tarihinde son bulmuştur. Gerçekleştirilen görüşmeler esnasında onay veren katılımcıların ses kaydı alınabilmektedir. Yarı yapılandırılmış soru formundaki sorulara yönelik verilen cevaplar araştırmacı tarafından ayrıca not alınmıştır.

Araştırmaya katılan MARKA yetkililerin hepsi erkektir. Katılımcılar üniversite mezunu olup, kalkınma ajansı tecrübeleri 10 ile 15 yıl arasında bulunmaktadır. Araştırmaya katkı sunan yetkililerin gizliliğini korumak üzere katılımcılara K1 Düzce, K2 Bolu, K3 Kocaeli, K4 Yalova, K5 Sakarya şeklinde kodlama yapılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanan birincil veriler kalkınma ajansının bölge planları, proje veri tabanı ve yıllık faaliyet raporları olan ikincil verilerle

desteklenmektedir. Kalkınma planına yönelik hazırlanan 2014-2023 bölge planı, MARKA tarafından son 10 yılda destek sağlanan projeler incelenerek sağlık turizmi alanında kabul edilen projeler listelenmiştir. MARKA' nın son 5 yıllık faaliyet raporları incelenerek sağlık turizminin gelişimine yönelik faaliyetler ve veriler bir araya getirilmiştir.

Çalışmada elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizde toplanan veriler belirlenen temalara uygun şekilde özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde toplanan verilerin yorumlanması aşamasında görüşme yapılan kişilerin görüşlerinden alıntılara yer verilmektedir. Yapılan betimlemeler açıklanarak yorumlanır ve neden sonuç ilişkisi irdelenerek sonuca ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016 239-240). Verilerin analiz edilmesi aşamasında MAXQDA nitel veri analiz programı kullanılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler deşifre edilerek word dosyasında düzenlenmiştir. Düzenlenen veriler program aracılığı ile sağlık turizmi potansiyeli, sağlık turizmi iş birlikleri, MARKA' ya ilişkin bilgiler, etkili sağlık turizmi uygulamaları hedefi, sağlık turizmi bölgesel planlamalar, sağlık turizmine ilişkin sorunlar, sağlık turizminin geliştirilmesine yönelik öneriler olarak yedi başlık altında incelenmiştir.

Birincil ve ikincil verilere bağlı olarak Doğu Marmara Bölgesi'nin sağlık turizmi açısından mevcut durumunu ortaya koyabilmek için GZFT analizi yapılarak bölgenin sağlık turizmi alanında güçlü yönleri, zayıf yönleri, fırsatları ve tehdit unsurları ele alınmıştır.

Nitel araştırmalarda araştırılan konunun yansız bir şekilde olduğu gibi gözlenebilmesi için geçerlik ve güvenirlik konusunda uygulanması gereken stratejiler bulunmaktadır. Lincon ve Guba (1985) nicel veri toplama yönteminde kabul edilen geçerlik ve güvenirlik kavramlarından farklı olarak nitel veri toplama yöntemlerinde inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlık ve teyit edilebilirlik kavramlarını önermektedirler. İnandırıcılık kavramında kullanılan yöntemlerden biri olan uzun süreli etkileşim bu araştırma başlamadan önce görüşme yapılacak yetkililerin ziyareti ile çalışma hakkında bilgilendirmeler yapılarak ve görüşme soruları hakkında görüşleri alınarak gerçekleştirilmiştir. Sonuçların uygulanması ölçütünde aktarılabilirlik açısından ayrıntılı

betimleme yöntemi ile araştırmada toplanan veriler doğrudan alıntı yapılarak aktarılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s.289).

5.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın ana konusu sağlık turizminin gelişiminin bölge kalkınma ajansı faaliyetleri, sağlık turizmi alanında destek sunulan projeler ve iş birlikleri incelenmesi ile mevcut durumun tespit edilmesini kapsamaktadır.

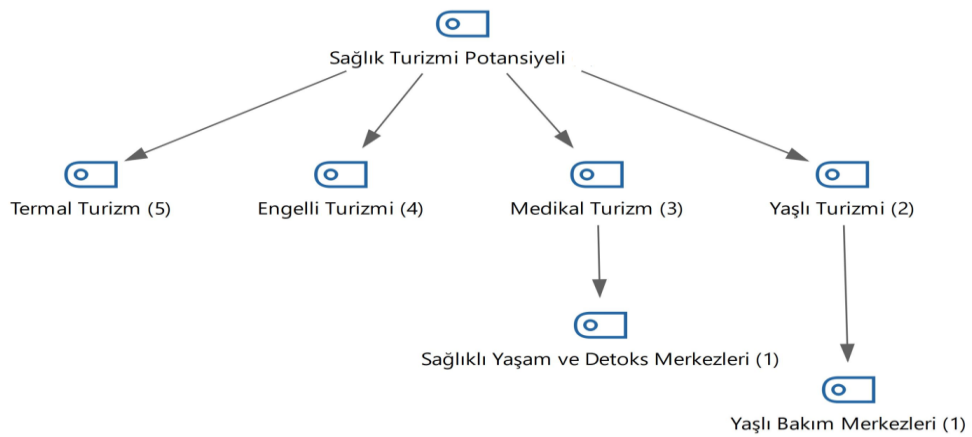
Araştırmada Doğu Marmara Bölgesinde Sağlık turizminin gelişiminin incelenmesi kalkınma ajansı ofisleri ile sınırlıdır. Bölge illerinde Sağlık Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Müdürlükleri tarafından sağlık turizmi verilerinin tutulması çalışmanın kısıtlarını oluşturmaktadır.

BÖLÜM 6. BULGULAR

Katılımcıların sağlık turizmi alanındaki görüşleri araştırma kapsamında görüşmeden elde edilen bilgilerin dökümü yapılarak MAXQDA programı aracılığıyla yedi başlık altında incelenmiştir. Sağlık turizmi potansiyeli, sağlık turizmi iş birlikleri, MARKA' ya ilişkin bilgiler, etkili sağlık turizmi uygulamaları hedefi, sağlık turizmi bölgesel planlamalar, sağlık turizmine ilişkin sorunlar, sağlık turizminin geliştirilmesine yönelik öneriler temaları betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir.

Araştırmanın ikincil kaynağını oluşturan bölge sağlık turizmi verileri, Kalkınma kütüphanesi üzerinden ulaşılan MARKA faaliyet raporları ve sağlık turizmi alanında destek sağlanan proje bilgileri değerlendirilmiştir. MARKA, 2017-2021 yılları faaliyet raporları incelenerek sağlık turizmine ilişkin gerçekleştirilen faaliyetler belirlenmiştir. Ajans çalışanları tarafından yürütülen fizibilite çalışmaları ve hibe desteği sağlanan projelerin hangi amaçlar doğrultusunda değerlendirildiği ve çıktıları ele alınmıştır. MARKA yetkilileri ile gerçekleştirilen görüşmelerde edinilen bilgiler ve ajansın gerçekleştirmiş olduğu çalışmalar doğrultusunda GZFT analizi gerçekleştirilmiştir.

6.1. Sağlık Turizmi Potansiyeli

Şekil 6.1: Sağlık turizmi potansiyeli.

Araştırmanın ilk sorusu “İlin altyapı ve olanaklarına bağlı olarak sağlık turizmi hangi alanlarda öne çıkmakta ve yakın gelecekte potansiyel oluşturmaktadır?” olarak yöneltilmiştir. Yetkililerin cevapları doğrultusunda “Sağlık Turizmi Potansiyeli” teması oluşturulmuş ve bununla ilişkili kodlar Şekil 6.1.’de verilmiştir.

Katılımcılar sağlık turizmi potansiyeli kapsamında en fazla termal turizm (f=5) kavramını ifade ederken bunu sırasıyla engelli turizmi (f=4), medikal turizm (f=3) ve yaşlı turizmi (f=2) ifadeleri takip etmiştir. Medikal turizm ile ilgili “Sağlıklı Yaşam ve Detoks Merkezleri” ve yaşlı turizmi ile ilgili de “Yaşlı Bakım Merkezleri’ni belirtmişlerdir. Bölgede kaplıca ve ılıca sayıları ve turizm işletmelerinin artması gibi faktörler bölge için termal turizmi cazip kıldığı ifade edilebilir. Katılımcıların sağlık turizmi potansiyeli kapsamındaki ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“Termal turizm bölgenin en önemli alanlarından. Kocaeli’de Yazlık ve Yeniköy yörelerinde önemli yatırımlar yapılmış ve yenileri yapılacak durumdadır. Akyazı Kuzuluk önemli bir merkez olmasının yanı sıra çeşitli nedenlerden ötürü yeterli gelişmeyi gösterememiştir. Taraklı da büyük ölçekli yatırımlar yapılmış, Bolu ili Mudurnu ilçesinde kaynakların değerlendirilmesine yönelik girişimler bulunmaktadır. Bolu Karacasu yöresi bu konuyu fizik tedavi ile entegre etme eğilimindedir. Yalova’da Termal ilçesi termal turizm konusunda en büyük potansiyele sahip destinasyonlar arasında olup Karlsbad örneğine uygun bir yer olabilecektir. Yalova Armutlu yöresinde belirli bir markalaşma sağlanmıştır” (K3, Kocaeli).

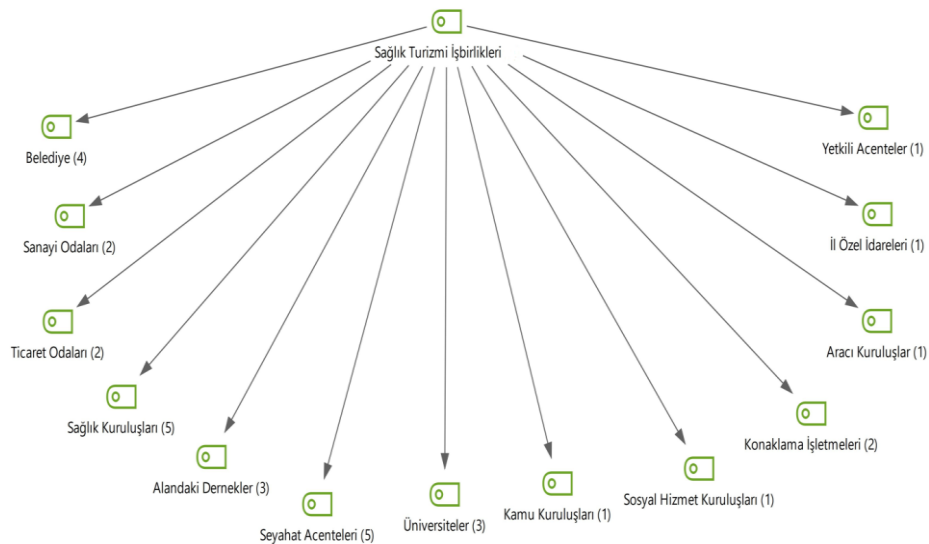
“Bölgemizde medikal ve termal turizm öne çıkarken bölgemizde engelli ve ileri yaş turizm alanında raporlanmış bir çalışma bulunmamaktadır. Doğu Marmara Bölgesi’nin sağlık turizmi türlerinden medikal turizmde İstanbul’a yakınlığı ciddi bir avantaj oluşturmakta ve termal turizmde de bölge boyunca uzanan Kuzey Anadolu Fayı’nın sağladığı termal kaynak avantajları bulunmaktadır. Düzce’deki Efteni ve Derdin önemli kaplıcalardandır” (K1, Düzce).

“Yalova, hem coğrafi konumu; hem tarihi ve arkeolojik zenginlikleri, hem de doğal kaynakları bakımından bir turizm kentidir. Armutlu ve Termal ilçelerinde bulunan %58’i ormanlarla kaplı doğası, temiz havası ve Türkiye’nin 1. derece önemli ve öncelikli kaplıcaları ile sağlık turizmi açısından önemli bir potansiyel barındırmakta. Bu anlamda sağlık turizminde Yalova’nın öne çıkan alanı termal turizmdir” (K4, Yalova).

“Bolu ilinde geriatri turizmine yönelik gençlik bakım kompleksleri ön fizibilite çalışması gerçekleştirildi. Bu alanda kurulabilecek bir tesisin ön fizibilite çalışmasını kapsamaktadır. Bunun içerisinde uluslararası fiyat, Türkiye’deki maliyet fiyatları, (parafin su kullanımı) ne kadar kullanılır. Geriatri turizmi Türkiye’de iki termal yataklı fizik tedavi hastanesi var biri de Bolu da yer almaktadır. Bu dönemde Bolu da ikinci bir hastane yapılmaktadır. Geçen sene kamuya yatırım programı kapsamında 200 yataklı ilave fizik tedavi hastanesinin ihalesi yapılmaktadır. Mevcut durumda yataklı fizik tedavi hastanesi talebi 2 yıl boyunca dolu durumdadır” (K2, Bolu).

“Son dönemde oldukça önemli hale gelen “Sağlıklı Yaşam ve Detoks” merkezleri Sakarya ilinin sahip olduğu doğal güzellikler göz önünde bulundurulduğunda gelecekte ciddi bir potansiyel oluşturmaktadır. Sapanca’da Spa-Wellness alanında faaliyet gösteren beş yıldızlı konaklama işletmeleri öne çıkmaktadır. Türkiye’de yaşlı nüfusun artışıyla birlikte daha da önem kazanan “Yaşlı Bakım Merkezleri” gelecekte giderek önemini artıracaktır. Toplumsal yapıda yaşanan değişiklikler ve nüfusun giderek yaşlanması bu ihtiyacı daha da büyütecek olup bu alanda Sakarya ilinin hazırlıklı olması gerekmektedir” (K5, Sakarya).

6.2. Sağlık Turizmi İş Birlikleri

Şekil 6.2: Sağlık turizmi iş birlikleri.

Araştırmada “Bölgede/ilde sağlık turizminin gelişimine katkı sağlayacak iş birlikleri hangi kurumlar arasında gerçekleşebilir?” sorusuna yönelik soruda alınan cevaplar

doğrultusunda ulaşılan “Sağlık Turizmi İş birlikleri” teması ve bununla ilişkili kodlar Şekil 6.2’de yer almaktadır.

Katılımcılar sağlık turizmi alanında en fazla sağlık kuruluşları ve seyahat acenteleri ile iş birliği kurulmasını önemsemektedir (f=5). Bunu yerel yönetim birimi olarak belediyelerle yapılan iş birliği izlemektedir (f=4). Üniversitelerle ve alandaki derneklerle iş birliğini önemseyenler de önemli düzeydedir (f=3). Bunun yanında, katılımcılar konaklama işletmeleri, sanayi odaları ve ticaret odalarını da ifade etmişlerdir (f=2). Ayrıca kamu kuruluşları, il özel idareleri, sosyal hizmet kuruluşları, aracı kuruluşlar ve yetkili acentelerle iş birliğini de belirtmişlerdir (f=1). Katılımcıların bunlara ilişkin görüşleri şöyledir:

“Medikal turizmde en kritik konu sağlık kuruluşları – acenteler ya da aracı kuruluşlar – konaklama tesisleri arasında iş birliğinin geliştirilmesidir. Bu tarz bir iş birliği önemli değer sağlayabilecektir. Bunun için en zayıf halka acentelerdir. Acentelerin sağlık turizmi yetki belgesi almaları önemlidir. İstanbul’daki acenteler üzerinden yürütülen çalışmaların bölgedeki işletmelerce yapılması katma değeri artırabilecektir” (K3, Kocaeli).

“Sağlık turizminin gelişimi için en başta üniversitede sağlık bilimleri fakültesi fizik tedavi ve geriatri bakımı alanında, turizm fakültesinde ise tercümanlık yönetim konusunda insan kaynağının kalitesi bakımından en önemli kuruluştur. Sağlık müdürlüğü ve aile sosyal hizmetler müdürlüğü arasında bir konsorsiyum oluşturulması gerekir” (K2, Bolu).

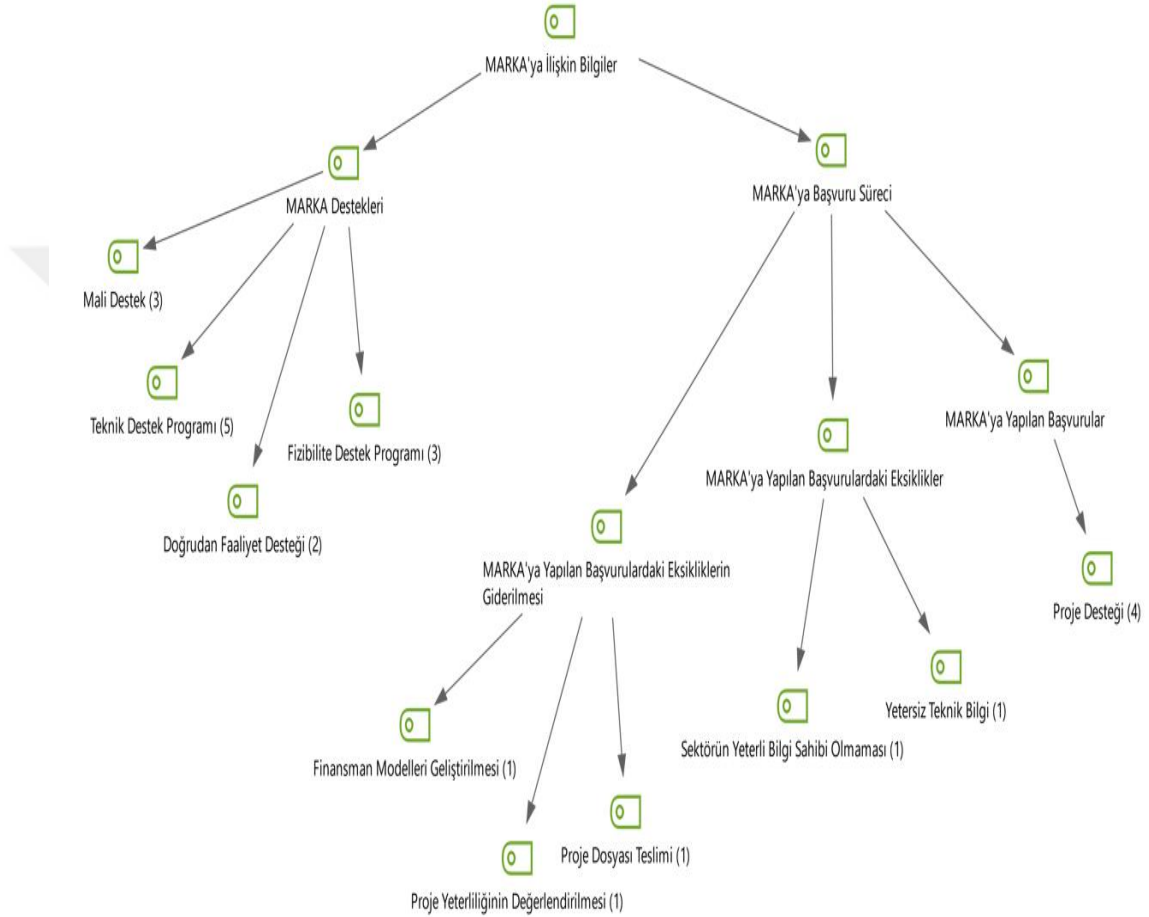
“Düzce Üniversitesi YÖK’ün çalışması kapsamında sağlık ve çevre konularında ihtisas üniversite olarak belirlenmiştir. Bu konuda üniversite ile iş birliği içerisinde özellikle Sağlık Turizmi temasında gerek bu ildeki özel sektör ve kamu ile bütünleşik yürütülmesi, gerekse de bölge illeri ile dış paydaşlar arasında iş birliklerinin geliştirilmesi için ortak çalışmalar gerçekleştirilecektir” (K1, Düzce).

“Sağlık Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın taşra teşkilatları, yerel (il/ilçe) belediyeleri, İl Özel İdareleri, turizm birlikleri, mesleki eğitim kurumları, Ticaret ve Sanayi Odaları ile Ajanslar arasında gerçekleştirilecek iş birliklerinin sağlık turizminin gelişimine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir” (K4, Yalova).

“Bu alanın gelişimi için Belediye, Ticaret ve Sanayi Odası, Sağlık Kuruluşları, ilgili dernekler, seyahat acenteleri arasındaki iş birliğinin artırılması gerekmektedir” (K5, Sakarya).

6.3. MARKA'ya İlişkin Bilgiler

Sağlık turizmi alanında MARKA'ya yapılan başvurular, MARKA'ya yapılan başvurulardaki eksiklikler, MARKA'ya yapılan başvurulardaki eksikliklerin giderilmesi ve MARKA desteklerini kapsayan bilgiler Şekil 6.3'te sunulmuştur.

Şekil 6.3: MARKA 'ya ilişkin bilgiler.

Katılımcıların MARKA' ya başvuru süreci ile ilgili dikkat çektikleri noktalar MARKA'ya yapılan başvurular, MARKA'ya yapılan başvurulardaki eksiklikler ve bu başvurulardaki eksikliklerin giderilmesi konularında olmuştur. MARKA'ya yapılan başvurular alt teması altında proje desteği (f=4) kodu ön plana çıkmıştır. Bu çerçevede katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

“TR42 bölgesi içerisinde Bolu’da bir konaklama tesisi “Bolu Termal Otel Geliştirme Projesi” adıyla destek almaya hak kazandı” (K3, Kocaeli).

“Mali Destek programı “Bolsan Tur Bolu İnşaat” “Bolu Termal Otel Geliştirme Projesi” 2018 yılında destek almaya hak kazandı ve proje yıl içerisinde tamamlandı” (K2, Bolu).

“Bu öncelik ile başvurup destek alan bir proje öne çıkmaktadır. Bu proje de termal turizm altyapısı ile ilgili bir projeydi” (K5, Sakarya).

MARKA’ya ilişkin başvuru süreci ile ilgili diğer alt tema MARKA’ya yapılan başvurulardaki eksikliklerdir. Bu alt tema altında sektörün yeterli bilgi sahibi olmaması (f=1) ve yetersiz teknik bilgi (f=1) kodlarına ulaşılmıştır. Bu konudaki katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Bu programda göze çarpan en temel sorun sektörün sağlık turizm alanında yeterince bilgiye sahip olamayışıdır” (K5, Sakarya).

“Ajansın İzleme ve Değerlendirme Birimi ile gerçekleştirilen görüşmelerde başvuru yapan kuruluşların sağlık turizmi alanında yeterli teknik bilgiye sahip olmamaları ve bu eksikliği giderebilmek için üniversite gibi kurumlar ile ortak bir çalışmayı kurgulamamaları öne çıkmaktadır” (K3, Kocaeli).

MARKA’ya ilişkin başvuru süreci ile ilgili diğer alt tema da MARKA’ya yapılan başvurulardaki eksikliklerin giderilmesi olmuştur. Sözü edilen eksikliklerin giderilmesinde finans modelleri geliştirilmesi (f=1), proje yeterliliğinin değerlendirilmesi (f=1) ve proje dosyası teslimi (f=1) kodlarına ulaşılmıştır. Buna ilişkin katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Bu alanda yapılacak yatırımlar için çeşitli finansman modelleri geliştirilmelidir” (K5, Sakarya).

“Değerlendirme aşamasında bağımsız değerlendiriciler tarafından proje içeriği yeterliliği değerlendirilmektedir” (K2, Bolu).

MARKA’ya ilişkin bilgiler konusunda diğer tema MARKA desteklerine ilişkindir. Katılımcıların buna ilişkin görüşleri teknik destek programı (f=5), mali destek (f=3), fizibilite destek programı (f=3) ve doğrudan faaliyet desteği kodları olarak değerlendirilmiştir. Katılımcıların bu konudaki düşünceleri aşağıdaki gibi verilebilir:

“2021 yılında hâlihazırda teknik desteğimiz mevcut olup önceliklerimizden biri 2021 Yılı Çalışma Programı’nda yer alan Sonuç Odaklı Programların genel ve özel amaçlarına

doğrudan katkı sağlayacağı değerlendirilen alanlarda eğitim ve danışmanlık faaliyetlerini içermektedir” (K1, Düzce).

“Teknik destek, sağlık turizmi alanında destinasyon yönetimi ve pazarlaması, ara eleman yetiştirilmesine yönelik değerlendirilebilir. Mali destek Programı, 2015 yılında “Yıldız Otel Termal Su ile Hizmet Kalitesini Artırıyor” başlıklı proje ile tesise termal getirilmesi ile ilgili bir konu idi. 2011 yılında İl Sağlık Müdürlüğü tarafından Doğrudan Faaliyet Desteği başvurusu yapıldı. Projenin konusu Bolu ilinde bulunan dört termal kaynağın analiz edilmesi ve kaynakların hangi hastalıkları tedavi etme yönünde etkisi olduğu bilimsel olarak tescillendi. Bu bağlamda doğrudan faaliyet desteği aracılığıyla yatırımcıların ihtiyaçlarına yönelik kaynağın hangi hastalıkları tedavi edeceği yönünde katkı sunar... 2013 yılı Doğrudan Faaliyet Desteği (DFD) teklif çağrısı kapsamında Bolu Ticaret ve Sanayi Odası’na ait “Bolu Sağlık Turizmi Yatırımcılarını ve Ziyaretçilerini Bekliyor” projesi Ajans tarafından desteklenmiş, proje kapsamında Bolu ilinin sağlık turizmi altyapısı değerlendirilerek, Karlovy Vary bölgesi ile karşılaştırılma yapılmıştır. Rapor çıktılarında branşların önceliklendirilmesi ve yatırım için uygun yörelerin tespiti ile beşeri ve teknik kaynaklar analiz edilmiştir. Rapor çıktısı olarak Bolu ilinde sağlık turizminde örgütlenme önerisi sunulmuştur” (K2, Bolu).

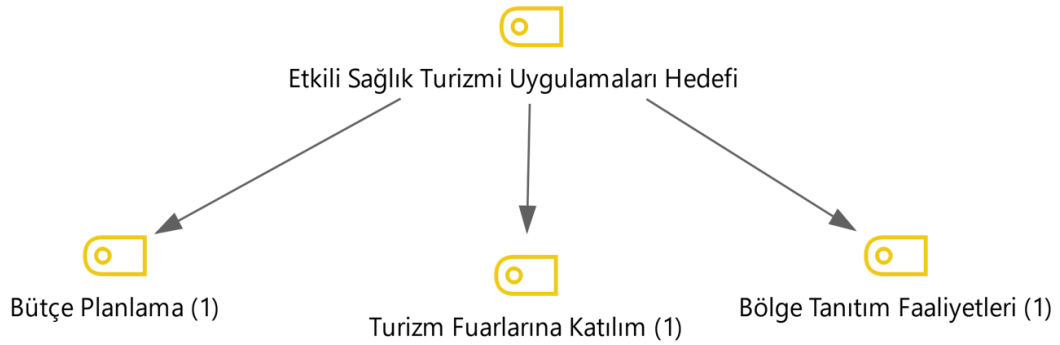
“Diğer açık olan programımız teknik destek programı olup sağlık turizmine yönelik eğitim ve danışmanlık hizmet alımlarına yönelik projeler ilgili öncelikler doğrultusunda desteklenebilmektedir... Hali hazırda 2021 yılı için iki tane program açık olup bunlardan birisi fizibilite desteğidir. Bölgemizde yapılacak sağlık turizmine yönelik yatırımların fizibilitelerinin bu program kapsamında hazırlanabilmesi mümkündür” (K4, Yalova).

“Termal turizmde jeotermal kaynakların analizleri teknik destek programları ile finanse edilmiştir. Mali destek programı kapsamında medikal turizmde temel yararlanıcılar sağlık kuruluşları ve acenteler olmalıdır. Ancak, sağlık kuruluşları büyük oranda KOBİ statüsünün üstünde olduğu için uygun başvuru sahibi olamamaktadırlar. Acenteler de hizmet sektöründe yer aldığı için destek kurgularında fazlaca yer alamamıştır. Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı’ nın bu konudaki mali destek programı ajanslar arasında en etkili program olmuştur. Bolu Karacasu’da bu süreç yürütülmüştür. Ayrıca fizibilite hazırlanması konusunda ajansın destekleri olmuştur” (K3, Kocaeli).

“Teknik destek programı ile sağlık turizmine yönelik altyapının gelişimi ve bu alanda ihtiyaç duyulan eğitim ve danışmanlık hizmeti için destek verilebilir. MARKA geçmiş dönemlerde Bölgenin turizm altyapısının ve özel sektör kuruluşlarının kapasitelerinin gelişimi ve faaliyetlerin çeşitlendirilmesi adına mali destek vermiştir. Bu destek programlarında sağlık turizminin geliştirilmesi de öncelikli alanlardan biri olarak yer almıştır. 2021 yılına baktığımızda Ajansımız Teknik Destek ve Fizibilite Desteği programlarını uygulamaktadır. Fizibilite desteği, sağlık turizmi alanında yapılabilecek yatırımların fizibilitelerinin hazırlanması için başvuru yapılabilecek destek türüdür” (K5, Sakarya).

6.4. Etkili Sağlık Turizmi Uygulamaları Hedefi

Araştırmada “Dünyada başarıyla yürütülen etkili sağlık turizm uygulamalarının bölgenizde yapılması hedeflenmekte midir?” sorusuna ilişkin yanıtlarda ulaşılan “Etkili Sağlık Turizmi Uygulamaları Hedefi” teması ve katılımcıların bu konudaki görüşlerinden yola çıkarak elde edilen kodlara ilişkin bilgiler Şekil 6.4’te yer almaktadır.

Şekil 6.4: Etkili sağlık turizmi uygulamaları hedefi.

Katılımcıların bölgede etkili sağlık turizmi uygulamaları hedefi doğrultusunda dile getirdikleri hususlar bütçe planlama (f=1), turizm fuarlarına katılım (f=1) ve bölge tanıtım faaliyetleri (f=1) olmuştur. Onların düşünceleri aşağıdaki gibidir:

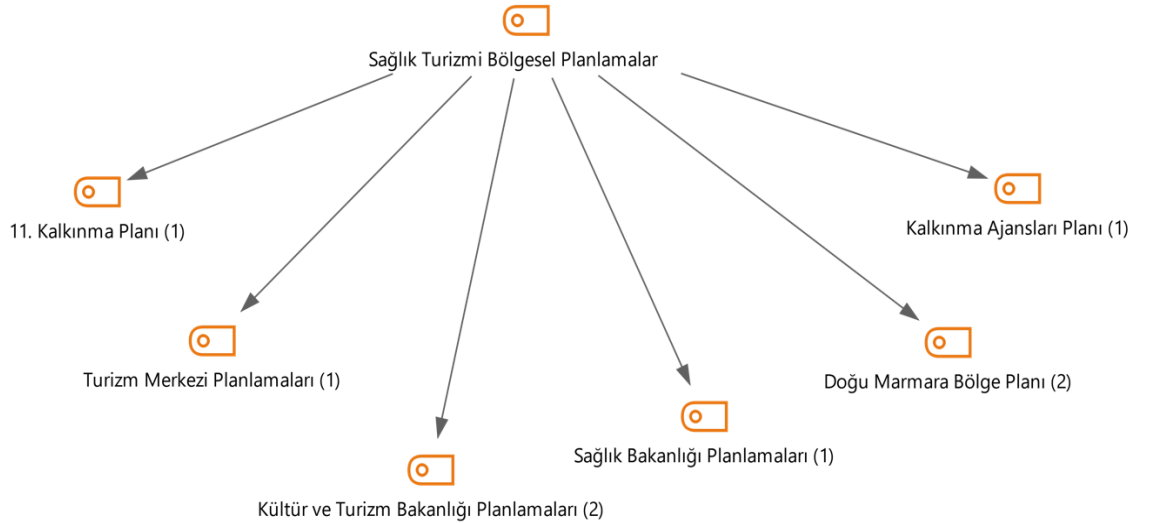
“Ajansın planlama birimi ile çeşitli uygulamalar ele alınarak gerekli bütçeler için planlama yapılması ve bakanlık onayından geçmesi gerekmektedir” (K5, Sakarya).

“Bununla birlikte otellerin ulusal/uluslararası turizm fuarları kapsamında tesislerini tanıtımları söz konusudur” (K4, Yalova).

“Bölgede Karadeniz ülkeleri, Orta Doğu ülkeleri ve Balkan ülkeleri başta olmak üzere aracı kuruluşlara bölge tanıtımı faydalı olacaktır” (K3, Kocaeli).

6.5. Sağlık Turizmi Bölgesel Planlamalar

Araştırmanın “Türkiye’ye sağlık turizmi alanında rekabet avantajı sağlayacak bölgelerin değerlendirildiği bir planlama var mıdır?” sorusunun yanıtları doğrultusunda “Sağlık Turizmi Bölgesel Planlamalar” temasına ilişkin katılımcıların görüşlerinden yola çıkarak ulaşılan kodlar Şekil 6.5’te gösterilmiştir.

Şekil 6.5: Sağlık turizmi bölgesel planlamalar.

Katılımcıların sağlık turizmi alanında bölgesel planlamalar hakkındaki fikirleri Doğu Marmara Bölge Planı (f=2), Kültür ve Turizm Bakanlığı Planlamaları (f=2), 11. Kalkınma Planı (f=1), Turizm Merkezi Planlamaları (f=1), Sağlık Bakanlığı Planlamaları (f=1) ve Kalkınma Ajansları Planı (f=1) konularında oluşturmıştır. Bu kodlara ilişkin katılımcı ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“Ülke genelinde kalkınma planları çerçevesinde her bölge için planlar oluşturulmaktadır. Doğu Marmara 2014-2023 Bölge Planı’nda Doğu Marmara Bölgesi’nde özellikle Bolu ve Kocaeli illerinde medikal ve geriatri hizmet ve turizmi faaliyetlerine yönelik olarak hastane, otel ve ilgili diğer tesislerin gerekli dönüşümleri gerçekleştirmelerinin önemi

vurgulanmaktadır. Kalkınma ajansı tarafından yayınlanan bölge planlarında sağlık turizmi ayrıca ele alınmakta ve gelişme yapılacak alanlar hedef olarak belirlenmektedir. Bunun yanında akademisyenler aracılığıyla kurulan dernekler aracılığıyla yayınlar var fakat sağlık turizmi alanında rekabet avantajı sağlayacak bölgelerin değerlendirildiği ne akademik ne de sivil toplum kuruluşlarının gerçekleştirdiği bir çalışmaya rastlamadım. Bu konu ile ilgili Kültür Turizm Bakanlığının çalışma planlanmaktadır (K4, Yalova).

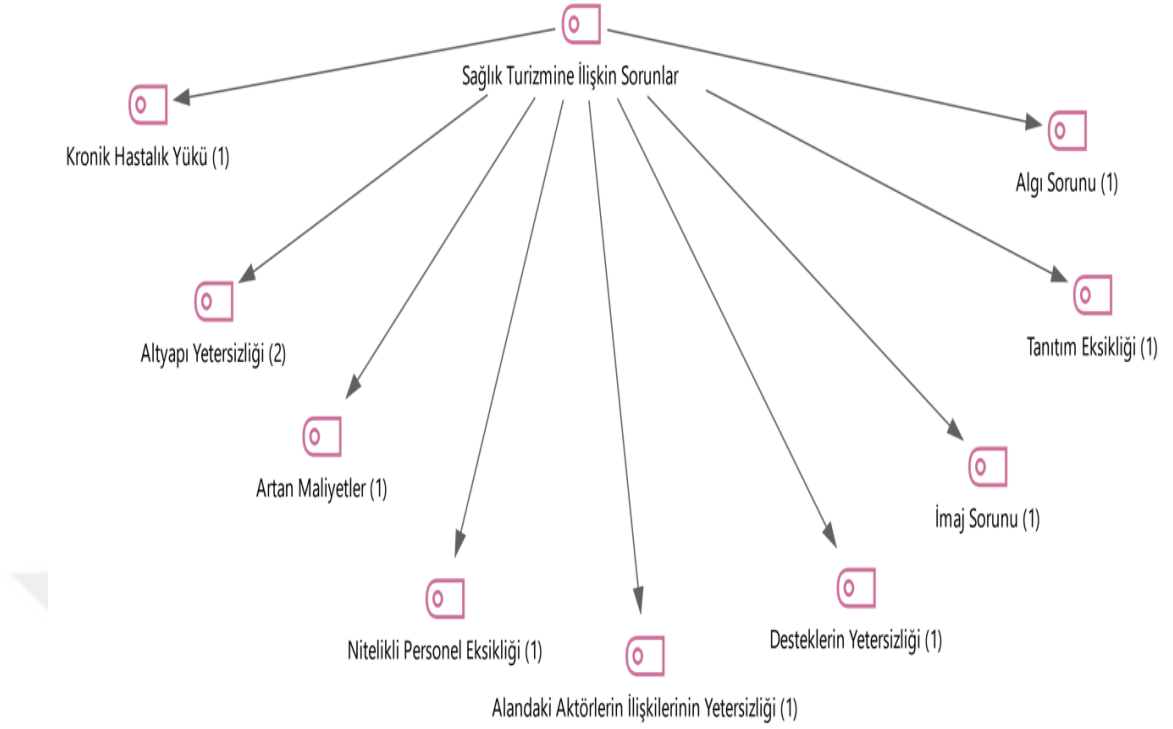
“Ajansımızın 2014-2023 yılları için hazırlamış olduğu Doğu Marmara Bölge Planı’nda “Rekabetçi Bölge” eksenini “Akıllı İhtisaslaşmayı Sağlamak” amacı altında “Turizmin Bölge Potansiyeline ve Hedef Kitlelere Göre Şekillendirilmesi” hedefi yer almaktadır” (K5, Sakarya).

“Termal Turizmde planlama Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır. Termal turizm öncelikli görülerek yatırımlara ilave teşvikler sağlanmaktadır. Bölgede termal turizm özelinde çok sayıda turizm merkezi planlaması Bakanlık tarafından yapılmakta ya da yaptırılmaktadır. Medikal turizmde planlamalar Sağlık Bakanlığı Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı ve SATURK tarafından gerçekleştirilmektedir. Bölgenin temel avantajı sağlık altyapısının gücü, sağlık personelinin yüksek niteliği ve yüksek erişilebilirlik imkânları olarak öne çıkmaktadır” (K3, Kocaeli).

“Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde veya termal turizm konusunda bölgesel desteklerden yararlanabilecek nitelikteki turizm konaklama yatırımları” öncelikli yatırımlar arasında sayılmakta ve 5. bölge desteklerinden yararlanarak rekabet avantajı sağlamaktadır” (K1, Düzce).

6.6. Sağlık Turizmine İlişkin Sorunlar

Araştırmanın “Sağlık turizminin geliştirilmesi kapsamında kurum olarak görüş ve önerileriniz nelerdir?” sorusuna yönelik alınan cevaplar doğrultusunda “Sağlık turizmine ilişkin sorunlar” a ait bilgiler Şekil 6.6’da yer almaktadır.

Şekil 6.6: Sağlık turizmine ilişkin sorunlar.

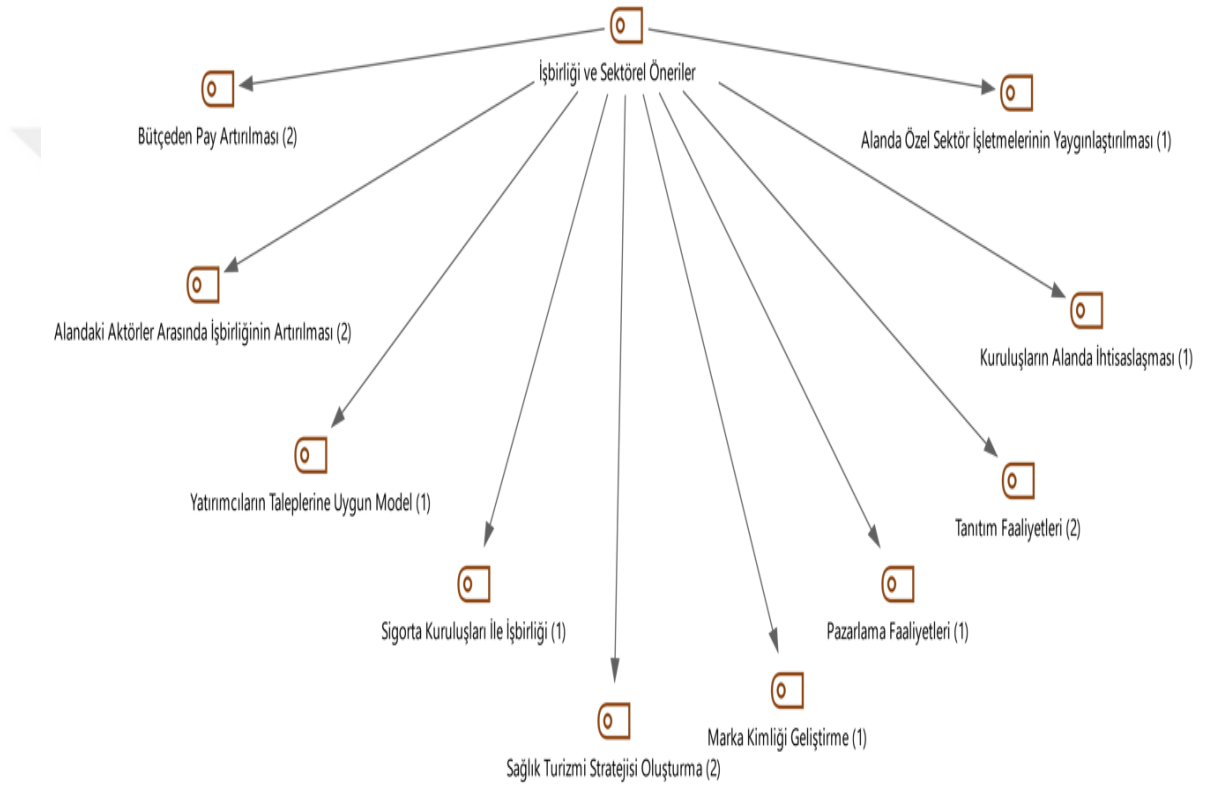
Katılımcıların sağlık turizmi alanındaki sorunlar konusunda dile getirdikleri sorunların başında altyapı yetersizliği ($f=2$) gelmektedir. Bunun yanı sıra, kronik hastalık yükü ($f=1$), artan maliyetler ($f=1$), nitelikli personel eksikliği ($f=1$), alandaki aktörlerin ilişkilerinin yetersizliği ($f=1$), desteklerin yetersizliği ($f=1$), tanıtım eksikliği ($f=1$), imaj sorunu ($f=1$) ve algı sorunu ($f=1$) bu konuda ifade edilen diğer sorunlardır. Katılımcı görüşleri aşağıda sunulmuştur:

“Sağlık turizmi altyapısının geliştirilmesi için destek programları oluşturulmalıdır” (K1, Düzce).

“Sağlık turizmi altyapısı yetersizdir ya da bu illerin sayısı oldukça azdır. Altyapı yatırımlarına yönelik devlet destekleri artırılmalıdır. Sağlık turizmi için nitelikli personel sıkıntısı mevcuttur. Sağlık turizmi değer zincirinde yer alan aktörlerin birbiri ile olan ilişkileri kopuk ya da yetersizdir. Sağlık turizmi alanında verilen destekler yetersizdir. Tanıtım eksikliği mevcuttur. Yapılan çalışmaların ve verilen hizmetin kalitesi ve etkisi ölçülememektedir. İmaj ve algı sorunu mevcuttur” (K5, Sakarya).

6.7. Sağlık Turizminin Geliştirilmesine Yönelik Öneriler

“Sağlık turizminin geliştirilmesi kapsamında kurum olarak görüş ve önerileriniz nelerdir?” sorusuna yönelik alınan cevaplar yetkililerin değindiği konular “Sağlık Turizminin Geliştirilmesine Yönelik Öneriler” teması iş birliği ve sektörel öneriler, teknik öneriler, teknolojiye dayalı öneriler ve eğitimsel öneriler alt temaları altında açıklanarak verilmiştir. İş birliği ve sektörel önerilere ilişkin bilgiler Şekil 6.7’de verilmiştir.

Şekil 6.7: İş birliği ve sektörel öneriler.

Sağlık turizminin geliştirilmesi için işbirliği ve sektörel öneriler bütçeden pay artırılması ($f=2$), alandaki aktörler arasındaki işbirliğinin artırılması ($f=2$), tanıtım faaliyetleri ($f=2$), sağlık turizmi stratejisi oluşturma ($f=2$), yatırımcıların taleplerin uygun model ($f=1$), sigorta kuruluşları ile işbirliği ($f=1$), marka kimliği geliştirme ($f=1$), pazarlama faaliyetleri ($f=1$), kuruluşların alanda ihtisaslaşması ($f=1$) ve alandaki özel sektör işletmelerinin yaygınlaştırılması ($f=1$) şeklinde sıralanabilir. Buradan anlaşılacağı gibi sağlık turizmi alanında gelişme sağlayabilmek için iş birlikleri ve sektörün ihtiyaçları

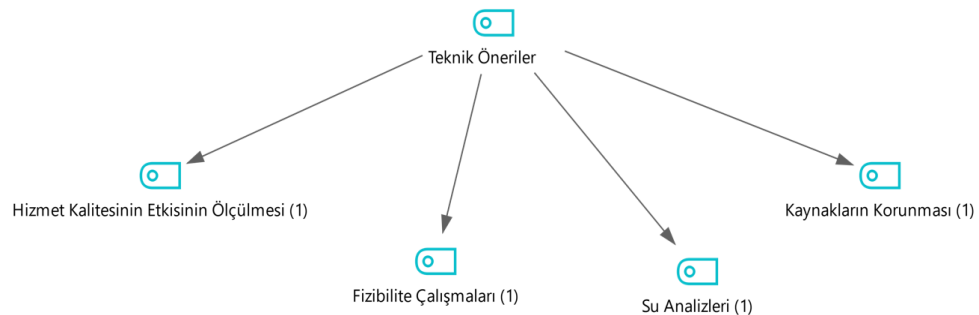
doğrultusunda yapılacak çalışmalar oldukça fazladır. Bu doğrultuda katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Sağlık turizmi alanında verilen destekler yetersizdir. Daha fazla bütçeden pay ayrılmalıdır. Altyapı yatırımlarına yönelik devlet destekleri artırılmalıdır. Sağlık turizmi değer zincirinde yer alan aktörlerin birbiri ile olan ilişkileri kopuk ya da yetersizdir. İşbirliğini artıracak projeler ve çalışmalar yürütülmelidir. Gelecek dönem stratejileri bir politika belgesi olarak belirlenip ortak çalışmalar yapılmalıdır” (K5, Sakarya).

“Hızlı bir sağlık turizmi stratejisi çıkartılmalı, içinde odak branşlar ve branşlara göre hedef kitleler tespit edilmelidir. Ortak tanıtım ve pazarlama faaliyetleri yapılmalıdır. Bu süreçte hedef ülkelerin ticaret müşavirlikleri ve/veya turizm ataşelikleri ile eşgüdüm içerisinde birebir tanıtım gerçekleştirilmelidir. Tanıtımların aracı kuruluşlar ağırlıklı olması önemsenmeli, bunun dışında genel tanıtım araçlarına başvurulmalıdır. Orta doğu ülkelerinde yerel fuarlara katılım önemli olacaktır” (K3, Kocaeli).

“Kuzey Anadolu fay hattı boyunca uzanan termal bölgelerin turizmde daha fazla değerlendirilmesi sağlanmalıdır. Bu amaçla Armutlu, Termal, Gölcük-Başiskele, Sapanca, Akyazı-Kuzuluk, Taraklı, Karacasu ve Sarot-Babas (Mudurnu) bölgelerinde su analizleri, kaynakların korunması ve çoğaltılması ile tanıtım çalışmaları yapılmalıdır” (K4, Yalova).

Sağlık turizminin geliştirilmesi için önerilerden diğerini teknik öneriler oluşturmaktadır. Katılımcılar bu konuda bilimsel ve teknik gelişmelerle uyum içinde bu alanın geliştirilmesini gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu tema altında ulaşılan kodlar Şekil 6.8’de sunulmuştur.

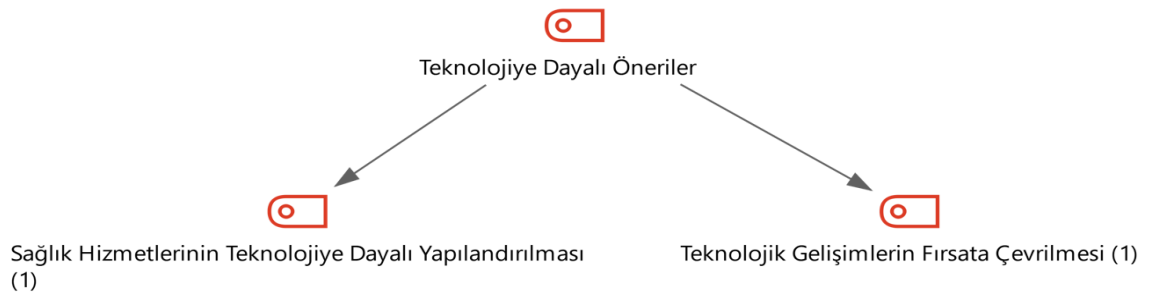
Şekil 6.8: Teknik öneriler.

Sağlık turizminin geliştirilmesi kapsamında teknik öneriler hizmet kalitesinin etkisinin ölçülmesi (f=1), fizibilite çalışmaları (f=1), su analizleri (f=1) ve kaynakların korunması (f=1) kodlarını içermektedir. Bu konuda katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Türkiye genelinde sağlık turizmi alanında hangi bölgeler öne çıkıyor ise fizibilite çalışmaları ile yatırımcılara sunulması ve bu alanın gelişmesi oldukça önemlidir” (K1, Düzce).

“Kuzey Anadolu fay hattı boyunca uzanan termal bölgelerin turizmde daha fazla değerlendirilmesi sağlanmalıdır. Bu amaçla Armutlu, Termal, Gölcük-Başiskele, Sapanca, Akyazı-Kuzuluk, Taraklı, Karacasu ve Sarot-Babas (Mudurnu) bölgelerinde su analizleri, kaynakların korunması ve çoğaltılması ile tanıtım çalışmaları yapılmalıdır” (K4, Yalova).

Sağlık turizminin geliştirilmesi konusunda diğer öneriler teknolojiye dayalı önerilerdir. Bunlara ilişkin bilgiler Şekil 6.9’da yer almaktadır.

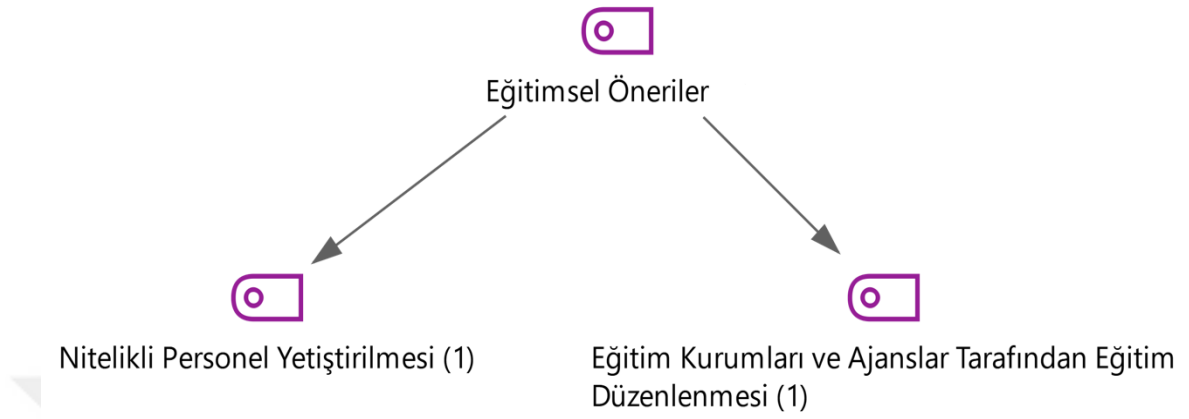

Şekil 6.9: Teknolojiye dayalı öneriler.

Katılımcıların sağlık turizmi alanında teknolojiye dayalı önerileri sağlık hizmetlerinin teknolojiye dayalı yapılandırılması (f=1) ve teknolojik gelişmelerin fırsata çevrilmesini (f=1) içermektedir. Katılımcı görüşleri aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

“Sağlık hizmetlerinde fiyat ve kalite olarak daha cazip ülkeler hakkında bilgiye erişimin artması ve ulaşımın kolaylaşmasıyla sağlık turizmi sektörünün büyümesi beklenmektedir. Ülkemizde nüfusun yaşlanmasıyla kronik hastalık yükü ve maliyetler artmakta, hizmet sunum etkinliğinin artırılması ve teknolojik gelişmelerin fırsata çevrilmesi daha önemli hale gelmektedir” (K5, Sakarya).

Sağlık turizminin geliştirilmesi noktasında son alt temayı eğitimsel öneriler oluşturmaktadır. Buna ilişkin kodlar Şekil 6.10’da verilmiştir.

Şekil 6.10: Eğitimsel öneriler.

Katılımcıların sağlık turizminin geliştirilmesine yönelik önerilerinden diğerini eğitimsel öneriler oluşturmaktadır. Bu noktada eğitimsel öneriler nitelikli personel yetiştirilmesi ($f=1$) ve eğitim kurumları ve ajanslar tarafından eğitim düzenlenmesini ($f=1$) içermektedir. Katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Sağlık turizmi alanında insan kaynağının nitelikli bir şekilde yetiştirilmesi için üniversiteler ile iş birliği içerisinde bulunulmalıdır. (K1, Düzce).

“Sağlık turizmi için nitelikli personel sıkıntısı mevcuttur. Bu kapsamda gerek eğitim kurumları gerekse ajanslar aracılığı ile programlar düzenlenmelidir” (K5, Sakarya).

6.8. Doğu Marmara Bölgesinde Sağlık Turizmi

Doğu Marmara Bölgesi, coğrafi konumunun verdiği avantajlar aracılığıyla sağlık turizmi potansiyelini barındıran bir bölge olarak değerlendirilmektedir. Bölgenin sağladığı avantajların yanında sahip olduğu tıbbi altyapı olanakları ile medikal turizm alanında önemli bir yere sahiptir. Bölge illerinde sağlık turizmi yetki belgesi alan sağlık tesisleri bu alanda faaliyet göstermektedir.

Tablo 6.1: Doğu Marmara bölgesinde sağlık turizmi yetki belgeli sağlık tesisleri (sağlık turizmi dairesi başkanlığı, 2021 verileri ile oluşturulmuştur).

İl	Sağlık Tesisi Adı	Sağlık Tesisi
Kocaeli	Kocaeli Üniversitesi Uygulama ve Araştırma Hastanesi	Kamu Hastanesi
	Op. Dr. Burcu Çetinkaya Muayenehanesi	Muayenehane
	Özel Acıbadem Kocaeli Hastanesi	Özel Hastane
	Özel Anadolu Sağlık Merkezi Hastanesi	Özel Hastane
	Özel Atakent Cihan Hastanesi	Özel Hastane
	Özel Başiskele Aden Dentgroup Ağız ve Diş Sağlığı Polikliniği	Özel Sağlık Tesisi
	Özel Çağın Göz Hastalıkları Hastanesi	Özel Hastane
	Özel Dünya Göz Hastanesi İzmit	Özel Hastane
	Özel Gebze Çapa Ağız ve Diş Sağlığı Polikliniği	Özel Sağlık Tesisi
	Özel Gebze Medar Hastanesi	Özel Hastane
	Özel Hospitalpark Darıca Hastanesi	Özel Hastane
	Özel İzmit Aden Dentgroup Ağız ve Diş Sağlığı Polikliniği	Özel Sağlık Tesisi
	Özel Kocaeli Akademi Hastanesi	Özel Hastane
	Özel Kocaeli Hastanesi	Özel Hastane
	Özel Kocaeli Romatem Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi	Özel Hastane
	Özel Konak Hastanesi	Özel Hastane
	Özel Mavi Ağız ve Diş Sağlığı Polikliniği	Özel Sağlık Tesisi
	Özel Medar Hastanesi Gölçük	Özel Hastane
	Özel Medicalpark Gebze Hastanesi	Özel Hastane
	Özel Merkez Prime Hastanesi	Özel Hastane
	Özel Şimşekdent Ağız ve Diş Sağlığı Polikliniği	Özel Sağlık Tesisi
	Özel VM Medicalpark Kocaeli Hastanesi	Özel Hastane
	Özel Yüzyıl Hastanesi	Özel Hastane
Sakarya	T.C. Sağlık Bakanlığı Darıca Farabi Eğitim ve Araştırma Hastanesi	Kamu Hastanesi
	T.C. Sağlık Bakanlığı SBÜ Derince Eğitim ve Araştırma Hastanesi	Kamu Hastanesi
	Özel Adatıp Hastanesi	Özel Hastane
	Özel Beyhekim Hastanesi	Özel Hastane
	Özel Dünya Göz Tıp Merkezi Sakarya	Özel Tıp Merkezi
	Özel Medar Hastanesi Sakarya	Özel Hastane
	T.C. Sağlık Bakanlığı Sakarya Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi	Kamu Hastanesi
Bolu	T.C. Sağlık Bakanlığı Bolu İzzet Baysal Devlet Hastanesi	Kamu Hastanesi
	T.C. Sağlık Bakanlığı Bolu Abant İzzet Baysal Üniv. İzzet Baysal F.T.R. E.A.H.	Kamu Hastanesi
	T.C. Sağlık Bakanlığı Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İzzet Baysal EAH.	Kamu Hastanesi
	T.C. Sağlık Bakanlığı Düzce Atatürk Devlet Hastanesi	Kamu Hastanesi
Düzce	Özel Aktif Hastanesi	Özel Hastane
	Özel Atakent Hastanesi	Özel Hastane
Yalova	Özel Çiftlikköy Gazident Ağız ve Diş Sağlığı Polikliniği	Özel Sağlık Tesisi
	Özel Yalova Dental Park Ağız ve Diş Sağlığı Polikliniği	Özel Sağlık Tesisi
	Özel Yalova Hastanesi	Özel Hastane

Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenen uluslararası sağlık turizmi yetkinlik kriterlerini karşılayarak bölgede sağlık turizmi yetkinlik belgesini alan kuruluş bilgileri Tablo 6.1’de verilmektedir. Bölgedeki iller arasında Kocaeli’de 2021 yılı itibariyle 25 sağlık tesisi medikal turizm alanında faaliyet göstermektedir. Sırasıyla Sakarya ve Yalova illerinde 5 sağlık tesisi, Bolu ilinde 3 ve Düzce ilinde 1 sağlık tesisi yetki belgesi ile hizmet vermektedir.

Tablo 6.2: Doğu Marmara bölgesinde sağlık turizmi yetki belgesi bulunan sağlık tesis sayıları (sağlık turizmi dairesi başkanlığı ve özel hastaneler ve sağlık kuruluşları derneği verileri derlenerek hazırlanmıştır).

İller	2018	2019	2020	2021
Kocaeli	14	14	24	25
Sakarya	3	4	5	5
Bolu	1	1	3	3
Düzce	-	-	1	1
Yalova	2	2	5	5

Bölgede sağlık turizmi alanında uluslararası yetki belgesi alan tesislerin gelişimi açısından 2020 yılında tesis sayılarında önemli artış sağlandığını görmekteyiz. Türkiye genelinde değerlendirme yapıldığında 2020 yılında Türkiye geneli içinde tesis sayısının artışında de ivme kazandığını belirtebiliriz.

Tablo 6.3: Türkiye geneli sağlık turizmi yetki belgesi bulunan sağlık tesis sayıları (sağlık turizmi dairesi başkanlığı ve özel hastaneler ve sağlık kuruluşları derneği verileri derlenerek hazırlanmıştır).

Yıllar	2018	2019	2020	2021
Tesis Sayısı	617	617	1406	1473

Doğu Marmara Bölgesi’nde sağlık turizmi yetki sahibi sağlık tesisleri arasında özel sağlık tesisleri öne çıkmaktadır. Türkiye ile kıyaslandığında bu değerler düşük kalsa da bölgede yer alan sağlık tesislerinin hastalara sundukları hizmetlerin niteliği bölgeyi ülke genelinde üst sıralara taşımaktadır. Kocaeli’nde bulunan Anadolu Sağlık Merkezi, Sağlık Bakanlığı yetki belgesi yanında 2007 yılından bu yana Joint Commission International (JCI) akreditasyonu ile bölgede hizmet veren tek tesistir. Hem bölge hem ülke çapında sağlık turizmine girdi sağlayan faaliyetlerde öne çıkmaktadır.

Tablo 6.4: Türkiye ve Doğu Marmara’da sağlık turizmi yetki belgeli kuruluş sayıları (sağlık turizmi dairesi başkanlığı, 2021 verileri ile oluşturulmuştur).

Tesis Türü	Türkiye	Doğu Marmara
Kamu Sağlık Tesis	124	7
Özel Sağlık Tesis	1289	31
Kamu Üniversitesi Sağlık Tesis	34	1
Vakıf Üniversitesi Sağlık Tesis	26	-
Aracı Kuruluş	310	1

Bölgede sağlık turizmi alanında medikal turizmde faaliyet gösteren sağlık tesisleri yanında termal su kaynaklarını kullanarak sağlık turistlerine hizmet sunan konaklama işletmeleri yer almaktadır. Bölgede Kültür ve Turizm Bakanlığından işletme belgeli SPA-Wellness ve Termal Otel temalarında hizmet sunan 4 ve 5 yıldızlı oteller potansiyel oluşturmaktadır.

Tablo 6.5: Kültür ve turizm bakanlığı işletme belgeli 4 ve 5 yıldızlı oteller (Kocaeli, Sakarya, Bolu, Yalova il kültür ve turizm müdürlüğü, 2022).

İl	Tesis Adı	Tema
Kocaeli	The Ness Termal&Spa-Convention Centre	Spa-Wellness
Sakarya	Richmond Sapanca Nua Wellness Spa	Spa-Wellness
Sakarya	NG Güral Sapanca Wellness Park Otel	Spa-Wellness
Sakarya	İhlas Kuzuluk Termal	Termal Otel
Bolu	Bolu Kuru Hotels Spa & Convention	Spa -Wellness
Bolu	Bolu Termal Otel	Termal
Yalova	Thermalium Wellness Park Otel	Termal Otel
Yalova	Retaj Thermal Hotel & Spa	Termal Otel
Yalova	Black Bird Thermal Hotel & Spa	Termal Otel

Doğu Marmara Bölgesinin zengin termal kaynaklara sahip olması sağlık turizmi türlerinden termal turizm açısından bölgeye rekabet üstünlüğü sağlamaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından bölgede sektörel kalkınmaya yönelik belirlenen 1 Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi ve 4 adet termal turizm merkezi bulunmaktadır.

Tablo 6.6: Bölge kültür ve turizm koruma gelişim bölgesi ve termal turizm merkezi (kültür ve turizm bakanlığı yatırım ve işletmeler genel müdürlüğü, 2022).

Turizm Merkezi/Bölgesi	İl	Tema	Alanı
Bolu Koroğlu Dağı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi	Bolu	Kış, Termal	38402,55
Sakarya Akyazı-Kuzuluk Termal Turizm Merkezi	Sakarya	Termal	5049,51
Sakarya Taraklı Termal Turizm Merkezi	Sakarya	Termal	1027,84
Yalova Armutlu Termal Turizm Merkezi	Yalova	Termal	6362,90
Yalova Termal Turizm Merkezi	Yalova	Termal	3432,27

6.9. Doğu Marmara 2014-2023 Bölge Planı

Doğu Marmara 2014-2023 Bölge Planının hazırlanmasında yaşanabilir bölge, öğrenen bölge ve rekabetçi bölge olmak üzere 3 temel eksen yer almaktadır. Doğu Marmara Bölgesi'nin yaşanabilir bir bölge olarak gelişimini sürdürebilmesi için mekânsal organizasyonu iyileştirmek, çevresel sürdürülebilirliği sağlamak ve sosyal bütünleşmeyi sağlamak amaçlarına özel araçlar belirlenmiştir. Öğrenen bölge ekseninde yetenekleri geliştirmek, yeteneklerin istihdama katkısını artırmak ve sosyal gelişmeyi sahiplenmek amaçları tasarlanmıştır. Rekabetçi bölge ekseninde ise akıllı ihtisaslaşmayı sağlamak; yüksek katma değerli, yenilikçi ve teknoloji odaklı ürün ve hizmetlere geçmek; iş, yatırım ve girişimcilik ortamını iyileştirmek amaçları kurgulanmıştır. Akıllı ihtisaslaşmayı sağlamak amacı altında turizmin bölge potansiyeline ve hedef kitlelere göre şekillendirilmesine yer verilmiştir.

Kuzey Anadolu fay hattı boyunca yer alan termal bölgelerin turizm açısından daha fazla değerlendirilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Armutlu, Termal, Gölcük-Başiskele, Sapanca, Akyazı-Kuzuluk, Taraklı, Karacasu, Mudurnu bölgelerinin su analizi, kaynak çoğaltılması ve korunması üzerine ön çalışmaların yapılarak duyurulması ele alınmıştır. Termal turizmle bütünleşik olarak yükselişte olan sağlık turizmi alanında yatırımların yönlendirilmesi ve desteklenmesi önemi vurgulanmaktadır. Bölge illerinde termal, Wellness ve SPA'nın yanında medikal turizm de geliştirilmesi önerilmiştir. Bölgede hizmet veren otel, hastane ve acentelerin sağlık turizmi alanında ihtisaslaşmasının teşvik edilmesi önemsenmektedir.

6.10. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı 2017-2021 Yılları Faaliyetleri

Doğu Marmara Kalkınma Ajansı Kocaeli, Sakarya, Bolu, Düzce ve Yalova illerinde bulunan kurum ve kuruluşlar arasında iş birliğinin kurulmasına katkı sunarak, bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını aza indirecek çalışmaların hayata geçmesine katkılar sağlayacak destekler ve faaliyetler yürütmektedir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bağlı olarak hizmet sunan kalkınma ajansları bulundukları bölgenin potansiyelini değerlendirecek çalışmaları yıl boyunca sürdürmekte ve yıllık faaliyet raporu olarak yayımlamaktadırlar. Doğu Marmara Bölgesinde sağlık turizminin gelişimi kapsamında 2017-2021 yılları içerisinde ajans tarafından gerçekleştirilen çalışmalar yıllık faaliyet raporları bazında ele alınmıştır.

6.10.1. 2021 Yılı Doğu Marmara kalkınma ajansı faaliyet raporu

Doğu Marmara Kalkınma Ajansı ve diğer kalkınma ajansları 2020 yılı itibariyle Sonuç Odaklı Program çalışma modelini benimseyerek faaliyetlerini kurgulamaktadır. Sonuç odaklı program kapsamında 2021-2023 yılları arasında Turizmde Destinasyon Yönetimi Sonuç Odaklı Program Yönetim Planı uygulamaya alındığı görülmüştür. Bölgede turizm gelirinin artırılması amacıyla; markalaşma, hizmet kalitesinin ve yerel aktörlerin kapasitelerinin geliştirilmesi esas alınmıştır. MARKA tarafından 2021 yılında Destinasyon Yönetimi Sonuç Odaklı Program Yönetim Planı sağlık turizmi alanında gerçekleştirilen faaliyetler sırasıyla;

- Destinasyon Algı ve Beklenti Araştırmaları bileşeninde “Kocaeli İli Başiskele İlçesi Termal Otel ve SPA Merkezi Ön Fizibilite Raporu”, “Bolu İli Geriatri Turizmi için Yaşlı Bakım Kompleksi Ön Fizibilite Raporu” ve “Sakarya İli Beş Yıldızlı Spa ve Wellness Otel Yatırımı Ön Fizibilite Raporu” çalışmalarının tümünün 2021 yılı içerisinde tamamlandığı rapor edilmiştir. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan “Bolu İli Geriatri Turizmi için Yaşlı Bakım Kompleksi” ön fizibilite raporu ilde kompleks kurulmasının uygunluğunu ve yatırımcılara fikir oluşturmak amacına hizmet etmektedir. Bolu’da Uluslararası Sağlık Turizm Yetki Belgesine sahip yalnızca bir adet Konaklamalı Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezinin bulunması ve tam kapasite ile kullanıldığı aktarılmaktadır. Uzun dönem yaşlı bakım kompleksinin sunacağı hizmetlerin Ar-

Ge ve ürün geliştirme faaliyetleri Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi tarafından sağlandığı belirtilmiştir. Söz konusu merkezin Bolu Karacasu beldesinde kurulma tercih nedeninin ise Bolu Koroğlu Dağı Kültür Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi içerisinde yer almasıdır.

- Bölgesel Sağlık Turizmi Stratejisi Oluşturma bileşeninde “Sağlık Turizmi Eylem Planı Oluşturulması Ajans Ön Hazırlık Raporu” çalışmaları bu dönemde devam etmektedir.
- Ajans Destekleri bileşeninde ise “Düzce Sağlık Turizmi Destinasyon ve Gelişim Projesi” teknik destek kapsamında desteklendiği ve projenin devam ettiği belirtilmiştir. Fizibilite desteği kaleminde “Sağlık Bakanlığı Yalova Termal Kaplıcaları Sağlık Turizmi Fizibilite Raporu” ve “Bolu Karacasu Termal Bölgesi için Jeotermal Kaynak Dağıtım Otomasyon Sistemi Fizibilite Etüdü” projelerinin destek olarak proje uygulama süreçlerinin devam ettiği görülmektedir (MARKA, 2021).

6.10.2. 2020 Yılı Doğu Marmara kalkınma ajansı faaliyet raporu

Doğu Marmara Kalkınma Ajansı 2020 yılında bölgede sağlık turizmi gelişimi alanında raporlama faaliyetleri, toplantı ve iş birliği faaliyetleri sürdürmüştür.

2020 yılında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından talep edilerek, ajans uzmanları tarafından hazırlanan ön fizibilite raporları arasında sağlık turizmi alanında çalışmalar yer almaktadır. Yıllık faaliyet raporunda sağlık turizmini kapsayan ön fizibilite çalışmaları sırasıyla;

Kocaeli İli Başiskele İlçesi Termal Otel ve SPA Merkezi Ön Fizibilite Raporu Kasım 2020 döneminde ajans uzmanları tarafından tamamlanarak yayımlanmıştır. Kocaeli ili Başiskele ilçesinde Termal Otel-SPA kurulmasının yatırımcılar açısından değerlendirilmesi amacıyla ön fizibilite çalışması tamamlanmıştır. Raporda ülkemizin mevcut Termal ve Spa turizmi verileri değerlendirilerek, kurulması planlanan merkezin yıllık gelir tahmini, pazar araştırması ve finansal analiz çalışması gerçekleştirilmiştir. Kocaeli Başiskele ilçesinde faaliyet gösteren 5 yıldızlı otellerde termal kür merkezinin bulunmamasının kurulacak yeni tesis açısından önemli bir avantaj sağladığı belirtilmiştir. Gerçekleştirilecek yatırım ile ilgili yapılan ön analizler neticesinde tesisin ekonomik,

teknik ve mali açıdan yapılabilir nitelikte olacağı sonucuna varılmıştır. Sektöre hakim uzmanlar tarafından detaylı bir fizibilite çalışması yapılması önerilmektedir.

Bolu İli Geriatri Turizmi için Yaşlı Bakım Kompleksi Ön Fizibilite Raporu çalışmaları 2020 yılı içerisinde devam etmektedir.

Ajans Destekleri bileşeninde Bolu İl Özel İdaresi kurumuna “Bolu Karacasu Termal Bölgesi İçin Jeo-Termal Kaynak Dağıtım Otomasyon Sistemi Fizibilite Etüdü” Başlıklı proje ile fizibilite desteği almaya hak kazandığı raporlanmıştır.

Marmara Deprem ve Yapı Mühendisliği Test Merkezi Fizibilite Çalışması ve Sakarya İli Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Projesi online değerlendirme toplantılarına ajans uzmanları tarafından katılım sağlanmıştır.

Termal Kaymakamlığı, Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Yalova İl Özel İdaresi, Halil İnalcık Osmanlı Ekonomik ve Sosyal Tarihi Araştırma Enstitüsü Derneği arasında iş birliği protokolü hazırlanmıştır. Söz konusu iş birliği protokolünün, Yalova’da bulunan Termal ve Termal Kaplıcalarının tarihi, kültürel, doğal güzelliklerinin tanıtımı için Yalova Termal Tanıtım Kitabı oluşturulmasını kapsamaktadır. İş birliği protokolü taraflarının sorumluluklarının konuları ele alınmıştır (MARKA,2020).

6.10.3. 2019 Yılı Doğu Marmara kalkınma ajansı faaliyet raporu

Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, 2019 yılında Doğu Marmara Bölge Planı, Kurumsal Stratejik Plan, Sonuç Odaklı Programlar, Çalışma Programı ve Yönetim Kurulu kararları çerçevesinde araştırma, planlama, raporlama faaliyetlerinde bulunmuştur. 2019 Yılı Faaliyet Raporunda sağlık turizmi sektörü de dahil birçok sektör alanında raporlama çalışması yaptığı görülmektedir.

Doğu Marmara Bölgesinin sağlık medikal turizm başta olmak üzere sağlık turizmi açısından değerlendirildiği ön rapor ajans uzmanları tarafından hazırlanarak sunulmuştur. Sağlık Turizmi Sektör Raporu çalışmasının devam ettiği raporlama çalışmaları başlığı altında belirtilmiştir.

Sağlık Turizmi Sektör Raporu hazırlanmasına ön çalışma kapsamında hazırlanan raporda, Dünyada ve Türkiye’de sağlık turizminin önemi ve gelişimi ele alınmıştır. Doğu Marmara Bölgesi’nde medikal turizmin mevcut durumunun değerlendirilmesi için düzenlenen

anket sağlık turizmi yetki belgesine sahip 15 tesis ile paylaşılmıştır. Çalışmada, sağlık turizmi altyapısı, sağlık turizmine yönelik iş birlikleri ve sağlık turizmine yönelik pazarlama ve tanıtım konuları ele alınmıştır. Sağlık turizmi altyapısı bileşeni altında; ilde sağlık turizmi yetki belgesine sahip kurumlar ve çalışanlarının nitelikleri, hizmet verilen branşlar ve tedavi gören sağlık turisti verileri paylaşılmıştır. Sağlık turizmine yönelik iş birlikleri bileşeninde; sağlık kuruluşlarının anlaşmalı olduğu aracı kurumlar, konaklama işletmeleri, yurtdışındaki hastanelerle ortak çalışmalara yer verilmiştir. Sağlık turizmi pazarlama ve tanıtım bölümünde ise, sağlık kurumlarının hedeflerinde bulunan dış pazarlar sorulduğunda sırasıyla Orta Doğu, Doğu Avrupa, Karadeniz Havzası ve Kuzey Afrika sonucu elde edilmiştir. Pazarlama faaliyetleri internet siteleri, sosyal medya ve acenteler üzerinden gerçekleştirilmektedir. Sağlık tesislerinin internet siteleri Türkçe ve İngilizceye ek olarak Arapça, Arnavutça, Bulgarca, Farsça, Fransızca, Rusça ve Sırpça olarak hazırlanmakta ve sağlık turistlerine hizmet sunduğu belirtilmiştir.

8-9 Ekim tarihleri arasında düzenlenen Kocaeli Turizm Çalıştayı etkinliğine ajans uzmanları katılım sağlayarak çalışmaya katkı sunmuştur. Çalıştay kapsamında turizm çeşitleri üzerinden çalışma gruplarının belirlendiği etkinlikte sağlık turizmi çalışma grubunda gündem maddeleri belirlenerek tartışılmıştır. Sağlık Turizmi Termal/Spa ve Medikal alanda potansiyel sorunlar, hedef kitle ve önerilerin içerdigi raporun düzenlenmesine ajans tarafından destek sağlandığı belirtilmektedir.

Ajans destekleri bileşeninde Sakarya İl Müdürlüğü kurumunun ajansa sunmuş olduğu Sakarya İli Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Projesinin fizibilite desteği almaya hak kazandığı raporlanmıştır (MARKA, 2019).

6.10.4. 2018 Yılı Doğu Marmara kalkınma ajansı faaliyet raporu

Turizm Sonuç Odaklı Programı kapsamında bölgenin sağlık turizmi potansiyelinin değerlendirildiği sağlık turizmi envanteri raporunun hazırlanması gündeme alınmıştır. Çalışma kapsamında sektörde faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlara yönelik hazırlanan anket formu aracılığıyla veriler toplanması planlanmıştır. Raporun 2019 yılı içerisinde tamamlanması hedeflenmiştir.

Bölgenin yatırım ortamı ve turizm olanaklarının tanıtımı amacıyla 6-8 Aralık 2018 tarihinde düzenlenen Travel Turkey İzmir Fuarı'na stant açılarak katılım sağlandığı

belirtilmiştir. Açılan stantta Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova İl Kültür Turizm Müdürlükleri ile birlikte bölgenin termal turizm, kültür ve doğa turizmi potansiyeli ortak bir tema doğrultusunda fuara taşınmıştır (MARKA, 2018).

6.10.5. 2017 Yılı Doğu Marmara kalkınma ajansı faaliyet raporu

Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, 2017 yılında sağlık turizmine konu olan Kocaeli ve Yalova illerinde düzenlenen toplantı faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir. 23 Ağustos 2017 tarihinde Kocaeli MARKA yetkisi katılımı ile Kocaeli Gölcük-Başiskele Termal Turizm Merkezi Birliği "Saraylı-Örcün Tarih Koridorunda Doğal Yaşam Projesi" Toplantısı ve Gölcük Tanıtım Gezisi gerçekleştirilmiştir. 2017 yılı Eylül döneminde Yalova MARKA yetkilisinin de katılım sağladığı "Termal Yolu'nun Turizm Yolu Olarak İhyası Projesi" hakkında toplantı düzenlenmiştir (MARKA, 2017).

6.11. Sağlık Turizmi Alanında Marka Tarafından Desteklen Proje Programları

Bölgede turizm alanında geliştirilecek proje çalışmaları ajans tarafından ilan edilen Mali Destek Programı, Doğrudan Faaliyet Desteği, Fizibilite ve Teknik destek programları altında değerlendirilebilmektedir. 2018 yılında 3. kez ilan edilen Turizm Mali Destek Programı kapsamında sağlık turizmi ilk kez programa dahil edilerek sağlık turizminin geliştirilmesi de öncelikli alanlardan biri olarak yer almıştır. Doğrudan Faaliyet Desteği ile termal suların niteliği ve sağlık turizmi gelişiminin potansiyelinin değerlendirildiği çalışmalara destek verilmiştir. Teknik Destek Programı ise sağlık turizmine yönelik altyapının gelişimi ve ihtiyaç duyulan eğitim ve danışmanlık hizmeti için destek sağlanabilmektedir. 2011-2020 yılları arasında Doğu Marmara Bölgesi'nde sağlık turizminin gelişimine yönelik ajans tarafından destek olarak yürütülen projeler Tablo 6.7 'de gösterilmektedir. Kâr amacı güden ve gütmeyen kurumların destek almaya hak kazandığı projeler incelendiğinde Bolu ili öne çıkmaktadır. Bolu ilinde kamu kurumları ağırlıklı olmakla birlikte özel işletmelerin de sağlık turizmi alanında farkındalığın olduğu görülmektedir. Doğu Marmara Düzey 2 Bölgesi illerinin tümünde sağlık turizmi konusunda proje girişimleri gerçekleştirilmiştir. Bölgede sağlık turizminin gelişimine verilen öncelik yerel yönetim ve kamu kurumlarının gerçekleştirdiği proje çalışmaları ile desteklenmektedir.

Tablo 6.7: 2011-2020 Dönemi sağlık turizmi alanında marka tarafından destek alan projeler (marka proje veri tabanı, 2021).

DESTEK YILI	İL	DESTEK PROGRAMI	PROJE ADI	BAŞVURU SAHİBİ
2020	Bolu	Fizibilite Desteği Programı	Bolu Karacasu Termal Bölgesi İçin Jeo-Termal Kaynak Dağıtım Otomasyon Sistemi Fizibilite Etüdü	Bolu İl Özel İdaresi
2020	Bolu	Teknik Destek Programı	Bolu Sağlık Turizmi Hiser ile Markalaşıyor	Bolu Ticaret ve Sanayi Odası
2020	Düzce	Teknik Destek Programı	Düzce Sağlık Turizmi Destinasyon ve Gelişim Projesi	Düzce Belediyesi
2019	Sakarya	Fizibilite Desteği Programı	Sakarya İli Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Projesi	Sakarya İl Sağlık Müdürlüğü
2019	Yalova	Fizibilite Desteği Programı	Sağlık Bakanlığı Yalova Termal Kaplıcaları Sağlık Turizmi Fizibilite Raporu	Yalova İl Sağlık Müdürlüğü
2018	Bolu	Teknik Destek Programı	Sağlık Turizmi Bolu'da Hayat Bulacak	Bolu İl Sağlık Müdürlüğü
2016	Sakarya	Mali Destek Programı	Termal Sağlık Turizmi ve Jeotermal Suyun Turizmde Kullanımının Sağlanması	Akyazı Belediyesi
2016	Bolu	Teknik Destek Programı	Sağlık Turizmi Kapsamında Yabancı Hastayı Anlamak- Medikal İletişim	Bolu İli Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği
2015	Bolu	Mali Destek Programı	Yıldız Otel Termal Su ile Hizmet Kalitesini Artıyor	Sadi Yıldız
2013	Bolu	Doğrudan Faaliyet Desteği	Bolu İli Sağlık Turizmi Yatırımcılarını ve Ziyaretçilerini Bekliyor	Bolu Ticaret ve Sanayi Odası
2011	Bolu	Doğrudan Faaliyet Desteği	Bolu İli Termal Sularının Sağlık Turizmi Açısından Değerlendirilmesi	Bolu İl Sağlık Müdürlüğü
2011	Kocaeli	Doğrudan Faaliyet Desteği	Kocaeli'de Sağlık Turizmi Potansiyelinin Tespiti	Kocaeli Kültür ve Turizm Müdürlüğü

6.12. Marka Tarafından Destek Alan Projelerden Örnekler

6.12.1. Bolu ili termal sularının sağlık turizmi açısından değerlendirilmesi

Bolu İl Sağlık Müdürlüğü tarafından 2011 yılında başvurusu yapılan proje Doğrudan Faaliyet Desteği programı kapsamında destek almaya hak kazanmıştır. Projenin amacı,

Bolu İli termal sularının sağlık turizmi açısından nasıl değerlendirileceğini kapsamaktadır.

Proje kapsamında, Karacasu, Mudurnu-Babas, Seben-Pavlu, Gynk-atak termal suyu numuneleri İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıbbi Ekoloji ve Hidroklimatoloji Anabilim Dalı tarafından kimyasal ve mikrobiyolojik incelmesi ve tıbbi değerlendirmesi yapılmıştır. Söz konusu bölgelerden alınan ve tahlilleri sonuçlanan termal suların, tıbbi açıdan hangi hastalıklarda tedavi amaçlı ve hangi ürünlerde hammadde olarak kullanılabileceği bilimsel raporlar aracılığıyla belirtilmiştir.

Projenin sağlayacağı faydalar ele alındığında; hazırlanan tıbbi raporlar aracılığıyla termal ürünler ve tesisleri üzerine ekonomik, siyasal, akademik çalışmalar başlatılmıştır. Termal suların tıbbi faydaları ışığında sağlık turizmi ve cilt bakımı kozmetik ürünlerin ham madde olarak değerlendirilmesi konusunda girişimcilerde farkındalık oluşturulmuştur. Proje aracılığıyla oluşturulan web sayfası aracılığıyla girişimciler Bolu termal su kaynaklarının kalitesi ve tıbbi yararları hakkında güncel olarak bilgilendirilmeleri sağlanmıştır.

Proje ıktısı olarak;

- Karacasu, Babas, Kesenz-Pavlu, atak Termal Su ve Analiz ve Termal Su Tıbbi Değerlendirme Raporu
- Proje tanıtım kitapçığı
- Bolu termal suları Türkçe ve İngilizce web sitesi oluşturulmuştur.

6.12.2. Yıldız otel termal su ile hizmet kalitesini artırıyor

Bolu Yıldız Otel İşletmesi 2016 yılında açılan Mali Destek Programın proje başvurusu yaparak 136.24 ₺ hibe ile destek almaya hak kazanmıştır.

Bolu Yıldız Otel'e termal su hizmetinin verilmesi ile hizmet kalitesinin artırılması hedeflenmiştir. Bir yıl süre ile tamamlanan projede tesise ISO 14001 ve Yeşil Yıldız Belgeleri alınarak firmanın marka değerinin güçlendirilmesi sağlanmıştır. Proje kapsamında tesiste çalışmakta olan personelin 10 farklı başlık altında almış olduğu eğitimler ile iş gücü daha nitelikli hale getirilmesi sağlanmıştır. Projenin sağlamış olduğu

etkiler; 300 kişilik ziyaretçi artışı, turizm gelirlerinde 133.700 ₺ artış ile tesiste gecelemede günlük 90 yabancı turist artışı olarak değerlendirilmektedir.

6.12.3. Sağlık turizmi Bolu’ da hayat bulacak

2018 yılında Bolu İl Sağlık Müdürlüğü tarafından yürütülen proje teknik destek programı altında desteklenmiştir. Projeden yararlanacak taraflar Bolu ilinde sağlık ve turizm ile ilgili kamu kurumları, sağlık kuruluşu çalışanları, Bolu kamu hastanelerinden oluşmaktadır.

Bolu ilinin doğal kaynakları ve sağlık hizmet çeşitliliğine uygun sağlık turizmi türlerinin belirlenmesi ve geliştirilmesi, sağlık turizmi alanında sunulan hizmetlerin tüm dünyaya tanıtılması, markalaşması, sağlık turizmi organizasyonunun başarılı şekilde oluşturulması için yönetici ve personelin yetiştirilmesi projenin hedefleri içerisinde yer almaktadır. Projenin başarı ile yürütülmesi sonucunda beklenen sonuçlar;

- Sağlık turizmi personelinin alacağı eğitimler aracılığıyla bilgi düzeylerinin artırılması ve iletişim becerilerinin geliştirilmesi sağlanarak ilgili kurumlarla etkili iletişimin kurulması,
- Sağlık turizmi hastalarının daha etkin ve kaliteli hizmet almalarının sağlanması,
- Kurumlarda nitelikli personel sayısının artırılması,
- İlerleyen süreçlerde tedavi olmak için sağlık kurumlarına başvuran hasta sayısında artış sağlanacağıdır.

6.12.4. Bolu Karacasu termal bölgesi için jeo-termal kaynak dağıtım otomasyon sistemi fizibilite etüdü

Bolu İl Özel İdaresi tarafından başvurulmuş proje 2020 yılında açılan Fizibilite Desteği kapsamında destek almıştır. Bolu Karacasu bölgesinde jeotermal kaynak debisinin oldukça yüksek olması ile Jeotermal Kaynak Su Dağıtımını yapılması önem arz etmiştir. Bölgede debisi oldukça yüksek olan jeotermal kaynağın optimal kullanımının sağlanması için otomasyon dağıtım ve kontrol sistemleri oluşturulması kaynağın etkin olarak kullanılmasına olanak sağlayacaktır. Proje ile jeotermal kaynağın bölgedeki büyük yatırımlar olan otellere, İzzet Baysal Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi ile kamu yatırım programında yer alan Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon İhtisas Hastanesine

dağıtılmasının önemi vurgulanmaktadır. Bölgede yapılmakta olan ve planlanan turizm ve termal sağlık tesislerinde jeotermal kaynağın yüksek verimlilikte kullanılması, mevcut ve yeni yatırımcıların jeotermal kaynak ihtiyaçlarının yapılması planlanan otomasyon dağıtım ve kontrol sistemi ile jeotermal kaynak kayıplarının en düşük seviyelere düşürmek için gerekli çalışmaların yapılması projenin alt amaçlarını oluşturmaktadır. Kaynak dağıtım otomasyon sistemi yatırımında mali süreçleri ortaya koyarak finansman kaynaklarını planlamak, yatırımın geri ödeme süresini hesaplamak, sistemin büyüklüğünü, ölçeğini ve uygulama projelerinin belirlenmesi için fizibilite çalışması gerçekleştirilerek fizibilite raporu halinde sunulacaktır.

6.13. Doğu Marmara Bölgesi GZFT Analizi

Çalışma kapsamında Doğu Marmara Bölgesi'nin sağlık turizmi alanında potansiyelinin değerlendirilmesi üzere MARKA yetkilileri gerçekleştirilen görüşmelerde edinilen bilgiler ve ajansın gerçekleştirmiş olduğu çalışmalar doğrultusunda GZFT analizi yapılmıştır.

Bölgenin sağlık turizmi alanında güçlü, zayıf yönleri, fırsat ve tehdit oluşturan unsurları ele alınarak değerlendirilmiştir. Bölge illerinin sağlık turizminde güçlü olduğu konular öne çıkarılarak zayıf olduğu konularda iyileştirmelerin gerçekleştirilmesi ile potansiyelin yükseltilmesi ve bölgesel kalkınmada etkin olması mümkün olacaktır.

GÜÇLÜ YÖNLERİ
• Bölge illerinden Kocaeli'nde Sağlık Bakanlığı yetki belgesi sahibi sağlık tesisinin yoğunluğu • Termal turizm açısından Doğu Marmara Bölgesinin Kuzey Anadolu Fayı Hattı'nda yer almasının zengin termal kaynaklar ile rekabet avantajı sağlaması • Bölgede faaliyet gösteren özel, kamu ve üniversite hastanelerinin yüksek teknolojik altyapıya sahip olmaları • Sağlık turizmi yetki sahibi kuruluşların bünyelerinde görev yapan nitelikli insan gücünün varlığı • Bölge üniversiteleri yaşam boyu eğitim merkezleri tarafından Sağlık Turizmi Sorumlusu Sertifika Programlarının düzenlenmesi

- Sağlık turizmi alanında yer altı kaynaklarının kullanımı ve altyapı çalışmalarına yönelik MARKA tarafından hazırlanan ön fizibilite çalışmalarının gerçekleştirilmesi
- Bölgede bulunan Düzce Üniversitesinin Yüksek Öğretim Kurumu tarafından sağlık alanında ihtisas üniversite olarak belirlenmesi
- Türkiye’de geriatri turizminde termal yataklı iki hastaneden birinin Bolu ilinde bulunması ve 200 yataklı ilave fizik tedavi hastanesinin yapımın devam etmesi
- Kocaeli ilinin Anadolu Sağlık Hastanesinin etkisi ile geçmiş yıllarda en çok sağlık turisti ağırlayan ikinci il olması
- Türkiye’de JCI akreditasyon belgesine ait 33 merkezden birinin Kocaeli ilinde bulunması
- Yalova Termal bölgesinin Çekya Karlovy Vary örneğine uygun bir altyapı ile potansiyel barındırması

ZAYIF YÖNLERİ

- Sağlık turizminin gelişimine yönelik kurumlar arası iş birliklerinin henüz istenilen seviyede gelişmemesi
- Bölge illerinde Sağlık Bakanlığı işletme iznine sahip kaplıca sayısının Türkiye termal turizm kentleri dağılımında düşük bir bölümü oluşturması
- Diğer Kalkınma Ajanslarına kıyasla MARKA tarafından açılan sağlık turizmi gelişimini kapsayan mali destek programlarından bölgede azami oranda yararlanılamaması
- Bölgede yerel yönetimin katılımı ile turizm çalıştayının son yıllarda yalnız iki kez gerçekleştirilmesi ve sağlık turizminin sadece alt konularda yer alması
- Bölge illerinde havaalanı bulunmamasının tercih edilme noktasında uluslararası hastalara ulaşım ve transfer bakımından sağladığı dezavantajlar

- Tanıtım çalışmalarında etkili sağlık turizm uygulamalarının bölge çalışma programında henüz planlamaya alınmaması
- Bölgede bulunan sağlık turizmi derneklerinin üyelerinin altyapı ve çalışanlarını tanıtımda ve envanter tutmada aktif rol almamaları
- Bölgede sağlık turizmi alanında tanıtım eksikliğinin bulunması
- Sağlık turizmi alanında verilen hizmetlerin kalite ve etkisinin ölçülmemesi
- Bölgede sektörün sağlık turizm alanında yeterli bilgiye sahip olmamaları

FIRSATLAR

- Bölgenin genelinde var olan Jeotermal kaynakların zenginliğinin bölgesel kalkınmaya sağlayacağı etkiler
- Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülmekte olan “Termal Turizm Kentleri Projesi” kapsamında sırasıyla Yalova, Kocaeli, Bolu, Düzce ve Sakarya illerinin geliştirilmesi hedeflenen iller arasında yer alması
- Bölgede medikal, engelli ve ileri yaş turizm alanlarında hizmet veren yetkili tesis sayısının son yıllarda hızlanarak yükselmesi
- Bölgede sağlık turizmi yetki belgesi alma potansiyeline sahip kamu, üniversite ve özel sağlık tesislerinin yer alması
- Bölgede iller genelinde turizm çeşitliliğinin varlığı sağlık turisti ve refakatçileri için cezbedici özellikte olması ve turistik paketlerin hazırlanmasına elverişli olması
- Yalova ili kaplıcalarının Türkiye’nin 1. derece öncelikli ve önemli kaplıcaları arasında yer alarak sağlık turizmi potansiyeli oluşturmaları
- Bölgede bulunan üniversitelerin sağlık turizmi işletmeciliği programını açarak bu alanda yetkin meslek çalışanlarının yetiştirilmesini öncelikleri arasına almaları
- Bölgede bulunan yetkili sağlık tesislerinin İstanbul şubelerine göre daha uygun fiyatta hizmetlerinin sunulması

- MARKA tarafından finanse edilen projeler aracılığı ile sağlık turizminde altyapıyı güçlendirme, fizibilite çalışmaları ve eğitimlerin desteklenmesi

TEHDİTLER

- Bölge illerinin tümünün Türkiye 1. derece deprem bölgesinde yer alması ile yatırım konusuna çekimser yaklaşılması
- Bölgede sağlık turizmi yetki sahibi aracı kuruluşun yetersizliği nedeniyle İstanbul'da bulunan acentelere bağlı kalınması diğer bölgelere yönlendirmelerin gerçekleştirmesi ve rekabet konusunda dezavantaj sağlaması
- İstanbul'da bulunan yetkili aracı kuruluşların ekonomik kazançlarını gözeterek sağlık turistinin İstanbul'da bulunan sağlık tesislerinde tedavi olmasına yönlendirilmesi
- Türkiye medikal turizminde farklı hizmet çeşitliliği ile hizmet eden en fazla sağlık tesisinin İstanbul'da bulunması
- Küresel ekonomik krizin bölgede sağlık turizmi alanında yatırım yapılmasına engel teşkil etmesi
- Sağlık turizmi yetki belgesine sahip olmayan kurumlar ile hasta arasında yaşanabilecek olumsuz durumların bölge açısından itibar kaybına sebep olması
- Bölgede sağlık turizmi çeşitlerinin hangi kurumlarda hangi işlemin uygulandığını içeren bir veri tabanının olmaması

BÖLÜM 7. TARTIŞMA VE SONUÇ

Sağlık turizmi sektörü kalkınma planları kapsamına alınarak bu alanın gelişimine büyük ölçüde önem verilmiştir. Türkiye'nin dünya çapında rekabet edebilecek seviyeye ulaşmasını sağlayacak kalitede hizmet sunmasına yönelik hedefler belirlenmiştir. Kalkınma planları hedeflerinin hayata geçirilmesi noktasında Türkiye genelinde bölge planları oluşturulmakta ve kalkınma ajansları faaliyetleri ile yıl boyunca desteklenmektedir. Sağlık turizminin geliştirilmesi alanında projelerin yazım ve yürütme süreçleri Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı koordinasyonunda faaliyetlerini sürdüren kalkınma ajanları tarafından yönetilmektedir. Bu çalışmada MARKA' nın sağlık turizminin geliştirilmesi üzerine yapmış olduğu çalışmalar ile bölgenin bu alanda mevcut durumu ele alınmaktadır.

Doğu Marmara Bölgesinde sağlık turizmi çeşitlerinden medikal turizmin, Kocaeli ilinde 2010 yılı itibariyle hızla gelişerek Türkiye sıralamasında en çok sağlık turisti kabul eden ikinci il olmuştur. İlde bulunan JCI akreditasyonuna sahip Anadolu Sağlık Hastanesinin bu gelişimde büyük etki yarattığı belirtilmektedir. İl genelinde sağlık turizmi yetki belgesine sahip 25 sağlık tesisi bu alanda hizmet vermektedir. Yetkili sağlık tesislerinden 3'ü kamu hastanesi diğerleri ise özel sağlık kurumlarından oluşmaktadır. Sakarya ilinde medikal turizmde sağlık turizm yetki belgesine sahip 5 sağlık tesisinin 4'ü özel sağlık tesisi statüsünde yer almaktadır. Son yıllarda Kocaeli ili ve Sakarya'da Orta Doğu ülkelerinden saç ekimi, göz tedavisi, diş tedavisi gibi branşlarda sağlık turistlerine hizmet verilmektedir. Düzce'de 2020 yılı itibariyle yetki belgesi alan sağlık tesisi T.C. Sağlık Bakanlığı Düzce Atatürk Devlet Hastanesi'dir. Düzce'de bulunan Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi, 1 Üniversite, 1 Özel hastane, 1 Kamu hastanesi Sağlık Bakanlığı yetki belgesi alma potansiyeli bulunmaktadır. Bolu ilinde yetki sahibi 3 sağlık tesisinden biri fizik tedavi rehabilitasyon hastanesi, diğeri üniversite eğitim araştırma ve devlet hastanesidir. Bu hastanelerde medikal ve engelliden çok ileri yaş alanında potansiyel bulunduğu

görülmektedir. Yalova ilinde ise medikal turizm alanında hizmet sunmaya yetkili 5 özel hastaneden 2'si ağız ve diş sağlığı konularında faaliyet göstermektedir.

Termal turizm alanında Kocaeli'de Yazlık ve Yeniköy yörelerinde önemli yatırımlar yapılmış ve yenileri yapılacak durumdadır. İlde Termal ve SPA Wellness alanında hizmet sunan 5 yıldızlı tesisler bulunmaktadır. MARKA uzmanları tarafından 2020 yılında hazırlanan ön fizibilite çalışması ile Başiskele ilçesinde Termal Otel ve SPA tesisi kurulumu değerlendirilmiştir. Fizibilite çalışması ile bölgede termal suyun tedavi amaçlı kullanabileceği bir tesisin kurularak termal turizmin gelişimi desteklenmektedir. Sakarya'da Akyazı ve Taraklı bölgelerinde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından termal turizm merkezleri olarak belirlenmiştir. Sakarya ilinde Akyazı Kuzuluk önemli bir merkez olmasına rağmen yeterli gelişmeyi henüz gösterememiştir. Taraklı da büyük ölçekli yatırımlar yapılmış ve önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Sakarya'da son yıllarda kaynak araştırmaları hızlandırılmış ve Sapanca yöresinde kaynaklar bulunmuştur. Sapanca'da Spa-Wellness alanında faaliyet gösteren beş yıldızlı konaklama işletmeleri öne çıkmaktadır. Bolu ilinde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından sektörel kalkınmaya yönelik Köroğlu Dağı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi termal ve kış temalarında gelişim bölgesi olarak belirlenmiştir. Bolu ili Mudurnu ilçesinde kaynakların değerlendirilmesine yönelik girişimler bulunmaktadır. Karacasu bölgesinde termal kaynakların fizik tedavi ile entegre etme eğilimindedir. Yalova ilinde Armutlu ve Termal ilçeleri Türkiye'nin 1. derece önemli ve öncelikli kaplıcaları ile sağlık turizmi açısından önemli bir potansiyeli olduğu görülmektedir. Armutlu ilçesinde termal turizm alanında markalaşma sağlanabildiği görülmektedir. İlde Termal ve Spa Wellness temalarında faaliyet gösteren konaklama tesisleri bulunmaktadır.

Türkiye'de Engelli ve İleri Yaş turizmi alanında geriatri turizmi için termal yataklı fizik tedavi hizmeti sunan iki hastaneden biri Bolu ilinde bulunmakta ve talep oluşması durumunda 2 yıl boyunca dolu olduğu bilinmektedir. Söz konusu talepleri karşılama noktasında 200 yataklı ilave fizik tedavi hastanesi yapılmaktadır. 2021 yılında MARKA uzmanları tarafından Geriatri Turizmi Yaşlı Bakım Kompleksi kuruluma yönelik ön fizibilite çalışması raporlanmıştır. Raporda ABD, Çin, Almanya, Japonya ve Fransa hedef ülkeleri olarak belirlenmiş ve 5 yılda tam kapasite ile doluluk oranı yakalayacağı öngörülmüştür. Bölge illeri değerlendirildiğinde, Yalova ilinde çalışmalar yapılmakla

birlikte Kocaeli, Sakarya ve Düzce engelli ve ileri yaş turizmi için potansiyel barındırsa da halihazırda bu durumun değerlendirilmediği görülmektedir.

Sağlık turizminin bölgede gelişimi ancak paydaşların gerçekleştireceği iş birlikleri ile sağlanabilecektir. İl Sağlık Müdürlükleri, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri, Belediyeler, Ticaret ve Sanayi Odaları, Üniversiteler, Kalkınma Ajansları, sağlık turizmi yetkili sağlık tesisleri, aracı kuruluşlar, konaklama tesisleri ve dernekler arasında gerçekleştirilecek iş birliklerinin sağlık turizminin gelişimine doğrudan katkı sunacağı düşünülmektedir. Medikal turizmde öncelikli olarak sağlık tesisleri, aracı kuruluşlar ve konaklama tesisleri arasında geliştirilebilir. Bölge genelinde sağlık turizmi yetkili aracı kuruluş varlığının az olması bu iş birliğini destekleyecek nitelikte değildir. Üniversitelerin Sağlık Bilimleri ve Turizm Fakülteleri sağlık yönetimi ve tercümanlık konusunda nitelikli insan kaynağının yetiştirilmesi bakımından en önemli kurumdur. Sağlık hizmeti sunan insan kaynağının niteliğinin yanında ek hizmetleri sunan personelin de sağlık turizmi kültürüne uygun eğitilmesi oldukça önemlidir. Termal turizmde yerel yönetim ve konaklama tesisleri iş birliği ile bölgede sınırlı doğal termal kaynakların yeni tesislerde sürdürülebilir kullanımına yönelik süreçlerin geliştirilmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir. Termal kaynaklarının kullanımının genişletilmesine yönelik çalışmalarla sağlık personeli ile hizmet sunabilecek kompleks tesislerin kurulması teşvik edilmelidir. Engelli ve ileri yaş turizminin gelişimine yönelik çalışmalar yerel yönetimler ve MARKA iş birliği ile gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir. Yerel yönetim tarafından belirlenecek uygun alanlar için MARKA tarafından hazırlanacak ön fizibilite çalışmalarının yatırımcılara sunulması önemlidir.

MARKA' nın dönemsel olarak açtığı destek programları sağlık turizminin gelişimine katkı sağlayacak çalışmalara kaynak sağlamaktadır. Destek programlarından mali destek programı kapsamında sağlık turizmi altyapısının geliştirilmesi; personelin mesleki yabancı dil ve iletişim becerilerinin geliştirilerek istihdamı, hedef pazara yönelik pazarlama faaliyetleri, uluslararası mevzuatlara uygun sertifika ve akreditasyon alımı amaçlarını kapsamaktadır. Destek programından yararlanıcı konumunda yalnızca kâr amacı güden işletme, kooperatif ve birliklerin uygun görülmesi nedeniyle üniversiteler ve kamu kurumları paydaş rolünde projelere katkı sunabilmektedirler. Özellikle medikal turizmde temel yararlanıcılar sağlık kuruluşları ve acenteler olmalıdır. Ancak, program koşulları çerçevesinde sağlık kuruluşları büyük ölçekli firmalar olduğundan uygun

başvuru sahibi olamamaktadırlar. Bölgede mali destek programı ile termal turizm işletmeleri 2016 ve 2018 yılında destek alarak tesise termal su hizmeti getirilmesi ve termal otel geliştirilmesi sağlanmıştır. Sektörden yapılan proje başvuruları değerlendirildiğinde, proje kurgularının program önceliklerini karşılamadığı dolayısıyla beklenen ölçüde yararlanılamadığı anlaşılmaktadır. Sağlık turizminde yapılacak yatırımların fizibilite çalışmaları ve termal turizmde jeotermal kaynakların analizleri fizibilite desteği aracılığı ile finanse edilebilmektedir. Sağlık turizmine yönelik altyapı gelişimi, destinasyon yönetimi ve pazarlaması, sağlık turizmi personeli yetiştirilmesine yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetleri teknik destek programı kapsamında desteklenmektedir. Bölge illerinde MARKA teknik destek programı ve fizibilite desteği programı ile sağlık turizmine katkı sunan projelerin ağırlıklı olduğu ve projelerin yerel yönetim ve kamu kurumları tarafından yürütüldüğü görülmektedir.

Doğu Marmara Bölgesi'nde medikal turizm alanında uluslararası sağlık turizmi yetki belgesine sahip, yüksek teknoloji altyapısı ve nitelikli insan gücü ile hizmet sunan sağlık tesislerinin yoğunluğu ile Kocaeli ili öne çıkmaktadır. Diğer bölge illeri de medikal turizm alanında yetki sahibi mevcut sağlık tesisleri ile potansiyel oluşturmaktadır. Ancak, medikal turizmin hedef ülkelere tanıtılması ve pazarlanmasında en büyük rol sahibi olan aracı kuruluşların yetki sahibi olmaları teşvik edilerek bu potansiyel değerlendirilebilir. Üzümcü ve Çimen 'in (2019) Kocaeli ilinin sağlık turizminde potansiyelinin değerlendirildiği çalışmada benzer sonuçlara ulaşılmış ve ilin özellikle medikal turizmde öne çıktığı görülmektedir. Termal turizmde Yalova ilinde Armutlu ve Termal ilçeleri Türkiye'nin 1. derece önemli ve öncelikli kaplıcaları olarak markalaşma düzeyinde öne çıkmaktadır. Yalova' dan sonra Sakarya ili Akyazı ve Taraklı ilçeleri ve Sapanca bölgesinde Termal ve SPA Wellness işletmeleri ile önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Akyazı Kuzuluk önemli bir merkez olmasının yanı sıra yeterli gelişmeyi gösterememiştir. Zengin ve Eker 'in (2016) Sakarya İlının termal turizm potansiyelini değerlendirdiği çalışmada benzer bulgulara ulaşarak Kuzuluk bölgesinin dış turizm açısından istenilen düzeye ulaşmadığı sonucuna varmışlardır. Bolu ili termal turizm alanında öne çıkmakta kaynak zenginliğine rağmen sağlık turizmi alanında hizmet verecek tesis sayısı kısıtlıdır. Tuna 'nın (2019) Bolu ilinin termal turizm açısından potansiyelini değerlendirdiği çalışmada da termal kaynaklara oranla tesislerin yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bolu Karacasu bölgesi termal kaynakları fizik tedavi ile

entegre etme eğilimindedir. Düzce ilinde Efteni ve Derdin kaplıcaları termal turizm açısından önemlidir. Kocaeli’de Yazlık ve Yeniköy yörelerinde önemli yatırımlar yapılmış ve yenileri yapılacak durumdadır. Engelli ve İleri yaş turizminde bölgede termal kaynaklı fizik tedavi hizmeti sunan tek sağlık tesisi Bolu ilinde bulunmakta ve yeni ek sağlık tesisi yapılmaktadır.

Bölge genelinde termal turizmin en önemli alan olduğu ve MARKA tarafından destek sağlanan projeler ve ajans tarafından gerçekleştirilen ön fizibilite raporlarının da bu alanda yoğunlaştığı görülmektedir. Kamu kurumları tarafından hayata geçirilen projelerin birbirini destekler nitelikte olması ve proje çıktılarının sağlık turizmi alanında bölgesel stratejilerin oluşturulmasına hizmet etmesi beklenmelidir. Sektörde faaliyet gösteren sağlık tesisleri, konaklama tesisleri ve aracı kuruluşların daha fazla destekten yararlanabilmesi için ihtiyaçlarının belirlenerek uygun mali destek programları oluşturulmalıdır. Sektörde yer alan işletmelerin kapasitelerini geliştirmeleri neticesinde yeni girişimler ile potansiyel değerlendirilebilecek ve bölgesel kalkınmaya katkı sunabilecektir. Doğu Marmara Bölgesinin sağlık turizminde rekabet avantajlarının değerlendirildiği planlamalar için genelde 2023 bölge planı hedefleri üzerinde durulmuştur. Düzce’de yürütülmekte olan Sağlık Turizm Destinasyonu ve Gelişim Projesi ile sağlık turizmine yönelik stratejik eylem planı hazırlığı içinde olduğu belirtilmiştir. 2023 yılı sonrası yeni kalkınma planına yönelik hazırlanacak bölge planında sağlık turizminde ulaşılabilir net hedefler belirlenmelidir. Sağlık turizmini gelişimine katkı sağlayacak stratejik eylem planı bölgenin tümü için yapılmalıdır.

BÖLÜM 8. ÖNERİLER

Doğu Marmara Bölgesinde sağlık turizminin gelişimine katkı sağlayacağı düşünülen öneriler yerel yönetim, sektör, akademisyen ve girişimcilere yönelik olarak geliştirilmiştir.

Yerel Yönetim ve Sektör İşbirliğine Yönelik Öneriler

- Bölge illerinde özellikle medikal turizm alanında faaliyet gösteren sağlık tesislerinin yıllık sağlık turisti hedefleri, sağlanan hizmetlerin çeşitliliği, sağlık turisti verileri dönemsel olarak İl Sağlık Müdürlüklerinin aracılığıyla paylaşılmalıdır.
- İl Kültür Turizm Müdürlükleri tarafından bakanlık onaylı işletmelerinin sağlık turizmi verilerinin ayrıca tutulması ve paylaşılması sağlanmalıdır.
- Bölge illeri sağlık turizmi verilerinin paylaşılması ile bölge sağlık turizmi potansiyeli üzerinden mevcut sorunlar yerel yönetimler ve akademik çalışmalar aracılığıyla ele alınması sağlanmalıdır.
- Özel sektörün sağlık turizmi hizmetlerinin gelişimini çeşitlendirerek destekleyecek yeni hibe destek programları geliştirilmelidir. Özellikle sağlık turizmini kapsayan mevcut hibe destekleri yetersiz ve sınırlı kalmaktadır.
- Sağlık turizm sektörü paydaşlarından oluşan iller arası iletişimin sağlanabileceği izlenebilir bir platform oluşturulmalıdır. Platform aracılığıyla dönemsel olarak sağlık turizmi çalıştay düzenlenerek, potansiyel, sorunlar ve öneriler geliştirilmelidir.
- Sağlık turizmi alanında bölge illeri arasında kurgulanacak kümelenme çalışmaları sağlık turistinin bölgeye çekilmesi ve sağlık turizmi yatırımlarının gerçekleştirilmesi için oldukça önemlidir. Kümelenme içerisinde yer alabilecek taraflar olarak hastaneler, il sağlık müdürlükleri, il kültür ve turizm müdürlükleri, MARKA, sağlık turizmi konaklama tesisleri, aracı kuruluşların iş birliği

geliştirilmesi sonucunda bölgenin tanıtılması ve markalaşma çalışmaları planlanmalıdır.

- Sağlık turizmi paydaşlarına yönelik saha ziyaretlerinin yapılması ve sorunların tespit edilerek çözümüne yönelik süreçler geliştirilmelidir.
- Sağlık turizminin gelişimine yönelik MARKA tarafından destek sağlanarak tamamlanan tüm projelerin sonuç raporlarının herkese açık şekilde sunulması sağlanmalıdır. Söz konusu projelerin çıktılarının geliştirilerek farklı projelerin oluşturulması ve devletin sunduğu mali kaynakların verimli şekilde değerlendirilmesi açısından oldukça önemlidir.
- MARKA 'ya sunulan proje önerilerinin, başvuru süreçleri tamamlanmadan önce ajans uzmanları tarafından incelenmesi ve kabul edilmesini destekleyecek geri bildirimlerin başvuru sahiplerine yapılması sağlanmalıdır.
- Bölge illerinde aracı kuruluş olarak faaliyet göstermekte olan turizm acentelerinin sağlık turizmi alanında yetki almaları teşvik edilmelidir.
- Bölgede iller özelinde bölge kalkınma planına hizmet edecek sağlık turizmi stratejik eylem planları hazırlanmalıdır.
- Paydaşların katılımı ile tüm bölge illerinde sağlık turizmi özelinde çalıştay düzenlenmelidir. Çalıştay kapsamında katılımcıların katkısı ile sağlık turizmi stratejisi geliştirilerek odak branşlar ve bu branşlara uygun hedef kitleler belirlenmelidir.
- Diğer bölgelerde sağlık turizminde başarı ile uygulanan yaklaşımlar iller bazında geliştirilecek eylem planlarında uygulamaya alınmalıdır.
- Sağlık turizmi alanında faaliyet gösteren kurumlar tanıtım ve pazarlama hizmeti sağlayıcı aracı kuruluşlarla iş birliği içerisinde olmalıdırlar.
- Bölgede geriatri ve engellilere yönelik hizmet verecek özel işletmelerin yaygınlaştırılması için yerel yönetim altyapı çalışmaları gerçekleştirmelidir.

Akademisyenlere Yönelik Öneriler

- Alanında uzman akademisyenler tarafından sağlık turizmi yönetimi eğitimlerinin düzenlenmesi sektörün sağlık turizmi konusunda gelişmesine katkı sunacaktır.

- Bölgede termal turizm yatırımlarının gelişimine yönelik jeotermal kaynaklarının analizi ve kullanımı konusunda detaylı fizibilite çalışmaları üniversitelerin Jeoloji Mühendisliği akademisyenleri uzmanlığında gerçekleştirilmelidir.
- Bölge Üniversitelerinin Turizm ve Sağlık Bilimleri genç araştırmacıların sağlık turizmi alanında uzmanlaşmaları teşvik edilmelidir.
- Sağlık Bilimleri ve Turizm Fakültesi akademisyenleri disiplinler arası çalışmaları gündeme alarak sağlık turizmi alanında nitelikli insan gücü gelişimi ile ilgili ortak çalışmalar geliştirmelidirler.
- Akademisyenler sağlık turizmi sektörü ile süreç gelişimine yönelik akademik danışmanlık hizmetini benimsemelilerdir.
- Sağlık turizmi paydaşlarının da dahil olduğu araştırmaların uygulamalı alanda gerçekleştirilmesi ile literatüre katkıda bulunulmalıdır.
- Girişimcilik çalışmalarına konu olabilecek Coğrafi Bilgi Sistemleri aracılığı ile bölgede yer alan mevcut sağlık turizmi noktalarının bölge haritası üzerinde gösterildiği uygulamalar geliştirilmelidir.
- Sağlık turizmi altyapısının geliştirilmesi kapsamında geliştirilecek projelerde girişimlerin üniversiteler ve kamu kurumları ortaklığı ile gerçekleştirilmesi projelerde beklenen çıktılara ulaşılmasında önemlidir. Projeden beklenen etkinin sağlanabilmesi ve sürdürülebilirlik açısından söz konusu iş birliği sağlanmalıdır.
- Üniversite öğrencilerinin teknolojik yeni uygulamaları sağlık turizmine adapte edilebileceği girişimleri akademisyenler ve bölge inkübasyon merkezleri tarafından desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

- Acar, N. & Turan, A. (2016). Sağlık Çalışanlarının Sağlık Turizmi Farkındalığı Üzerine Bir Araştırma: Ahi Evran Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çalışanları Örneği. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(1), 17-36.
- Ağaoğlu, F. O. & Karagöz, N. & Zabun, S. (2019). Sağlık Turizmi Uygulamaları ve Türkiye'ye Getirilerine İlişkin Bir Değerlendirme. *SCÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(2),1-22.
- Akbal, E. & Gökler, M. E. (2020). Covid-19 Salgını Sürecinde Eksikliği Ortaya Çıkan Bir Gerçek: Sağlık Okuryazarlığı. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 5(Covid-19 Özel Sayısı), 148-155.
- Akbolat, M. & Deniz, N. G. (2017). Türkiye'de Medikal Turizmin Gelişimi ve Bazı Ülkelerle Karşılaştırılması. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 123-139.
- Akdoğan, H. & Hiçyorulmaz, E. (2018). Sağlık Turizminin Turizm Faaliyetleri İçerisindeki Yeri ve Önemi. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 4(2), 122-132.
- Aktepe, C. (2013). Sağlık Turizminde Yeni Fırsatlar ve Türkiye'de Yerleşik Sağlık İşletmelerinin Pazarlama Çabaları. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 170-188.
- Anderssen, J. (2016). What Is A Health Worker? How Spa Therapists In A Norwegian Health Hotel Understand Their Work. *Anthropology & Medicine*, 23(1), 30-41.
- Aslanova, K. (2013). Türkiye'de Sağlık Turizmi ve Sağlık Turizmi Hukuku. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 129-145.
- Ataman, H. & Esen, F. & Vatan, A. (2017). Medikal Turizm Kapsamında Sunulan Sağlık Hizmetlerinde Kalite ve Hasta Güvenliği. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 3(1), 28-44.

- Aydın, A. (2019). *Sağlık Turizminin Gelişiminde Kalkınma Ajanslarının Rolü Güney Ege Kalkınma Ajansı Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Aydın, O. (2012). Türkiye’de Alternatif Bir Turizm; Sağlık Turizmi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 91-96.
- Aykın, Ö. (2021). *Sağlık Turizmi Pazarlamasında Sosyal Medya Araçlarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Alanya.
- Barca, M. & Akdeve, E. & Gedik Balay, İ. (2013). Türkiye Sağlık Turizm Sektörünün Analizi ve Strateji Önerileri. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 64-92.
- Bayın, G. (2015). Türkiye’de Sağlık Turizmi Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerin İçerik Değerlendirmesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(28), 49-55.
- Baysal, D. & Çimen, H. (2016). Sağlık Turizminde Yeni Bir Yaklaşım: Wellness. *In International Congress Of Management Economy And Policy*.
- Beland, D. & Zarzeczny, A. (2018). Medical Tourism And National Health Care Systems: An Institutional Research Agenda. *Globalization And Health*, 14(68), 2-7.
- Belber, B. G. & Turan, A. (2015). Termal Turizm İşletmelerinde, Turistik Tüketicilerin Tatmin Düzeylerine Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi: Kırşehir İli Üzerine Bir Uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 457-481.
- Bozkurt, İ. (2020). Sağlık Turizmi: Türkiye’de Sağlık Turizmüne Yönelik Teşvik ve Hibe Uygulamaları. *İksad Yayınevi*, 1, 277-373.
- Bülbül, F. (2015). *Sağlık Turizminin Türkiye’deki Gelişimi*. (Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Coşkun, R., Altunışık, R., ve Yıldırım, E. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (9. Baskı) Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Çakır, İ. (2021). *Sağlık Turizminde Sezon Dışı Talebi Canlandırma Stratejileri*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çimen, H. (2018). Türk Dünyasında Sağlık Turizmi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 40, 101-110.

- Daştan, İ. (2014). Türkiye’de Sağlık Turizmi: Türkiye ve Özelinde İzmir’de Sağlık Turizminin Mevcut Durum Analizi ve Strateji Önerileri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(10), 143-163.
- Dedeoğlu, B. Z. (2021). *Sağlık Turizminin Ekonomik Boyutu: Türkiye ve Singapur Karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Medipol Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demir, D. (2013). *Türkiye’de Medikal Turizmi Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Çalışma*. (Yüksek Lisans Tezi). Toros Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Demir, Ş. Ş. (2014). Beş Yıllık Kalkınma Planlarından Türkiye Turizm Stratejisi 2023’e: Turizmde Tanıtma Çalışmalarına Yönelik İçerik Analizi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 101-121.
- Dikmetaş Yardan, E. & Dikmetaş, H. & Coşkun Us, N. & Yabana, B. (2014). Türkiye ve Dünya’da Sağlık Turizmi. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 8(2), 27-42.
- Ekinci, E. (2019). *Sağlık Turizmine İlişkin Düzenleme ve Teşviklerin Sağlık Turizmi Gelirlerine Etkisi: Müdahale Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Erdoğan, M. (2018). *Kamu Sağlık Politikalarında Yeni Bir Açılım Sağlık Turizmi: SDÜ Hastanelerinde Çalışan Hekimlerin Sağlık Turizmi Farkındalığı Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Goodrich, J. N. & Goodrich, G. E. (1987) ‘Health-care tourism – an explanatory study’, *Tourism Management*, September, 217 – 222.
- Gülmez, Z. (2012). *Türkiye’de ve Dünya’da Sağlık Turizmi ve Çeşitleri: Sağlık Turizminin Ülkemizdeki Mevcut Durumu ve Bazı Ülkelerle Kıyaslanması*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Jose, R. & Sachdeva, S. (2010). Keeping An Eye On Future: Medical Tourism. *Indian Journal Of Community Medicine*, 35(3), 376-378.

- Kadioğlu, Y. (2021). *Türkiye’de Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal Turizm ve Ekonomik Yönü: İstanbul Örneği*. (Doktora Tezi). Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Kan, N. & Kuleyin, B. (2016). Kalkınma Planları Çerçevesinde Türkiye’nin Deniz Turizmi Stratejilerinin Tarihsel Gelişimi. *Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 51-64.
- Kantar, G. & Işık, E. (2014). Türkiye’de Sağlık Turizmi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 1(1), 15-20.
- Keleş, H. (2019). *Uluslararası Hasta İlişkileri Yöneticilerinin Sağlık Turizmine Bakış Açısı ve Sağlık Turizmi Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Medipol Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Keleş, Ö.G.Y. & Pelit, E. (2011). Samsun’un Türkiye Turizm Stratejisi’ndeki Yeri ve Gelecekteki Turizm Eğilimleri Kapsamında Değerlendirilmesi. *2011 Samsun Sempozyumu*.
- Khrairunnisa, C. & Hatta, M. (2017). The Development Of Health Tourism İn Malaysia. *Social Sciences and Economies*, 4(1), 2356-2536.
- Kıngır, S., Ağraş, S., Martin, Y., & Şeyhanlıoğlu, H. Ö. (2019). Termal turizm işletmelerinin kalite düzeylerinin servqual modeli ile belirlenmesi. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 130–143.
- Koç, A. (2021). *Kayseri ve Nevşehir İllerinin Sağlık Turizmi Potansiyelinin Tespiti ve Sağlık Turizmi Potansiyelini Artırabilmek İçin Yapılabilecekler*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Enstitüsü, İstanbul.
- Kök, M. (2013). *Sağlık Turizmi Açısından Termal Turizm (Denizli Örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Lee, C. & Spisto, M. (2007). Medical Tourism, The Future Of Health Services. *Best Practices İn Ed. & Public*, 1-7.
- Mcdaniel, S. & Chappell, N. L. (1999). Health Care in Regression: Contradictions, Tensions and Implications For Canadian Seniors. *Canadian Public Policy*, 25(1), 123-132.

- Ongun, B. (2013). *Turizm ve Sağlık Turizmi (Denizli Örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özkan Demirer, E. (2010). *Türkiye’de Medikal Turizm ve Geliştirilmesi: Örnek Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Özkan, M. E. (2019). Sağlık Turizmi Kapsamında Türkiye’nin Medikal Turizm Potansiyeline Yönelik Bir Değerlendirme. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 50-64.
- Özkul, E. & Demirer, D. (2012). Şehirlerin Turistik Markalaşmasında Kalkınma Ajanslarının Rolü. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 157-181.
- Özsarı, S. H. & Karatana, Ö. (2013). Sağlık Turizmi Açısından Türkiye’nin Durumu. *Journal Of Kartal Training*, 24(2), 136-144.
- Pektaş, H. (2021). *Hizmet İhracatında Sağlık Turizminin Önemi: İstanbul İli Özel Hastaneler Uygulaması*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Peters, C. R. & Sauer, K. M. (2011). A Survey Of Medical Tourism Service Providers. *Journal Of Marketing Development And Competitiveness*, 5(3), 117-126.
- Polat Üzümcü, T., & Çimen, S. (2019). Kocaeli Sağlık Turizmine Yönelik Nitel Bir Çalışma. *International Journal of Tourism, Economic and Business Science (IJTEBS)*, 3(2), 97–116.
- Sayın, K. Ş., Yeğinboy, E. Y. & Yüksel, İ. (2017). Türkiye’de Medikal Turizm Uygulamaları: Bir Üniversite ve İzmir Sağlık Serbest Bölgesi Değerlendirmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32 (2), 289-313.
- Sniadek, J. (2006). Age Of Seniors- A Challenge For Tourism And Leisure Industry. *Studies In Physcial Culture And Tourism*, 13, 103-105.
- Soyak, M. (2013). Uluslararası Turizmde Son Eğilimler ve Türkiye’de Turizm Politikalarının Evrimi. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4, 1-17.

- Şahbaz, R. P. & Akdu, U. & Akdu, S. (2012). Türkiye’de Medikal Turizm Uygulamaları; İstanbul ve Ankara Örneği. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(27), 267-296.
- Şahin, S. K. (2021). Sağlık Turizminin Geliştirilmesinde Sağlık Bakanlıklarının Koordinatör Kuruluşları: Türkiye, Malezya ve Güney Kore Karşılaştırılması. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(4), 983-992.
- Şengül, H. & Bulut, A. (2019). Sağlık Turizmi Çerçevesinde Türkiye’de Termal Turizm; Bir Swot Analizi Çalışması. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 4(1), 55-70.
- Taş, İ. (2010). *Avrupa Birliği’nde Sağlık Turizmi Kapsamında Sınır Ötesi Hasta Hareketliliği*. (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Tengilimoğlu, D. (2021). Sağlık Turizmi ve Devlet Teşvikleri. *Journal Of Life Economics*, 8(1), 1-10.
- Tontus, O. (2021). Sağlık Turizmi Ülkeler: Amerika Birleşik Devletleri. *Tüm Yönleriyle Sağlık Turizmi Ülkeler*.
- Tuna, H. (2019). Bolu İlinin Termal Turizm Açısından Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(1), 117-130.
- Tuncel, V. (2019). Kalkınma Planlarının Turizm Politikaları Perspektifinde Değerlendirilmesi. *Tourism and Recreation*, 1(2), 58-66.
- Tütüncü, Ö. & Kiremitçi, İ. & Çalışkan, U. (2011). Sağlık Turizmi, Güvenlik ve Kalite. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 91-93.
- UNSD and UNWTO. International Recommendations for Tourism Statistics, 2008 (IRTS 2008). ST/ESA/STAT/SER.M/83/Rev.1. UN.
- Uygun, M. (2015). Türkiye Turizm Stratejisi (2023) Vizyonunda Türkiye Sağlık Turizmi’nin Analizi. I. *Eurasia International Tourism Congress: Current Issues Trends and Indicators EITOC*, 236-242.
- Vetitnev, A.M. Dzubina, A.V., Torgasheva, A.A. (2012). Health tourism: Issues of Terminology and Typology. *Vestnik SGUTiKD*, 2 (20),50-56.

- Vijaya, R.M. (2010). Medical tourism: Revenue generation or international transfer of healthcare problems. *Journal of Economic Issues*, 54(1) 53-69.
- World Tourism Organization and European Travel Commission (2018), *Exploring Health Tourism – Executive Summary*, UNWTO, Madrid.
- Yalçın, B. (2013). *Antalya İli Sağlık Turizmi Potansiyeli Araştırması*. (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Yıldırım, A. & Şimşek H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10. Baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. & Şimşek H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11. Baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yirik, Ş. (2014). *Sağlık Turizmi Üzerine Antalya Destinasyonunda Bir Araştırma*. (Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Zengin, B. & Eryılmaz, B. (2013). Bodrum Destinasyonunda Engelli Turizm Pazarının Değerlendirilmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 11, 51-74.
- Zengin, B., & Eker, N. (2016). Sakarya İli Termal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(13), 165–181.
- Zsarnoczky, M. (2018). Novel Concepts in The Health Industry *Vadyba Journal of Management*. 1(32), 67-73.

İnternet Kaynakları

- Altıncı Kalkınma Planı (1990-1994), TBMM
https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2021/12/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plan_i-1990-1994.pdf, Erişim Tarihi:10.02.2022.
- Bolu İli Geriatri Turizmi için Yaşlı Bakım Kompleksi Ön Fizibilite Raporu, MARKA
<https://www.yatirimadestek.gov.tr/pdf/assets/upload/fizibilite/bolu-ili-geriatri-turizmi-icin-yasli-bakim-kompleksi-on-fizibilite-raporu-2021.pdf>, Erişim Tarihi:28.12.2021.
- Doğu Marmara 2014-2023 Bölge Planı, MARKA

<http://www.marka.org.tr/uploads//Files/MarkaBolgePlani/DoguMarmaraBolgePlani.pdf>,
Erişim Tarihi:01.10.2021.

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), TBMM

https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf, Erişim Tarihi:10.02.2022.

Kocaeli İli Başiskele İlçesi Termal Otel & SPA Ön Fizibilite Raporu, MARKA
<https://www.yatirimadestek.gov.tr/pdf/assets/upload/fizibilite/kocaeli-basiskele-termal-otelspa-on-fizibilite-raporu-2020.pdf>, Erişim
Tarihi:11.01.2022.

KTKGB ve Turizm Merkezleri Listesi, *T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı*
<https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9669/ktkgb-ve-turizm-merkezleri.html>, Erişim
Tarihi:10.01.2022.

Sağlık Tesisleri ve Aracı Kuruluslar *Sağlık Hizmetleri Genel Mùdùrlùđù*,
<https://shgmturizmdb.saglik.gov.tr/TR-25360/yetkili-saglik-tesisleri-ve-araci-kuruluslar.html> ,erişim tarihi:17.01.2022.

MARKA 2010-2019 Proje Veri Tabanı

[http://www.marka.org.tr/uploads/files/pvt/MARKA_Proje_Veri_Tabani\(2010-2019\).pdf](http://www.marka.org.tr/uploads/files/pvt/MARKA_Proje_Veri_Tabani(2010-2019).pdf), Erişim Tarihi:10.12.2021.

MARKA 2021 Yılı Ara Faaliyet Raporu

http://www.marka.org.tr/uploads/files/Faaliyet%20_raporu/2021_Y%C4%B1l%C4%B1_Ara_Faaliyet_Raporu.pdf , Erişim Tarihi:11.01.2022.

MARKA 2020 Yılı Faaliyet Raporu

http://www.marka.org.tr/uploads/files/Faaliyet%20_raporu/MARKA-2020%20Y%C4%B1l%C4%B1k%20Faaliyet%20Raporu.pdf , Erişim
Tarihi:11.01.2022.

MARKA 2019 Yılı Faaliyet Raporu

http://www.marka.org.tr/uploads/files/Faaliyet%20_raporu/2019_Y%C4%B1l%C4%B1_Faaliyet_Raporu.pdf ,Erişim Tarihi:11.01.2022.

MARKA 2018 Yılı Faaliyet Raporu

http://www.marka.org.tr/uploads/files/Faaliyet%20_raporu/2018_Y%C4%B1l%C4%B1_Faaliyet_Raporu.pdf , Erişim Tarihi:11.01.2022.

MARKA 2017 Yılı Faaliyet Raporu

http://www.marka.org.tr/uploads/files/Faaliyet%20_raporu/2017_Y%C4%B1l%C4%B1_Faaliyet_Raporu.pdf , Erişim Tarihi:11.01.2022.

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), TBMM

https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf, Erişim Tarihi:10.02.2022.

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Programı Eylem Planı, *T.C. Kalkınma Bakanlığı*, https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/17Saglik_Turizminin_Gelistirilmesi_Programi.pdf, Erişim Tarihi:10.02.2022.

On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), TBMM

https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf, Erişim Tarihi:10.02.2022.

Sağlık Turizmi Verileri. *USHAş*, <https://www.ushas.com.tr/saglik-turizmi-verileri/#:~:text=2019%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20sa%C4%9Fl%C4%B1k%20turizmi%20ve,bin%20ABD%20Dolar%C4%B1%20tutar%C4%B1nda%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fmi%C5%9Ftir>, Erişim Tarihi:10.02.2022.

Sekizinci Kalkınma Planı (2001-2005), TBMM

https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2021/12/Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-2001-2005.pdf, Erişim Tarihi:10.02.2022.

Stratejik Hedefler, *USHAş*, <https://www.ushas.com.tr/stratejik-hedefler/>, Erişim Tarihi:10.02.2022.

Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013, *T.C. Kültür ve Turizm*

Bakanlığı, <https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.pdf?0>, Erişim Tarihi:10.02.2022.

Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, *Devlet Planlama Teşkilatı, T.C. Başbakanlık,*

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/245/ekutuphane3.4.6.20.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, Erişim Tarihi:10.02.2022.

2019-2023 Stratejik Planı *T.C. Sağlık Bakanlığı,*

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1078>, Erişim Tarihi:10.02.2022.

Yedinci Kalkınma Planı (1996-2000), TBMM

https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2021/12/Yedinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1996-2000.pdf, Erişim Tarihi:10.02.2022.

EKLER

EK A: Tablolar

Tablo A 1: AB ülkelerinin toplam nüfusları ve engelli sayıları

Ülke	Nüfus	Engelli oranı (%)	Engelli sayısı
İngiltere	62,008,048	27,2	16.866.189
Fransa	64.716.310	24,6	15.920.212
Almanya	81.802.257	11,2	9.161.852
Polonya	38.167.329	11,7	4.465.577
Hollanda	16.574.989	25,4	4.210.047
İspanya	45.989.016	8,7	4.001.044
İtalya	60.340.328	6,6	3.982.461
Çek Cumhuriyeti	10.506.813	21	2.090.885
Portekiz	10,637,713	19,9	2.116.904
Belçika	10,839,905	18,4	1.994.542
İsveç	9,340,682	19,9	1.858.795
Finlandiya	5,351,427	32,2	1.723.159
Romanya	21,462,186	5,8	1.244.806
Yunanistan	11,305,118	10,3	1.164.427
Macaristan	10,014,324	11,4	1.141.632
Danimarka	5,534,738	19,9	1.101.412
Avusturya	8,375,290	32,2	1.072.037
İrlanda	4,467,854	11	491.463
Slovakya	5,524,825	10,3	453.035
Slovenya	2,046,976	11,4	399.160
Estonya	1,340,127	19,9	317.610
Litvanya	3,329,039	12,8	279.639
Bulgaristan	7,563,710	11	249.602
Letonya	2,248,374	5	112.418
Kıbrıs Rum Kesimi	803,147	12,2	97.983
Lüksemburg	502,066	11,7	58.741
Malta	412,970	8,5	35.102

Tablo A 2: ABD ile diğer ülkelerin sağlık ücretlerinin karşılaştırılması

	ABD	İngiltere	Macaristan	Meksika	Tayland	Singapur	Hindistan	Malezya
Liposuction	9000	6000	2200	2800	3500		2700	2400
Meme büyültme/küçültme	14500	9500	4000	3300	3300		3600	
Yüz gerdirme	6500	12000	5400	3100	5250		4100	3600
Abdominoplasti	7000	9000	4600	3400	4200		3600	
Porselen kron diş tedavisi		1000	400		350		250	
Full akrilik diş tedavisi		1800	600				600	
Dental implant	3500	3500	1700	1800	1800		1100	
Gastrik Band uygulaması	25000			7800				
Koroner bypass	80000	40000		15500	15500	9000	9000	11700
Diz Protezi	43500			16000	13300			8000
Kalça protezi	27000				12500	6500	9500	
Spinal fusion	67000	16000			9700	11500	9500	7700
Karaciğer Nakli	270000							
Kök hücre nakli	225000					90000		
Kalp kapağı değiştirme	150000				24500	25500	11750	14600
Anjioplasti	44500				5800	14500	7600	5400
Histerektomi	22000				4400	7300	5600	
Rhinoplasti	7500				4100	4000	4200	

Tablo A 3: Global dünyada popüler sağlık turizmi uygulamaları

Karmaşık Tedavi Gerektiren Hastalıklar	Estetik Tıp Merkezleri	Diş Tedavisi	Görme Bozuklukları Tedavisi
Kanser tedavisi	Plastik cerrahi Cilt	İmplant Estetik Diş	Lasik ameliyatları
Kalp ve damar tedavileri	tedavisi Sağlık kontrolü Kilo	hekimliği Gülme hattı tasarımı Lazer	Diğer göz hastalıkları
Nöroloji ve beyin cerrahisi	formunu geri kazanma Masaj ve	tedavisi Diş beyazlatma	
Tüp bebek uygulamaları	SPA Dengeli beslenme- teorik &	Seramik dolgu	
Tüm ileri tanı ve tedavi yöntemleri (pet bt, gamma knife, cyberknife, ileri radyoterapi yöntemleri)	pratik Cilt hastalıkları	Porselen kaplama Kron ve köprü Diş eti hastalıkları Diş bakımı (çocuklar ve bebekler için)	
Transplant			
Ortopedi Nükleer tıp Diyaliz			
Romatizma Ağrı yönetimi			
Rehabilitasyon			

DOKUZUNCU KALKINMA PLANI STRATEJİSİ (2007-2013)

Vizyon

İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaştan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen ve AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye

EKONOMİK VE SOSYAL GELİŞME EKSENLERİ

Rekabet Gücünün Artırılması	İstihdamın Artırılması	Beşeri Gelişme ve Sosyal Davranışmanın Güçlendirilmesi	Bölgesel Gelişmenin Sağlanması	Kamu Hizmetlerinde Kalite ve Etkinliğin Artırılması
1. Makroekonomik İstikrarın Kalıcı Hale Getirilmesi 2. İş Ortamının İyileştirilmesi 3. Ekonomide Kayıtdışılığın Azaltılması 4. Finansal Sistemin Geliştirilmesi 5. Enerji ve Ulaştırma Altyapısının Geliştirilmesi 6. Çevrenin Korunması ve Kentsel Altyapının Geliştirilmesi 7. Ar-Ge ve Yenilikçiliğin Geliştirilmesi 8. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Yaygınlaştırılması 9. Tarımsal Yapının Etkinleştirilmesi 10. Sanayi ve Hizmetlerde Yüksek Katma Değerli Üretim Yapısına Geçişin Sağlanması	1. İşgücü Piyasasının Geliştirilmesi 2. Eğitimin İşgücü Talebine Duyarlılığının Artırılması 3. Aktif İşgücü Politikalarının Geliştirilmesi	1. Eğitim Sisteminin Geliştirilmesi 2. Sağlık Sisteminin Etkinleştirilmesi 3. Gelir Dağılımının İyileştirilmesi, Sosyal İçerme ve Yoksullukla Mücadele 4. Sosyal Güvenlik Sisteminin Etkinliğinin Artırılması 5. Kültürün Korunması, Geliştirilmesi ve Toplumsal Diyalogun Güçlendirilmesi	1. Bölgesel Gelişme Politikasının Merkezi Düzeyde Etkinleştirilmesi 2. Yerel Dinamiklere ve İçsel Potansiyele Dayalı Gelişiminin Sağlanması 3. Yerel Düzeyde Kurumsal Kapasitenin Artırılması 4. Kırsal Kesimde Kalkınmanın Sağlanması	1. Kurumlar Arası Yetki ve Sorumlulukların Rasyonelleştirilmesi 2. Politika Oluşturma ve Uygulama Kapasitesinin Artırılması 3. Kamu Kesiminde İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi 4. e-Devlet Uygulamalarının Yaygınlaştırılması ve Etkinleştirilmesi 5. Adalet Sisteminin İyileştirilmesi 6. Güvenlik Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi

Tablo A 5: Sağlık turizminde devlet desteği

Destek Türü	Destekten Faydalananlar	Destek Oranı	Destek Tutar Tavanı (USD)
Pazara Giriş Desteği Rapor Alımı	• Sağlık Kuruluşları • Sağlık Turizmi Şirketi • İş birliği Kuruluşu	• Sağlık Kuruluşları için %60 • Sağlık Turizmi Şirketi için %60 • İş birliği Kuruluşu için %70	• Sağlık Kuruluşları: 100.000 • Sağlık Turizmi Şirketi: 100.000 • İş birliği Kuruluşu: 300.000
Hasta Yol Desteği	• Sağlık Kuruluşları	%50	Hasta Başına 1.000
Yurt Dışı Tanıtım Desteği	• Sağlık Kuruluşları • Sağlık Turizmi Şirketi • İş birliği Kuruluşu	• Sağlık Kuruluşları için: %50 • Sağlık Turizmi Şirketi için: %50 • İş birliği Kuruluşu için %70	• Sağlık Kuruluşları: 300.000 • Sağlık Turizmi Şirketi: 300.000 • İş birliği Kuruluşu: 500.000
Fuar, Kongre, Konferans Desteği	• Sağlık Kuruluşları • Sağlık Turizmi Şirketi • İş birliği Kuruluşu	%70	• Sağlık Kuruluşları • Sağlık Turizmi Şirketi • İş birliği Kuruluşu başına yılda en fazla 10 adet Etkinlik başına 15.000
Arama Motoru Reklam Tanıtım Desteği	• Sağlık Kuruluşları • Sağlık Turizmi Şirketi • İş birliği Kuruluşu	%50	Yıllık 100.000
Yurt Dışı Birim Desteği (Ofis Kirası)	• Sağlık Kuruluşları • Sağlık Turizmi Şirket	• Sağlık Kuruluşları için: %60 • Sağlık Turizmi Şirketi için: %60 • İş birliği Kuruluşu için %70	• Sağlık Kuruluşları • Sağlık Turizmi Şirketi: 200.000 • İş birliği Kuruluşu: 300.000 • Bir birim 4 yıl desteklenir. Toplam 10 birime kadar.
Uluslararası Belgelendirme Desteği	• Sağlık Kuruluşları	%50	Belge, Sertifika, akreditasyon başına 50.000
Ticaret ve Alım Heyeti Desteği	• İş birliği Kuruluşu	%70	Program başına 150.000 Yılda 5 Heyet
Danışmanlık Desteği	• Sağlık Kuruluşları • Sağlık Turizmi Şirketi	%50	• Sağlık Kuruluşları • Sağlık Turizmi Şirketi başına 1 defa ve Yıllık 200.000